

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro dějiny umění

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Zlata Gersdorfová

Sakrální prostory českokrumlovského hradu

The sacred spaces of the castle Český Krumlov

Poděkování

Na počátku této práce bych chtěla vyjádřit své nejsrdečnější díky PhDr. Janě Haně Hlaváčkové za vedení této práce, PhDr. Pavlu Slavkovi, řediteli Státního hradu a zámku Český Krumlov, za vždy vstřícný postoj k mé osobě, a všem, kteří byli tak laskaví, že mi dovolili i nemožné, jen aby napomohli mé práci. Všem patří mé srdečné a upřímné díky.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 28.7.2012

Abstrakt

Práce se zabývá problematikou sakrálních prostor na zámku v Českém Krumlově v období vrcholné a pozdní gotiky (tj. ca v období 1250-1500), tzn. identifikace těchto prostor, jejich stavební vývoj, pokus o jejich absolutní dataci a interpretace jejich vzájemných vztahů. Důležitou se v této souvislosti jeví slavnost ukazování ostatků, která každoročně v oktáv svátku Božího Těla proměnila město v jeviště sakrální prezentace, ostatně samo město ve středověkém gründerkém pojetí bylo odrazem božích hodnot na zemi.

Klíčová slova

zámek Český Krumlov – sakrální prostory – stavební historie – středověké umění – relikvie

Summary

This work deals with the sacred spaces Czech Krumlov Castle in the top and the late Gothic (1250 -1300 AD). The work identifies these facilities, their construction and development of their attempts to absolute dating and interpretation of their relationship. In this context seems to be showing the remains of an important festival that year, a week before the Feast of Corpus Christi, the city turned into a stage sacred representation. Besides the city itself was in the medieval concept of the founding hosnot reflection of God on earth.

Keywords

castle Český Krumlov - sacred spaces - build history - medieval art - relics

Obsah

1. Úvod	7
2. Symbolické chápání světa a středověké architektury.....	9
3. Historické zrcadlo.....	17
3.1 Státní hrad a zámek Český Krumlov v dosavadní historiografii.....	17
3.2 Státní hrad a zámek Český Krumlov ve světle písemných pramenů.....	21
3.3 Prameny obrazové.....	22
4. Kaple vrcholně středověkých hradů.....	25
4.1 Capella.....	25
4.2 Nástin typologie a morfologie hradních kaplí.....	26
4.3 Patrocinia hradních kaplí.....	29
5. Identifikace sakrálních prostor v kontextu stavebního vývoje hradu.....	32
5.1 Období vlády pánů z Krumlova 1253-1302.....	32
5.2 Hrádek jako sídlo.....	35
5.3 Nejstarší písemné zmínky o hradní kapli.....	36
5.4 Kaple svatého Jiří.....	38
5.5 Malá rožmberská kaple – kaple sv. Kateřiny (?).....	46
5.6 Tzv. Románská komora.....	52
5.7 Soukromá oratoř (?) „na novém hradě“.....	58
6. Město jako jeviště sakrální reprezentace.....	60
6.1 Digna est constructio civitatis.....	60
6.2 Český Krumlov a jeho středověké založení.....	61
6.3 Slavnosti ukazování ostatků.....	66
7. Sakrální prostory českokrumlovského hradu.....	73
8. Závěr.....	81
9. Prameny a literatura.....	82
9.1 Seznam zkratk.....	82
9.2 Prameny nevydané.....	82
9.3 Prameny vydané.....	83
9.4 Restaurátorské zprávy.....	84
9.5 Literatura.....	85
10. Přílohy.....	92
10.1 Seznam příloh a vyobrazení.....	92
10.2 Přílohy.....	94

1. Úvod

Zámek v Českém Krumlově není rozhodně zapotřebí dlouze představovat. Patří mezi nejvýznamnější památkové objekty v České republice, nejen svým rozsahem, ale i svým velmi dlouhým a spletitým stavebním vývojem. Poloha zámeckého komplexu byla determinována terénním reliéfem, jehož podobu utvářela i svým korytem na staletí dopředu řeka Vltava. Z toho pochází i vlastní pojmenování Českého Krumlova, které má dlouhou genezi z německého názvu vyjadřující místní situaci.¹

O tomto však pojednáno bylo dosti, historii historií o Českém Krumlově se věnuje jedna z následujících statí této práce. Předtím se však podívejme na vlastní jádro této práce, tj. na sakrální prostory na krumlovském hradě. Záměrně je použit v této souvislosti pojem „hrad“,² neboť se budeme pohybovat v dobách vrcholného středověku s mírnými přesahy do raného novověku (a novověku obecně, pokud k tomu kontext nutně povede). Hlavním cílem této práce bude popsat sakrální prostory nacházející se na českokrumlovském hradě, ať reálné a dochované, či předpokládané a hypotetické. Byť skeptikové mohou hledět na vymezení tématu práce s velkým odstupem, přesto je nutné podotknout a říci, že v posledních letech byly v rámci areálu Státního hradu a zámku Český Krumlov učiněny převratné objevy o stavebním vývoji objektu a podařilo se vyvrátit i mnoho vžitých omylů. Bohužel je o tomto zpravena pouze velmi úzká skupina zasvěcených odborníků a výstupy předložené veřejnosti dávají pozornému čtenáři více otázek než odpovědí.³

Velmi cennou se ukázala být v tomto ohledu interdisciplinární spolupráce mnoha odborníků z různých oborů, neboť jen tímto přístupem je možno využívat nových interpretačních a datačních možností, které nám nové postupy umožňují. Zároveň je toto výzvou i pro interpretaci dosud opomíjených písemných pramenů, které jsou často citovány jen v jedné úzké stále opakované souvislosti, čímž se jejich vypovídací schopnost stala téměř mizivou a nic neříkající.

¹ Místní jméno Krumlov vzniklo ze spojení středohornoněmeckého výrazu krump (b) – křivý a ze substantiva ouwe – proud, mokřina, (polo)ostrov. Blíže viz Josef HEJNIC: Crumlovia, Crumlovium, Český Krumlov, in: Jihočeský sborník historický (dále JSH) XLII, 1973, 77-82. Bohužel ani výklad samotného jména neušel nacionálním pokusům o interpretaci - byla snaha nalézt původ jména ve slovanských výrazech grm (či grml) - tj. dub či doubí či kroma - hrana, skalní okraj apod. Viz František Miroslav ČAPEK: Český Krumlov. Studie kulturně historická a slovospytná. Vznik, osazení, pojmenování a děj, České Budějovice 1910, 28.

² Ke kolísání pojmu hrad a zámek a současný význam těchto slov viz: Josef MACEK: Hrad a zámek. (Studie historicko-sémantická), in: Český časopis historický (dále ČČH) XC, 1992, 1-16. Ačkoli je tato studie dnes napadána vzhledem k dikci pramenů a synonymnímu významu hrad-zámek, budeme z ní čerpat po stránce dnešního, nikoli dobového, pojetí a významu pojmu.

³ Martin GAŽI (ed.): Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví, České Budějovice 2010.

Český Krumlov byl již od dob vrcholného pravěku velmi důležitým bodem, stal se křižovatkou na obchodní stezce vedoucí z Podunají a tyto vlivy poznamenaly nejen tuto lokalitu, ale celé jižní Čechy na dlouhá staletí.⁴ Toto město s panskou rezidencí se stalo středobodem vítkovské domény pánů z Krumlova a posléze pánů z Rožmberka, čemuž odpovídala i duchovní atmosféra města a jeho význam. Bohužel této problematice, ani srovnání s centry domén dalších rodů, ani postavení města a panské rezidence v rámci království se dosud nikdo nevěnoval. Pozornost těmto otázkám byla věnována až v období raného novověku. Přesto tato práce nabídne jistý exkurz do sakrální problematiky krumlovského hradu v širším kontextu, i když vzhledem k rozsahu a celkovému záběru tématu není možno se těmto otázkám v detailu věnovat. Důležitou v této souvislosti je slavnost ukazování ostatků, která každoročně v oktáv svátku Božího Těla proměnila město v jeviště sakrální prezentace, ostatně samo město ve středověkém gründerkém pojetí bylo odrazem božských hodnot na zemi.

Nejprve je nutno ale postihnout kapli jako fenomén, který byl nedílnou součástí života každého zbožného křesťana. Avšak vzhledem k nezvykle vysokému počtu sakrálních prostor je možné se domnívat, že jsou výrazem hlubšího významu, než jen horlivé zbožnosti členů rožmberského rodu. Právě tato otázka se jeví v souvislosti se slavností ukazování ostatků jako velmi zásadní.

⁴ Jiří KUTHAN: Jižní Čechy. Kulturní provincie na pomezí země, in: JSH LXII, 1993, 30-49.

2. Symbolické chápání světa a středověké architektury

Zabýváme-li se středověkým uměním i jakýmkoli uměleckým dílem obecně, nutně musíme narazit na otázku interpretace a uchopení tohoto artefaktu. Pro středověké umění to platí dvojnásob. Pokusíme-li se však odpovědět na starou otázku po významu středověkého umění, musíme do našich úvah zahrnout širší historický obraz a historické vědomí. Středověká sakrální architektura vyrůstala z dobové liturgie, ale zejména z ontologie a kosmologického chápání světa v intencích středověké novoplatónské filozofie. Neptáme se po individualitě, jejíž vědomí bylo beztak v této době silně potlačeno na úkor chápání sociálních vazeb v rámci pevně zakotveného učení o trojím lidu. Středověká křesťanská architektura se neopírala o sentimentalismus či pouhé myšlenky nebo vize svého architekta či umělce. Vyvěrala pevně z tradice křesťanského učení a byla zakotvena ve skutečnostech, které přesahují lidskou individualitu.

Uměleckohistorická medievistika často vytrhuje výtvoř lidské činnosti z jejich kontextu. Tehdejší svět byl přece tak odlišný od naší současnosti. To, co my dnes považujeme za „umění“, nebyly pro tehdejšího člověka galerijní exponáty s cenou nedozírné hodnoty, byly to odrazy božích hodnot a božího milosrdenství na světě. Středověký důraz na umění a na architekturu byl podložen představami, že právě tyto vyjadřují ve smyslové a vnímatelné rovině ideální krásu, která je Božím atributem, jeho formou a bytím. Byla to tedy církev se svým učením a dominantní politickou, ekonomickou, i společností budující a stmelující silou. Byla to ona, která vštěpovala lidem morální i estetické hodnoty, jak to dnes řekneme jazykem, který tápe a snaží se postihnout alespoň zlomek z tehdejšího světa. Umění se stalo produkcí a reprodukcí vnímání dobového světa a společnosti.

Pro středověké umění nelze najít univerzální interpretační systém, vzor, který spolehlivě funguje pro dvojrozměrný figurální obraz i architekturu zároveň. Umělecké dílo je, a to bychom neměli zapomínat, v první řadě kulturním předmětem, artefaktem, tj. výrazem své doby a zrcadlem společnosti, která jej stvořila; poznáme jej lépe po konfrontaci s původními významovými zdroji i (pro nás) imaginární rekonstrukcí tehdejší společnosti, v jejíž tradici vzniklo. Bez této úvahy o tom, co podmiňuje vypracování kulturního předmětu, je každá sociologie umění zbytečná a dějiny umění degradují tak svůj zájem na ryze formalistické pojetí skutečnosti dějinného vývoje.

Každá společnost, ať na ni nahlížíme z hlediska klasifikace dle historických údobí či kulturních okruhů jednotlivých kontinentů a národů, pojímá svět kolem sebe více méně svojí zkušeností, která je nadto pro každého člověka i jakoukoli živou bytost naprosto individuální,

avšak odehrává se v jistém konceptu obecné zkušenosti. Tak se vytváří i vizuální prostředí, v němž každá společnost žije. Žádná bytost není s to uchopit smysly ani intelektem svět v jeho totalitě, můžeme tedy mluvit o konceptualizované zkušenosti vnějšího světa. Zdánlivě však tímto přístupem degradujeme umění i jakoukoli tvůrčí činnost na sdělování zkušenosti, víceméně pokroucené vnímáním a interpretací lidské mysli, ale ve skutečnosti tomu tak není.

Ptáme-li se po výpovědi uměleckého díla, které bylo přijímáno a recipováno zcela individuálně, rozhodně není nutné vypracovávat složité filologické metody pro dešifraci díla a jeho významu. Umění rozhodně není filologie, která se odehrává v rovině pojmového myšlení, jež je základem každého jazyka. Ano, každé dílo komunikuje s divákem. Tato komunikace se může odehrávat v rovině sdělení významu stejně tak dobře jako v rovině estetického pohnutí. Tak každému diváku může totéž dílo sdělit zcela jiné informace, které si nadto ještě každý divák vyhodnotí zcela individuálně. Nejde tu jen o slova a pojmy, ale i další prostředky nonverbální komunikace - gesta, chování. Jelikož každý druh komunikace je do jisté míry symbolickým aktem, můžeme říci, že v umění je všechno symbol. Ale jaký? Významový? Obsahový? Jsme s to na něj reagovat a pochopit jej? A co je to vlastně symbol a jak hodnotit médium, které jej přenáší?⁵ Již sv. Augustin označil věci (res) za nositele významu - znamení (tj. signa). Podle něj právě význam podporuje rovinu smyslového vnímání věcí s jejich hmotnou podstatou.⁶

Symbol lze definovat jako myšlenku, význam, informaci v širším smyslu a tento je zachycen prostřednictvím média, které nám jej zprostředkovává. Médium samotné ale nemusí být totožné s artefaktem. Artefakt, v archeologickém smyslu definice, vzniká z potřeby nějaké živé kultury a nevzniká primárně jako informace, tvůrce jej informacemi záměrně nevybavuje. Jeho interpretace pro nás je tedy značně obtížná, neboť předpokládá existenci živé kultury, která tyto informace recipovala. Proto je nutné podrobit artefakt důkladné analýze, deskripci a syntéze, ale výsledkem se pak stává jen vymodelovaná formální struktura, provždy uměle vytvořená, do které artefakt zařadíme. Nutným předpokladem pro získání případné informace, kterou má artefakt přinášet, je rekonstrukce role artefaktu v rámci kultury, v níž byl vytvořen. Artefakt se může stát za určitých okolností nositelem symbolu, tj. médiem. Symbol by měl být vždy ale záměrně vytvořen jako informace vtisknutá nositeli, artefaktu, a tuto informaci by neměl získávat zpětně prostřednictvím interpretace dodatečně vytvořené.

⁵ Nyní si udělejme drobný exkurz do vědy archeologické. Velmi inspirativní v tomto ohledu tato studie: František GABRIEL: Postavení staveb mezi historickými prameny, in: Muzejní a vlastivědná práce (dále MaVP) XL/ Časopis společnosti přátel starožitností (dále ČSPS) CX, 2002, 150-161.

⁶ Robert ŠIMŮNEK: Hrad jako symbol v myšlení české středověké šlechty, in: ČČH CVIII, 2010, 187.

Umělecké dílo jako takové je tedy artefaktem. Otázka zní, zdali je symbolem. Ano, může jim být, pokud je jím tvůrce vybaví. Mluvíme-li o architektuře, již u Vitruvia najdeme, že architektura je nositelem symbolu a tím se odlišuje od prosté stavby. Každé umělecké dílo bylo stvořeno za určitým účelem cílevědomou lidskou činností a zpravidla pro určitá místa. Vytržením díla z jeho přirozeného zázemí ztratí mnoho na své identitě a vypovídací schopnosti. Je stále nutné mít na paměti jeho kontext, okolnosti zrodu.

Sakrální architektura je nástrojem božího ducha a její forma má odrážet nadpřirozené a rozumem neuchopitelné pravdy (Jan 1, 5), má zjevovat obraz boží přirozenosti, který je vtisknut ve stvoření, ale zůstává skryt. Toto odkrývání se má uskutečňovat skrze viditelné, jež se tak stává symbolem neviditelného.⁷ Sakrální prostor bývá zpravidla i liturgickým prostorem, který je svatyní a chrámem, tedy prostorem, kde se věřící setkává s Bohem. Liturgie se stává typem, formou a řádem sakrální architektury. Estetika prostoru se podřizuje kosmologii a skrze ni ontologii a metafyzice, čímž se sakrální umění stává symbolickým.

Středověké chápání se namnoze odehrávalo v rovině alegorické a nejinak tomu je i s vnímáním architektury. Středověké poznání zdůrazňovalo teologickou i kosmologickou symboliku staveb. Kostel je odrazem nebeského Jeruzaléma, Kristovou nevěstou, duší věřících a mystickým tělem Kristovým, přičemž v rovině kosmologické je obrazem světa. Obé se pak snoubí v jednotě, přičemž obě složky se navzájem podporují. K čistě materiální skutečnosti se tak přidává spirituální a teologický rozměr, který prohlubuje symbolika středověké liturgie, slavení mše a jejího obětního charakteru s tajemstvím kříže, který je „*axis mundi*“, ono ztotožněné X z Platonova dialogu *Timaios*, kolem kterého se otáčí celá nebeská klenba. Jakákoli sakrální stavba má být na základě platonské filozofie ve shodě se svým nebeským modelem.

Chrást je spjat pevně s člověkem, neboť v něm se obracíme k Bohu, naše tělo je chrámem Ducha svatého, který v nás přebývá.⁸ Naše tělesnost je přísně pozemská a současně je naše tělo božím chrámem. V sakrálních stavbách katedrálního typu je obé – ve vertikální dimenzi je zobrazena fauna i flora, člověk ve svých sociálních a reálných podmínkách existence, což vše zastřešuje klenba nebeská. Tato vertikální dimenze se promítá i v horizontální dimenzi, tj. půdorysu, který tvoří průnik základních dvou geometrických těles – kruhu a čtverce. Kruh, symbol absolutní dokonalosti a nebeské sféry, je modifikován do podoby kruhovitého presbytáře, kde je Bůh zpřítomněn svátostí. Sfěru nebeskou zastupuje sféra pozemská, tj. čtvercová loď, která je vyhrazena zemi. Geometrie chrámu vychází

⁷ Pavel KOPEČEK: Středověká liturgie a architektura benediktinských klášterů, in: Marek MATĚJEK (ed.): Benediktini ve středověku, Třebíč 2011, 150.

⁸ 1 K 6, 19.

z konfrontace, průniku a vzájemné korelace a koexistence těchto dvou těles, které ve své podstatě symbolizují celý vesmír.

Kruh a čtverec jsou základními symboly a v metafyzickém řádu jsou božími atributy. Kruh je symbolem dokonalosti a nekonečnosti, čtverec pak neměnnosti a věčnosti. Kruh byl ve středověké estetice zároveň vnímán jako nejkrásnější tvar, neboť trvalou rovnost jeho obvodu nerozbíjí žádný úhel, jako je tomu u čtverce. Kruh je nedělitelný, je středem, počátkem i koncem sebe sama a tím představuje absolutní dokonalost. Je základem, z něhož vznikají ty nejkrásnější figury.⁹ Pro středověkou architekturu byla důležitá stabilita, pevnost a neměnnost, proto se základní jednotkou a východiskem stal čtverec. Tuto podobu měl i nebeský Jeruzalém ve Zjevení Janově,¹⁰ vypadá tak i nebeský ráj, který je křížem rozdělený do 4 řek a v jehož středu se nachází strom života a Beránek boží. Tento je skálou, středobodem všeho stvořeného, místem, odkud vyvěrají čtyři rajske řeky.¹¹

Právě tento geometrický střed všehomíra je středobodem eschatologickým i teofanickým a nejinak tomu bylo v katedrálách, kde byl kladen důraz na geometrický střed, tzv. omphalos, tedy místo, kde boží království sestupuje na zem.¹² Tento středobod je nutné chápat nejen jako alegorii, ale i symboliku pro celé společenství věřících, neb nejen, že každý chrám má svou jasnou orientaci a střed, ale zároveň je chrám omphalos svého kraje, města nebo vesnice.

Orientace chrámu na východ v sobě ukrývá několik významů. Symbolické obrácení k východu v přirozeném vnímání je obrácením k vycházejícímu slunci či Jeruzalému, zároveň jde i o směřování duše samotné, tj. nalezení správné cesty. V křesťanské dikci však vše výše řečené znamená totéž, tj. obrácení duše k místu, kde se rodí pravé světlo, tj. Kristus.¹³ Jde o nasměrování života na Boží slunce, Světlo a Pravdu.¹⁴ Jde nejen o aspekt eschatologický, tj. návrat Krista na konci věků, ale i o alegorické přirovnání Krista v Písmu k „*slunci spravedlnosti*.“¹⁵ Církev se od počátku snažila o orientaci chrámů a nikdy se této myšlenky nevzdala, již od dob starověku, avšak stavbu sakrálních prostorů v ose východ - západ nelze v praxi přijmout jako neporušitelné pravidlo. Ne všechny sakrální stavby jsou orientované. Toto lze vysledovat zvláště v období středověku, který přichází s novou symbolikou, která

⁹ Umberto ECO: Umění a krása ve středověké estetice, Praha 2007², 61.

¹⁰ Zj 21, 16.

¹¹ Zj 22, 1.

¹² KOPEČEK 2011 (pozn. 9) 157.

¹³ Teologické literatury na toto téma existuje velké množství: ORIGENES: De Oratione 32, 1 (=Bibliothek der Kirchenväter I/48), München 1926; sv. Augustin ve svém spise De sermone Domini in monte připomíná obrácení k východu při modlitbě (Corpus Christianorum Series Latina 35, s. 108) a takto je možné pokračovat dále.

¹⁴ Iz 60, 19.

¹⁵ Mal 3, 20.

východní orientaci nahrazuje symboly Kristovy přítomnosti – křížem, ikonou, eucharistií.¹⁶ V prvé řadě šlo o orientaci celého společenství k onomu pravému světlu, kterým je Kristus. Tato orientace, které byly podřízeny téměř všechny sakrální stavby, hledala ideu zrcadlení a ztělesnění zákonů božích na zemi; sakrální stavbě se tím dostalo nového posvěcení, stala se ztělesněním světového řádu a věčnosti a skrze ni se i město rozkládající se kolem stalo novým a věčným.

Právě sakrální stavby, chrámy, byly pro své okolí středobodem všech aspektů života duchovního i fyzického. Nebylo horšího postižení než vyhlášení interdiktů, ať už lokálního nebo generálního, který znamenal pro celé společenství věřících absolutní ochromení veškerého života. Každý chrám byl neodmyslitelnou součástí každého města, které identifikoval. Nejposvátnějším místem byl oltář, který byl pevně vázán na své místo a obsahoval relikvie svatých, většinou patronů daného místa. I výstavba a vyměření středověkých měst byly kompozičně poznamenány respektem k milostným a svatým místům, byla dodržována jejich kontinuální tradice. Nově vysazená města mohla rozvinout ideální plány, avšak v drtivé většině případů vznikala města na základech starších sídelních aglomerací a vyměření města se podřídilo stávající situaci. Východiskem pro vyměření nových staveb se tak stávaly původní svatyně.¹⁷

Město samo bylo tedy vystavěno jako kompozice milostných a svatých míst, oněch středobodů dobového života, míst boží přítomnosti, kde byli uctíváni patroni města a obce, či relikvie mučedníků.¹⁸ Je to zcela pochopitelné v kontextu dobových představ. Fyzický čas, ona „*civitas terrena*“ lidského života, byl pomíjivý. Každý věřící však participoval na věčnosti a dokonalosti boží obce – „*civitatis Dei*“. Tento důležitý a mnohovýznamový pojem středověké teologie formuloval velmi výstižně Aurelius Augustinus ve svém spise *De civitate Dei*.¹⁹ Celá církev, jakožto i jednotlivý kostel a jeho společenství, či klášterní komunita byly ztělesněním této boží obce. Samotný pojem podléhal výkladům v několika rovinách. Mluvíme-li o metafyzickém symbolismu a univerzálním alegorismu středověku, nesmíme zapomínat na dobový výklad ve 4 rovinách, a to alegorické, doslovné, morální a anagogické.²⁰ Rovněž tak pojem boží obce můžeme podrobit rozboru z několika stran - doslovně je možno *civitas Dei* chápat jako Jeruzalém, pozemské město v Levantě; ve smyslu alegorickém můžeme hovořit o chrámu božím, ve smyslu tropologickém ztělesňuje boží obec církev a její věřící a ve smyslu anagogickém se jedná o obec boží samotnou.

¹⁶ KOPEČEK 2011 (pozn. 9) 170.

¹⁷ František HOFFMANN: *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009², 150-151.

¹⁸ Miloš KRUML: *Die mittelalterliche Stadt als Gesamtkunstwerk und Denkmal*, Wien 1992, 45-46.

¹⁹ Aurelius AUGUSTINUS: *De civitate Dei. O boží obci* knih XXII, Praha 2007.

²⁰ ECO 2007 (pozn. 9) 84.

Právě ono uspořádání civitatis Dei se mělo stát vzorem obcí pozemských. Samotná idea vycházela ze zrcadlení boží vůle na zemi. Město bylo ve své podstatě onou obcí boží, která zastřešovala soužití společenství zbožných věřících, byla to tedy církevní obec, jejíž hlavním středobodem byly chrámy a sakrální prostory, kde se věřící setkávali s Bohem.²¹ Ostatně ve zjevení svatého Jana je popsán nový Jeruzalém takto: „*Ale chrámu jsem v něm neviděl; nebo Pán Bůh všemohoucí chrám jeho jest a Beránek. A to město nepotřebuje slunce ani měsíce, aby svítily v něm; nebo sláva Boží je osvětluje, a svíce jeho jest Beránek.*“²²

Středověké obrazy kosmu, nebes či Jeruzaléma, stejně tak jako městských či církevních staveb vyjadřují zřetelně snahu na účastenství, na Bohem vyměřeném kosmu. Význam těchto představ je jasný – město v individuálním slova smyslu je městem božím, státem božím – urbs a orbis.²³ Z celkových představ o kosmu, vychází i koncepce vyměřování středověkých měst a staveb všeobecně. Středověký člověk nazíral na svět jako na Kosmos, který byl skrze akt stvoření předlohou pro veškeré lidské stavby. Ve Starém zákoně je Bůh představen jako stvořitel světa, nejvyšší architekt, geometr – v platonském smyslu dialogu Timaios jako Demiurgos.²⁴ Každý člověk byl ve středověku přesvědčen, že svět je Bohem plánovaně založen a uspořádán; Bůh sám byl středobodem, základním kamenem. Následovat boží zákon a příklad bylo tedy samozřejmé, v Bibli samotné nalezneme rady pro vyměřování chrámu, města a další potřebné technické údaje. Člověk se tedy sám hledal a inklinoval k symetrii a řádu, hledal principy funkce a stvoření světa a tím vlastně celosvětový řád.

Nezanedbatelnou roli zde hrála matematika, hudba a astronomie. Ačkoli se na první pohled jeví středověk jako doba barbarského nevzdělaného temna (ostatně z podobných intencí vyvěrá i označení celé epochy), není tomu tak. Pokud bychom takto uvažovali, dostali bychom se na scestí vlastní nevědomosti. Středověká filozofie i celkové chápání světa vyvěralo z antické tradice více, než je na první pohled patrné. Středověk převzal antický systém vyučování se zvláštním zřetelem k pythagorejsko-platonským základům. Již v helénismu se ustálil systém sedmi svobodných umění, septem artes liberales, totiž čtyři disciplíny založených na matematickém základu (tzv. kvadrivium-aritmetika, geometrie, astronomie, hudba) a tři disciplíny spojených s řečí a slovem (tzv. trivium-gramatika, rétorika, dialektika). Tento systém vyučování navrhl Martianus Minneus Felix Capella ve svém díle De nuptiis philologiae et Mercurii na počátku 5. století n. l.

²¹ Ez 37, 26-27.

²² Zj 21, 22-23. Citováno dle Bible kralické podle posledního vydání z roku 1613 vyšlé v novodobé ekumenické textové úpravě v roce 2010 v Praze (vydavatel Česká biblická společnost).

²³ Günter BANDMANN: Mittelalterliche Architektur als Bedeutungsträger, Berlin 1951, 96.

²⁴ KRUMML 1992 (pozn. 18) 46.

Aurelius Augustinus chápal svět jako mozaiku latentních významů; člověk by měl hledat v přírodě čisté matematické linie, univerzální základní pořádek, věčnou harmonii, která zní v hudebních tóninách a zračí se rovněž v architektuře.²⁵ Tyto názory vychází hudební estetiky pythagorejské formy, tj. že duše i tělo podléhají stejným zákonům, jaké ovládají hudební jevy a tytéž proporce nacházíme i v harmonii kosmu, hudbě sfér.²⁶ Právě architektura byla ve středověku v tomto pojetí sestrou hudby.²⁷

Neméně důležitou disciplínou pro koncipování architektonického výrazu byla astronomie, která ukazovala míru a číslo jako principy ovládající svět. Praktického využití doznala astronomie ve stanovení základních a stále se opakujících kalendářních datech, ve stanovení orientace církevních staveb a též při orientaci v prostoru. Pečlivě vypočítávána byla data významných událostí, jakými byly korunovace, nebo i založení různých fundací, bitev; nezřídka bývaly v tomto smyslu „upravovány“ i písemné prameny, jakými byla nekrologia, či zakládací listiny. Všudypřítomné proplétání astrologie a astronomie je příznačné pro celé období. Kontinuální význam souhvězdí pro určení i význam a ovlivnění událostí vyvěrá opět z antické tradice.

Symbolika čísel a geometrických tvarů v utváření kosmu je neodmyslitelná nejen pro Pythagorejce, ale i Platona, zejména v jeho dialogu *Timaios*, a stejně tak pro církevní otce a další křesťanské filozofy. Platon v *Timaiu* popisuje rovnoramenný trojúhelník jako símě světa.²⁸ Augustin dále shledává, že Bůh uspořádal svět skrze čísla, matematické linie a správné míry. V číslech a geometrických tělesech stejně tak jako figurách se zračí světová harmonie.

Bereme-li zřetel na praktickou stránku celé věci, nemůžeme předpokládat, že by lidé, kteří fyzicky pracovali v terénu při vyměřování a lokaci měst a staveb, byli intelektuály, kteří by byli do detailu obeznámeni s filozofickou komplexností systému *septem artes liberales*, nebo dokonce s klasickými spisy Vitruviovými; spíše se jednalo o lidi, kteří byli vybaveni především praktickými empirickými poznatky. První praktické příručky geometrie vznikaly až s počátkem 13. století (příkladem uveďme *Practica geometriae* od Leonarda Fibonacci z Pisy, který působil na dvoře římského císaře, krále sicilského a jeruzalémského, Fridricha II.). Je ale doloženo, že na lokacích středověkých měst a při vyměřovacích pracích nezřídka vypomáhali mniši, u nichž se dá alespoň základní teoretické vzdělání v tomto směru předpokládat.

²⁵ Aurelius AUGUSTINUS: *De ordine* (=Corpus Christianorum XXXII), Turnhout 1962.

²⁶ ECO 2007 (pozn. 9) 46-50.

²⁷ Karel STEJSKAL: *Výtvarné umění ve středověku*, in: Pavel SPUNAR (ed.), *Kultura českého středověku*, Praha 1968, 176.

²⁸ PLATON: *Timaios*. *Kritias 3* (=Platónovy dialogy XVII), Praha 2003.

V gotické architektuře se na rozdíl od předchozích období častěji pracuje s nepřímým dělením kruhu a trojúhelníka.²⁹ V geometrické konstrukci pentagramu byl objeven princip zlatého řezu, který též patřil do rejstříku zvláštních dovedností středověkých stavitelů. Předpokládá se, že některé praktiky související s běžným stavebním provozem byly řešeny spíše praktickými zkušenostmi a poznatky z předchozích stavebních podniků, než složitými výpočty. Celkové vzezření, ať se jedná o sakrální či světské stavby, ale přesto nepostrádá v drtivé většině u staveb „vyšší“ kvality v rámci větších a prestižnějších realizací „zastřešující“ řešení, centrální plán, podle kterého se postupovalo. Zřetelně to ukazují dodnes sledovatelné proporce, které prostupují celou stavbou a činí ji tak pro pozorovatele harmonickou.³⁰ V této harmonii lze sledovat nejen praktické užití geometrických a matematických znalostí stavitele, ale jedná se o výraz dobového pojetí světa.

Náš pohled na středověkou architekturu by se měl tedy odehrávat v intencích křesťanských tradic interpretace Písma v návaznosti na klasickou filozofii transformovanou v učení církevních otců a myslitelů. Tento přístup ve středověku formoval symbolicko-teologickou rovinu hlubšího pojetí a dobového chápání liturgie i architektury.

²⁹ Felix DURACH: *Das Verhältnis der mittelalterlichen Bauhütten zur Geometrie*, Stuttgart 1928.

³⁰ Josef ŠVASTAL: Geometrické vztahy v architektuře památkových objektů, in: *Památky a příroda* VI, 1981, 331.

3. Historické zrcadlo

3.1 Státní hrad a zámek Český Krumlov v dosavadní historiografii

Objekt Státního hradu a zámku v Českém Krumlově je díky své turistické atraktivitě literaturou celkem často pojednáváný, ale faktografická hodnota těchto titulů je velmi proměnlivá. Existuje několik stěžejních prací, jejichž závěry jsou nekriticky přebírány, ačkoli jsou dnes již zastaralé. Poslední cenné shrnutí dosavadního bádání provedl Jan Müller ve své stati v *Průzkumech památek* uveřejněné ale již roku 1999.³¹ V následujícím výčtu budeme postupovat retrospektivně, tj. od novějších prací ke starším, přičemž na počátku budiž řečeno, že tato kapitola si nečiní nárok na úplnost; bude se věnovat obsahově spolehlivým publikacím, a proto bude brán zřetel zejména na poválečnou literaturu, která již není zatížena nacionální polemikou. Do centra zájmu budou brány pouze publikace věnující se přímo tématu této práce. Podrobnější odkazy na literaturu a studie budou samozřejmě uváděny průběžně v dalším textu.

Zcela zásadní je dnes práce, která je ve své podstatě pouze rozšířenou verzí příspěvků a referátů, které byly předneseny v rámci konference Český Krumlov: Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví. Toto interdisciplinární setkání mezinárodních odborníků se uskutečnilo pod záštitou Národního památkového ústavu ve dnech 20. - 22. 5. 2009 v prostorách zámecké jízdárny v Českém Krumlově.³² Sborník, který studiemi překračuje původní konferenční bloky, vyšel v prosinci roku 2010 a zásadním způsobem přispívá k poznání města i hradu v Českém Krumlově, ačkoli jedním z hlavních zřetelů měl být stav a bilance památkové péče v posledních dvaceti letech, tj. za doby, kdy je Český Krumlov jednou z památek zapsaných na list světového kulturního dědictví UNESCO.³³

Velmi zajímavé závěry přinesl projekt tzv. Rožmberského roku 2011, kdy byla uspořádána výstava ve Valdštejnské jízdárně v Praze a nedlouho po ukončení této výstavy byl vydán její vědecký katalog.³⁴ Novou publikaci k rodu Rožmberků připravil i Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, který je směřován dle dosavadní linie bádání tohoto pracoviště jdoucího ve stopách historické antropologie zejména

³¹ Jan MÜLLER: Český Krumlov v umělecko-historické literatuře, bilance, perspektivy, in: *Průzkumy památek* (dále PP) VI, 1999, 3-20.

³² Tisková zpráva NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích, Český Krumlov: Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví. Mezioborová konference v jízdárně českokrumlovského zámku, <http://www.npu-cb.eu/tiskove-zpravy/>, vyhledáno 10.4.2010.

³³ GAŽI 2010 (pozn. 3).

³⁴ Jaroslav PÁNEK / Martin GAŽI (edd.): *Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami* (kat. výst.), České Budějovice 2011.

k období raného novověku.³⁵ K vydání v jubilejním roce byly připraveny i dvě medievistické práce, které částečně zaplnily proluku ve zpracování středověkých dějin pánů erbu červené růže. První vyšla z pera ředitelky českokrumlovské pobočky Státního oblastního archivu Třeboň, Anny Kubíkové, která knihou Petr I. z Rožmberka a jeho synové³⁶ navázala na své dřívější monografické zpracování života Oldřicha II.³⁷ Druhá publikace je tvůrčím počinem Romana Lavičky a Roberta Šimůnka a zabývá se spíše obecným kulturně historickým rozměrem dějin rožmberského dominia na jihu Čech ve středověku.³⁸

Ani jedna z výše uvedených prací ovšem neobsahuje příliš velkou část věnující se středověkému hradu v Českém Krumlově. Právě medievistická bádání jsou slabinou dosavadní českokrumlovské historiografie a to snad kvůli nepříteli bohaté pramenné základně vážící se ke hradu (o tom viz kap. 3.2 této práce).

Po stránce umělecko historické je výjimečná práce Jana Müllera, monografie věnující se pouze hradu samotnému.³⁹ Velmi zajímavý je rukopis této práce, v němž byl velký prostor věnován stavebnímu vývoji objektu i některým zajímavým umělecko historickým a kulturním souvislostem. Zřejmě ale vzhledem k orientaci knihy na širší veřejnosti byly tyto pasáže kráceny.⁴⁰

Mezi původní práce lze zařadit i dílo autorského kolektivu s názvem Pět století Českého Krumlova ve výtvarném umění.⁴¹ Krumlovu se věnovala celkem hojně i další umělecko historická literatura, která se soustředila zejména na několik klíčových objektů, tj. hrad, kostel sv. Víta, klášterní komplex na Latránu a špitál s kostelem sv. Jošta. Velká pozornost byla věnována zejména rožmberské stavební huti v 15. století, kdy na rožmberské doméně pokračuje bez přerušení starší tradice a právě zde spěje pozdě gotická architektura ke svému vrcholu.⁴² Mohli bychom jmenovat další články a drobné studie, avšak větší pozornost

³⁵ Václav BŮŽEK et al.: Světy posledních Rožmberků, Praha 2011.

³⁶ Anna KUBÍKOVÁ: Petr I. z Rožmberka a jeho synové, České Budějovice 2011.

³⁷ Eadem: Oldřich II. z Rožmberka, České Budějovice 2004.

³⁸ Roman LAVIČKA / Robert ŠIMŮNEK: Páni z Rožmberka. Jižní Čechy ve středověku 1250 – 1520, České Budějovice 2011.

³⁹ Jan MÜLLER: Český Krumlov. Hrad a zámek, Praha 1996.

⁴⁰ Pro účely této práce však budeme pracovat s jednou z obsáhlejších verzí rukopisu, kterou mi laskavě poskytli pracovníci NPÚ ze správy SHZ Český Krumlov se svolením autora.

⁴¹ Jan MUK / Ivan NEUMANN / Jiří ZÁLOHA: Pět století Českého Krumlova ve výtvarném umění, Český Krumlov 1974.

⁴² Václav MENCL: Česká architektura doby lucemburské, Praha 1948; Idem, České středověké klenby, Praha 1974; Dobroslav LÍBAL: Gotická architektura v Čechách a na Moravě, Praha 1948; Vladimír DENKSTEIN / František MATOUŠ: Jihočeská gotika, Praha 1953; Eva ŠAMÁNKOVÁ / Jan VONDRA: Český Krumlov. Městská památková rezervace, státní zámek a památky v okolí, Praha 1961; Karl TANNICH: Die Krummauer Stadtpfarrkirche zu St. Veit, Waldkirchen 1965; Jaromír HOMOLKA (ed.): Jihočeská pozdní gotika 1450-1530, Hluboká 1965; Jaromír HOMOLKA et al.: Pozdně gotické umění v Čechách 1471-1526, 2. rozšířené vydání, Praha 1985.

než hradu⁴³ byla věnována spíše církevním objektům ve městě.⁴⁴ Velmi zajímavé studie se váží k pohybu umělců a architektů a snaze identifikace jejich děl.⁴⁵

Umělecko historická monografie, ze které mnohé výše citované práce vychází, byla sestavena kolektivem mladých i zkušených kunsthistoriků, jejichž závěry jsou ne vždy relevantní a neodpovídají současnému stavu poznání; přesto z ní řada autorů čerpá dodnes.⁴⁶

Jiným typem literatury, který zde nemůže být opomenut, jsou souhrnné soupisy památek kulturních či uměleckých⁴⁷ vznikající od počátku 20. století, nebo průvodce umělekohistorické a turistické,⁴⁸ které podávají základní informace o stavebním vývoji zámku, zvláště v kontextu jeho historické držby. Většina z nich čerpá z výše uvedených prací a nepřináší tak žádné zásadní poznatky, které by zde měly být diskutovány. Toto se bohužel vztahuje i na nově vydanou publikaci Národního památkového ústavu, která by měla být průvodcem po zámeckých kaplích a kostelech ve správě NPÚ.⁴⁹

Zcela svébytnou kategorií je kastelologické bádání. Tento druh zájmu se probouzí v 19. století v souvislosti s romantismem. Jako jednoho ze zakladatelů české kastelologie můžeme jmenovat Františka Alexandra Hebera, který nám jako jeden z prvních podává ucelenou stat' o Českém Krumlově.⁵⁰ První prací o středověkých šlechtických sídlech, která je založena na metodě kritické historické vědy využívající písemných pramenů, je monumentální dílo Augusta Sedláčka.⁵¹ Jak je vidno, ten své názory zřejmě konzultoval s tehdejším ředitelem schwarzenberského archivu v Třeboni, s Theodorem Wagnerem, neboť

⁴³ Krom výše citované práce Jana Müllera zmiňme práce Jiřího ZÁLOHY: Státní zámek Český Krumlov, České Budějovice 1982 a Karla TANNICHA: Die Burg Krummau, München 1963.

⁴⁴ Velmi zajímavé poznatky přinesly restaurátorské průzkumy kostela sv. Víta a zejména průzkum části nad severní předsíní kostela, kde se hypoteticky předpokládá soukromá rožmberská oratoř - více viz Jan MÜLLER, Kostel sv. Víta v Českém Krumlově. Restaurátorský průzkum, Praha 1987; Idem 1996 (pozn. 36) 7; Jaroslav ČECHURA: Patrová kaple a nejstarší část kláštera ve Vyšším Brodě, in: Umění XXXI, 1983, 317-333.

⁴⁵ Dobroslava MENCLOVÁ: České hrady II, Praha 1976², 487; Dobroslav LÍBAL: Jan, synovec Staňkův - Hans Krumenauer, in: Jiří KROPÁČEK (ed.): Na předělu věků. Sborník k počtě PhDr. Jaroslava Pešiny, DrSc., 1994, 209-211; Anna KUBÍKOVÁ: Příspěvek k životu a dílu Hanse Götzingera, in: Památkové listy (dále PL) XI (příloha ZPP LVI), 1996, 8-9, Vladislav RAZÍM: Opevnění města Českého Krumlova ve středověku I. Latrán a Nové město, in: PP VI, 1999, 35-66.

⁴⁶ František DVOŘÁK et al.: Český Krumlov, jeho život a umělecký a růst, Praha 1948.

⁴⁷ Jelikož k zámku v Českém Krumlově existuje nepřehledné množství tohoto typu literatury různé kvality, zmiňme výběrem: František MAREŠ / Jan SEDLÁČEK: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Krumlovském II, 1918?, rkp. uložený v SOA v Třeboni, pobožce v Českém Krumlově; Emanuel POCHE et al.: Umělecké památky Čech I, Praha 1977; Karel TRÍSKA et al.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku V. Jižní Čechy, Praha 1986.

⁴⁸ Zdeněk WIRTH / Jaroslav BENDA: Státní hrady a zámky, Praha 1955 náležející spíše k obrazovým publikacím, rovněž tak jako Josef EHM / Jaroslav JELÍNEK / Jaroslav WAGNER: Československé hrady a zámky, Praha 1972; Vladimír BRYCH / Jan RENDEK: České hrady a zámky, Praha 2006.

⁴⁹ Petr SVOBODA (ed.): Putování po kostelech a kaplích hradů, zámků a dalších památek ve správě Národního památkového ústavu, Praha 2011.

⁵⁰ Jedná se spíše o zprávu z návštěvy než odbornou studii. Přesto zde lze najít některé zajímavé postřehy: František Alexander HEBER (ed. Irena BUKAČOVÁ): České hrady, zámky a tvrze. Jižní Čechy, Praha 2008, 34-65.

⁵¹ Stat' o Českém Krumlově viz: August SEDLÁČEK: Hrady zámky a tvrze Království českého III. Budějovsko, Praha 1884, 1-59.

v jeho rukopisném díle⁵² lze nalézt stejné myšlenky, které jsou v kontextu ostatního bádání velmi neotřelé.⁵³ Dalším klasickým dílem je dnes dvoudílný korpus Dobroslavy Menclové České hrady.⁵⁴ Současný kastelologický diskurs ve velkém ovlivnilo dílo Tomáše Durdíka - zejména jeho kniha Encyklopedie českých hradů, která je stále aktualizována v pravidelně vycházejících dodatcích.⁵⁵ Právě tato významná osobnost české archeologie se věnovala vlastně jako jediná tématu hradních kaplí, a to v souborném díle Středověké hrady v Čechách a na Moravě (spoluautor Pavel Bolina)⁵⁶ a titíž autoři napsali dosud jedinou teoretickou stat' věnující se jen hradním kaplím.⁵⁷ Další literatura bude uvedena v příslušném oddílu této práce.

Informačně bohaté, avšak po stránce badatelské nepříliš využívané, jsou restaurátorské zprávy, stavebně historické průzkumy a podobné elaboráty nejrůznějšího ražení, které jsou uloženy v příslušném archivu územních odborných pracovišť Národního památkového ústavu (zde hlavně ú.o.p. v Českých Budějovicích) či na objektech samotných. Tyto práce obsahují nejen technologické expertizy, ale velmi často i cenná historická a umělecko historická hodnocení, která však bývají často přehlížena, přičemž se výsledky těchto prací nezřídka zakládají na exaktních výzkumech a nikoli na pouhých domněnkách či hypotézách. Velmi často tyto posudky obsahují i cenné archivní rešerše z dnes již ztracených či nedostupných materiálů. Jedná se zejména o elaboráty Státního ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů, které zpracovávali zejména Jan Muk, Luboš Lancinger, Dobroslav Líbal, či Pavel Vlček.⁵⁸ Další velký soubor byl zpracováván pracovníky Státních restaurátorských ateliérů a po roce 1990 se jedná převážně o elaboráty soukromých subjektů. Některé dílčí objevy nebo zjištění bývají publikována na stránkách časopisů Průzkumy památek, Zprávy památkové péče či v tematických sbornících, popř. regionálních periodikách.⁵⁹ Nejnověji se rozvíjí ediční

⁵² Theodor WAGNER: Das Schloß Krumau. Kurze baugeschichtliche Studie, nedatovaný rkp., uloženo v SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Sbirka rukopisů, č. 188.

⁵³ Aktuální se staly zejména s novými objevy v rámci stavebních průzkumů hradu - viz: Zlata GERSDORFOVÁ: Die Anfänge der Burg Krumm au in Böhmen. Die Burg als Symbol der Macht und Ausdruck von Kulturtransfer, in: Klaus BIRNGRUBER / Christine SCHMID (edd.), Adel, Burg und Herrschaft an der Grenze (=Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich XXXIV), Linz 2012, 161-174.

⁵⁴ MENCLOVÁ 1976 (pozn. 45).

⁵⁵ Tomáš DURDÍK: Encyklopedie českých hradů, Praha 2005⁵.

⁵⁶ Tomáš DURDÍK / Pavel BOLINA: Středověké hrady v Čechách a na Moravě, Praha 2001. V současné době vzniká na téma hradních kaplí v Čechách do roku 1526 disertační práce Mgr. Josefa Záruby a to na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

⁵⁷ Tomáš DURDÍK / Pavel BOLINA: Kaple vrcholně středověkých hradů, in: Castellologica bohémica (dále CB) II, Praha 1991, 9-22.

⁵⁸ Jan MUK / Luboš LANCINGER: Český Krumlov. Stavebně-historický průzkum - Horní hrad, Praha 1991; Luboš LANCINGER / Jan MUK / Daniela ŠIMKOVÁ: Český Krumlov. Stavebně-historický průzkum areálu zámku čp. 59 Hrádek, Praha 1990. Tímto způsobem byla zpracována většina objektů v zámeckém areálu.

⁵⁹ Některé poznatky byly zveřejněny viz: Václav GIRSA / Miloslav HANZL / Pavel JERIE: Restaurování západního průčelí zámku v Českém Krumlově, in: ZPP LXIII, 2003, 145-151; Daniel ŠNEJD: K stavebnímu vývoji

řada zvaná *Miscellanea* vydávaná NPÚ ú.o.p. v Českých Budějovicích týkající se památkového fondu na území Jihočeského kraje.

Velkou pomoc při poznání stavebního vývoje hradu ve středověku přinesl virtuální trojrozměrný model, který měl původně sloužit jen jako technický podklad pro fyzický model, jenž měl představovat pozdně středověký hrad Český Krumlov. Díky nečekanému propojení mnoha informací a exaktnímu ověření velmi ulehčil utvoření představy o středověkém hradě v Českém Krumlově a umožnil tak vůbec první smysluplný a reálný nástin stavebního vývoje v obraze, přičemž vyvrátil mnoho z dosud tradovaných „faktů.“⁶⁰

3.2 Státní hrad a zámek Český Krumlov ve světle písemných pramenů

I přes výše uvedený výčet literatury musíme konstatovat, že písemná pramenná základna vážící se ke hradu není příliš rozsáhlá a to až do 16. století, kdy objem písemných pramenů všeobecně narůstá z povahy a charakteru transformace vrchnostenské správy. Jak trefně poznamenal Jan Muk v elaborátu stavebně historického průzkumu Horního hradu, je základna písemných pramenů až do raného novověku natolik fragmentární, že hlavním pramenem pro nejstarší období je po stránce stavebního vývoje stavba samotná.⁶¹

Pramennou základnu pro období středověku shrnula celkem výstižně ve své krátké studii v Průzkumech památek Anna Kubíková.⁶² Kusé zprávy o hradu lze nalézt v listinách, kde je hrad většinou uveden jen jménem jako místo zpečetění právního aktu.⁶³ Zajímavější jsou zápisy v popravcích knihách, které umožňují i lokalizaci některých hradních vnitřních prostor.⁶⁴ O stavebních akcích na hradě nás zpravuje dobová korespondence,⁶⁵ ale i daleko

západního průčelí Horního hradu v Českém Krumlově, in: ZPP LXIII, 2003, 152-155; Idem: K stavebnímu vývoji jižního průčelí *Horního hradu v Českém Krumlově*, in: ZPP LXVI, 2006, 191-198; Václav GIRSA /Miloslav HANZL / Pavel JERIE / Dagmar MICHONOVÁ: Konzervace jižního průčelí Horního hradu zámku v Českém Krumlově, Praha 2008.

⁶⁰ Tento 3D model je dílem autorky tohoto textu, která na něm pracovala od podzimu roku 2008. Veřejnosti byly představeny pouze statické rendery, které se staly přílohami sborníku z konference Český Krumlov: Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví. Model pomohl objevit dokonce starý středověký palác, který předcházela zástavbě v místě IV. nádvoří. Více viz: Zlata GERSDORFOVÁ, 3D rekonstrukce hradu jako metoda k poznání stavebního vývoje objektu, in: Dějiny staveb (dále DS) XII, 2011, 5-14.

⁶¹ MUK / LANCINGER 1991 (pozn. 58) 190. Stavbu jako hmotný pramen dosud historické vědy často opomíjí, ačkoli pod vlivem archeologie středověku byly stavby přijaty mezi hmotné prameny. Více o tom pojednává GABRIEL 2002 (pozn. 5) 150-161.

⁶² Anna KUBÍKOVÁ: Středověký českokrumlovský hrad ve světle archivních pramenů, in: PP VI, 1999, 106-110.

⁶³ Tento materiál je edičně zpracován- viz: Valentin SCHMIDT / Alois PISCHA (edd.): *Urkundenbuch der Stadt Krummau in Böhmen I-II*, Praha 1908-1910 (dále v textu UBK);

⁶⁴ František MAREŠ (ed.): *Popravčí kniha pánův z Rožmberka*, Praha 1878.

⁶⁵ Blažena RYNEŠOVÁ (ed.): *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka I-IV*, Praha 1929-1954.

mladší zprávy o přestavbách (barok), kdy se ničily staré, často ještě středověké konstrukce, jejichž popis byl ale před demolicí zaznamenán.⁶⁶

V tomto jsou o něco lepší pomůckou dobové inventáře, i když jejich jazyk není s odstupem několika set let příliš srozumitelný. Právě kvůli tomuto v literatuře najdeme mnoho rozdílných názorů. Nejstarší inventární soupis českokrumlovského hradu pochází ze 4. března roku 1418.⁶⁷ Velmi často bývá tento inventární soupis označován jako seznam pokladů a cenností uložených v pevných zdech krumlovského hradu před nebezpečím zničení či zcizení za neklidných dob husitských.⁶⁸ Většinu položek opravdu tvoří bohoslužebné či kostelní předměty, avšak tyto sem byly pouze dlouhodobě zapůjčeny z klášterů Zlatá Koruna (tehdy Svatá Koruna), Vyšší Brod a Třeboň a tvořily nedílnou součást slavnosti ukazování svatých ostatků, která se konala každoročně v oktáv svátku Božího Těla.⁶⁹ Další inventární soupis byl pořízen s časovým odstupem 127 let a to po smrti Petra V. Kulhavého z Rožmberka v roce 1545, avšak na tento nebude v práci bráno mnoho zřetele.⁷⁰

3.3 Prameny obrazové

Dalším typem pramenů, které by nám mohly být nápomocny, jsou prameny ikonografické (tj. v historickém slova smyslu - obrazové).⁷¹ Bohužel musíme konstatovat, že až do poloviny 16. století není známo jediné zobrazení českokrumlovského hradu.

Nejstarším obrazovým zachycením českokrumlovského hradu je obraz Dělení růží pocházející z let 1549-1560,⁷² přičemž toto časové rozmezí vzniku vyplynulo z rozboru

⁶⁶ To se týká přestavby zámecké kaple sv. Jiří v polovině 18. století: SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, I 7 B beta 3.

⁶⁷ SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, I 3K beta 7e; edičně zpracováno Matthias PANGERL (ed.): *Urkundenbuch des ehemaligen Cistercienserstiftes Goldenkron in Böhmen (=Fontes rerum austriacarum II/37)*, Wien 1872, č. 166a. (dále v textu jako FRA II/37).

⁶⁸ Anna KUBÍKOVÁ: Jak to bylo doopravdy s cennostmi v době husitských válek, in: *Výběr XXXV*, 1991, 260-262.

⁶⁹ Ferdinand TADRA: Ukazování sv. ostatků v Českém Krumlově v XIV. věku dle rukopisu 14. století, in: *Časopis českého muzea (dále ČČM) LIV*, 1880, 432-437; Idem, Ukazování sv. ostatků v Českém Krumlově v XIV. věku, in: *ČČM LXXIII*, 1899, 173-174; Valentin SCHMIDT: *Das Krummauer Heilthumfest. Sonderausdruck aus der Zeitschrift des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, Praha 1902; Robert ŠIMŮNEK, Český Krumlov v 15. století. Pozdně středověké město jako jeviště sakrální reprezentace, in: Martin GAŽI (ed.): *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, České Budějovice, 2010, 475-520.

⁷⁰ Nejstarší inventáře českokrumlovského zámku evidují totiž pouze nábytek, okna či textilie - viz Hynek GROSS: Inventář zámku v Českém Krumlově, sepsaný r. 1600 Václavem Březanem, in: *Ročenka Vlastivědné společnosti jihočeské v Českých Budějovicích 1929*, 16-26; či dále inventáře z let 1600-1605 uložené v SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, zn. I 7 I 2, fol. 288-317, 377, 598-522; starší inventář z roku 1545 je obdobným případem - SOA Třeboň, Cizí rody-registratura z Rožmberka, fasc. 27.

⁷¹ Kompletně toto téma zpracoval Jan MÜLLER: „Město běhalo se...“, in: Martin GAŽI (ed.): *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, České Budějovice 2010, 843-876.

stavebního stavu zámku a dodatečně dobu vzniku obrazu potvrdily i restaurátorské průzkumy.⁷³ Na zámku v Českém Krumlově je umístěna pouze kopie tohoto obrazu z roku 1848, kopistou byl malíř Johann See.⁷⁴ Je zajímavé, že ačkoli bychom očekávali v této době již propracované vyobrazení dle perspektivních zásad, otevírají se před námi pohledy do jihočeských niv zpracované nikoli v reálném prostoru, ale jako středověká mozaika pozorovaná z různých stanovíšť a úhlů, která tvoří pozadí pro děj, jenž se odehrává na mnoha místech současně v abstraktním čase. Sám hrad je zde v symbolickém pojetí, kdy jsou na úkor realističnosti akcentovány zejména vizuální dominanty, tj. věže. Toto středověké pojetí vyobrazení je, zdá se, vysoce sofistikovanou záležitostí, dle výzkumu autorky tohoto textu se jedná o zcela záměrný historismus. Obraz měl zřejmě svůj pevně zakotvený bod v rožmberské obrazárně,⁷⁵ která legitimovala a prezentovala rod Rožmberků jako jeden z nejstarožitnějších a nejurozenějších rodů v Českém království.⁷⁶

Časově nepříliš vzdálený je portrét Jana z Pernštejna.⁷⁷ V okenním výřezu v pozadí se otevírá pohled na Hrádek a na město (část dnes zvanou Horní Brána). Zámek však reálně nezachycuje, jak prokázaly restaurátorské průzkumy při obnově věže na Hrádku. Autor pracoval více se svou fantazií než s reálným výhledem z Horního hradu.

V roce 1602, tj. v době, kdy zámek získali do svého vlastnictví na 20 let Habsburkové, objednal císař Rudolf II. u malíře Bartoloměje Beránka Jelínka několik obrazů, které měly zachycovat nejen zámek a město ze čtyř stran, ale i rybník, který kdysi býval v místě dnešní Jelení zahrady, interiér kostela sv. Víta, štěpnici, tumlplac (tj. první nádvoří).⁷⁸ Bohužel ani jeden z těchto obrazů není do dnešních dnů znám.

⁷² Toto časové rozmezí vyplývá z rozboru stavebního stavu zámku. Viz: Zlata GERSDORFOVÁ: *Obraz dělení růží* (seminární práce na Ústavu pro dějiny umění Filozofické fakulta Univerzity Karlovy), Praha 2011; eadem: *Příběh obrazu Dělení růží*, in: *Hláška XX*, 2009, 49-53. Velmi letmo obraz komentoval ŠNEJD 2006 (pozn. 59) 196-198. Nejnověji se mu ve svých studiích věnuje Ludmila Ourodová-Hronková.

⁷³ Ludmila OURODOVÁ-HRONKOVÁ: *O původu a restaurování telečského Dělení růží*, in: *ZPP LXXI*, 2011, 410-413.

⁷⁴ Johan See, *Dělení růží*, ante 1848, olej, plátno 130 x 234, SHZ ČK, inv.č. CK 3674.

⁷⁵ Téma rožmberské obrazárny jako celku postrádá doposud své zpracování. Jednotlivé dochované obrazy byly popsány v katalogu výstavy *Rožmberkové*: Blanka KUBÍKOVÁ: *Závěsné malířství v rezidencích posledních Rožmberků*, in: Jaroslav PÁNEK / Martin GAŽI (edd.): *Rožmberkové. Rod českých velmožů a jejich cesta dějinami*, České Budějovice 2011, 482-487.

⁷⁶ Obraz vzniknul zřejmě v době sporu mladého Viléma z Rožmberka s Vilémem s Plavna o přední postavení obou rodů v rámci české stavovské obce – viz: František KAVKA: *Zlatý věk růží. Kus české historie 16. století*, Praha 1966, 92-94 srov. Václav BŘEZAN (ed. Jaroslav PÁNEK): *Životy posledních Rožmberků I*, Praha 1985, 122-141. Zcela jiný názor, který ovšem není blíže podložen, nabízí OURODOVÁ-HRONKOVÁ 2011 (pozn. 73) 410-413.

⁷⁷ Anonym (Martino Rota?), *Jan z Pernštejna*, 1591, olej, plátno, 64,5 x 52 cm, Lobkowiczské sbírky, inv. č. 153. Milada LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ: *Českokrumlovská veduta z roku 1591*, in: *Umění XIII*, 1965, 611; Eva BUKOLSKÁ: *Veduty na českých portrétech 16. a počátku 17. století*, in: *Umění XXXI*, 1985, 517-518.

⁷⁸ Karel ŠMRHA, *Dvorní malíř Petra Voka z Rožmberka Bartoloměj Beránek - Jelínek*, in: *Časopis Rodopisné společnosti v Praze XIV*, 1942, 92.

Další známé vyobrazení vzniklo až s odstupem více jak poloviny století, někdy po roce 1662.⁷⁹ Tato veduta byla zhotovena netradiční technikou asambláže skládáním dřevěné dýhy a slámy.⁸⁰ Obraz Dělení růží i tato deska zachycují v podstatě pouze jižní fasádu hradu. Našemu zájmu však nepomůže ani jedno z vyobrazení, neboť tehdy byl již stavební vývoj jižní fasády po stránce hmotové prakticky u konce.

⁷⁹ Duňa PANENKOVÁ (ed.): Hradní muzeum Český Krumlov. Historie objektu a katalog exponátů, České Budějovice 2010, 51.

⁸⁰ Anonym, Veduta Českého Krumlova od jihu, 1662-1680?, sláma a dřevěná dýha lepená na podložce, 37,5 x 58,5 cm, SHZ ČK, inv.č. CK 2428.

4. Kaple vrcholně středověkých hradů

Kaple všeobecně a vývoj sakrálních prostorů na českých hradech je téma podstatně širší, než kolik činí rozsah této práce. Bohužel je nutno říci, že sakrální prostory českých hradů stojí po teoretické stránce poněkud v pozadí současných výzkumů,⁸¹ samozřejmě s výjimkou symbolicky koncipovaného hradu Karlštejna. Velká pozornost je věnována zejména umělecky hodnotným dochovaným prostorům.⁸² Téma lze uchopit z mnoha rovin, tj. od sociální reprezentace, přes architektonické a umělecké ztvárnění, po typologie v rámci hradních dispozic a to zdaleka nevyčerpáme všechna možná témata studia. Omezíme se proto spíše na funkci kaple v hradním organismu a její symbolický význam. Předtím se však pokusíme o drobný nástin typologie a morfologie hradních kaplí.

4.1 Capella

Jako „*capella*“ bývá primárně v pramenech označen sakrální prostor s liturgickým provozem a kolegium duchovních, kaplanů. Po stránce církevně právní je kaple místem modlitby, soukromé zbožnosti i liturgického provozu, ovšem neváží se k ní zpravidla farní práva (nebo pouze ve velmi omezené míře).⁸³ Kostel jako takový je dle kanonického práva stavbou s liturgickým provozem, která je otevřena každému věřícímu.⁸⁴ Kaple je oproti tomu též místem modlitby a mše, které musí být předepsaným způsobem vysvěceno; avšak tato místa slouží pro duchovní potřeby jen určitého okruhu věřících či určitého společenství; slavení mše a případné omezení církevních obřadů je podřízeno svolení místního ordinaria. Bez jeho svolení by též žádná kaple, ani soukromá, neměla vzniknout. S náležitým povolením vrchnosti mohou mít do kaple přístup i další věřící.⁸⁵ Pokud se zde pravidelně nekonají mše,

⁸¹ Odkaz na základní literaturu: Otto PIPER: *Burgenkunde*, Augsburg 1993, 531-540; MENCLOVÁ 1976 (pozn. 45); Jiří KUTHAN: *Královské kaple 13. století v Českých zemích. Styl, typologie, sociální kořeny a význam*, *Umění XXXIV*, 1986, 35-43; DURDÍK / BOLINA 1991 (pozn. 57), 9-22; Idem 2001; Joachim ZEUNE: *Burgen – Symbole der Macht. Ein neues Bild der mittelalterlichen Burg*, Regensburg 1996, 181-183; Barbara SCHOCK WERNER (ed.): *Burg- und Schlosskapellen*, in: *Burgen und Schlösser (Sonderreihe B/3)*, Stuttgart 1995; Horst Wolfgang BÖHME (ed.): *Burgen in Mitteleuropa I-II*, Stuttgart 1999 (I 315-323, II 58-66). O hradní kaple se podařilo zaznamenat zájem na akademické půdě, bohužel s nepřiliš zpracovanou teoretickou koncepcí: Petra DOHNALOVÁ: *Sakrální prostory moravských hradů* (diplomová práce na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity), Brno 2006.

⁸² Katalog českých hradních kaplí s nástěnnými malbami zpracovala v rámci diplomové práce na Ústavu pro dějiny umění Karlovy univerzity v Praze Lucie ČECHOVÁ: *Středověká nástěnná malba v hradních kaplích v Čechách* (diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy), Praha 2010.

⁸³ Enno BÜNZ: *Kapelle*, in: Werner PARAVICINI (ed.): *Höfe und Residenzen im spätmittelalterlichen Reich. Bilder und Begriffe*, Ostfildern 2005.

⁸⁴ *Codex Iuris Canonici* (dále CIC), Can. 1214, http://www.vatican.va/archive/DEU0036/_P4I.HTM, vyhledáno 12.5.2012.

⁸⁵ CIC, Can. 1223, http://www.vatican.va/archive/DEU0036/_P4I.HTM, vyhledáno dne 12.5.2012.

pak se zde nenachází tabernákl. Výše uvedené rozlišení je převzato ze současně platného kodexu římskokatolické církve, tzv. Codex iuris canonici. Tato sbírka předpisů kanonického práva má středověké základy a v principu v mnohých ohledech z nich dodnes vychází.⁸⁶

Tuto nuanci vyjadřují i latinsky psané prameny, které pro farní kostel s plnými právy operují s pojmem „*ecclesia parrochialis*“, nikoli pouze „*capella*“ či „*oratorium*“, jak byly označovány i některé klášterní kostely v prvotních fázích jejich výstavby. Samotná geneze slova je složitější a původně se pojem nevztahoval k architektuře, ale souvisel se zvláštní relikvií, která byla ve vlastnictví franckých králů. Údajně vzniklo pojmenování pro kapli z „*cappa*“, tj. pláště sv. Martina z Tours, kterým pozdější tourský biskup, tehdy ještě ve službách římské armády, obdaroval žebráka. Nakonec se ukázalo, že se o plášť rozdělil se samotným Kristem. Tato posvátná relikvie byla v držení merovejských králů, stala se symbolem ochrany království a královského důstojenství. Brzy se označení přeneslo na samotné místo uložení relikvie, které nabylo posvátného důstojenství. „*Capella*“ je ve své podstatě latinskou zdrobnělinou slova „*cappa*“, které v překladu znamená plášť.⁸⁷ Před všeobecným rozšířením tohoto pojmu byly sakrální prostory (především) královských rezidencí a falcí označovány z hlediska církevně-právního neutrálními výrazy jako „*ecclesia*“, „*templum*“ či „*oratorium*“.⁸⁸ Za vlády císaře Karla Velikého se tímto pojmem označovaly už všechny menší sakrální prostory na císařských falcích. A právě tyto byly vzorem pro budování sídel a jejich dispozic pro další příslušníky vrstvy urozených. Od 13. století je tento pojem jako označení pro sakrální prostory privátního charakteru, které nebyly přístupné široké veřejnosti, celkem pravidlem.⁸⁹

4.2 Nástin typologie a morfologie hradních kaplí

Jako hradní kaple budeme v této práci označovat sakrální prostory, které vznikly pro bezprostřední setkání věřících s Bohem, prostory, které sloužily pro uspokojení duchovních potřeb světské vrchnosti a společnosti obývající hrad. Tyto jsou pak na rozdíl od pevnostních kostelů a opevněných sakrálních staveb (v německých pracích označovaných jako *Burgkirche*)⁹⁰ podřízeny celkovému organismu hradní dispozice. Hradní kaple se však nemusí bezprostředně nacházet v jádru hradu, nebo na předhradí, může být i zcela vysunutá mimo

⁸⁶ Johann Friedrich von SCHULTE: Die Geschichte der Quellen und Literatur des canonischen Rechts I-III, Stuttgart 1956.

⁸⁷ BÖHME 1999 (pozn. 81) 58.

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ Ibidem.

⁹⁰ Ibidem 315.

opevněnou plochu hradní dispozice. Zároveň specifikum takovéto kaple přináležející ke hradu tkví i v tom, že se nemusí jednat primárně o zcela soukromý prostor, ale může sloužit i širšímu společenství věřících.

Zcela charakteristické a specifické je pro hradní kaple skutečnost, že je nelze jednoznačně vnímat jako nějaký ustálený typ architektury se shodnou stavební formou. Velmi těžká je i identifikace sakrálních prostor, pokud nebyly prostory kontinuálně jako sakrální používány. V tomto případě jsme odkázáni na (velmi často pouze fragmentárně dochované) písemné prameny a na stavební formu dochovaných prostor, popř. jejich zbytků, neboť kaple společně s palácem patřila k nejreprezentativnějším prostorům hradu. Právě vzájemný vztah paláce a kaple znamenal stupňování významu hradních staveb. Poloha těchto dvou budov zpravidla nebývala náhodná stejně tak, jako uspořádání a dispozice budov klášterních vzhledem ke kostelu.

Hovoříme-li o hradních kaplích, velmi často nalezneme i prostory, které jsou intimního charakteru a byly vzhledem k poloze přístupné jen několika jedincům, které je užívali pro svou soukromou zbožnost a rozjímání. Na rozdíl od kaplí, které vnímáme jako samostatné stavby nebo větší vyhrazené prostory v hradním organismu, byly tyto tzv. oratoře⁹¹ většinou součástí stavby jiné, zpravidla hradního paláce, kde se přimykaly k obytné místnosti nebo nějakému sálu. Pro oratoř je charakteristické umístění v síle zdi, popř. velmi často předstupují před zeď ve formě arkýře, který může nabývat různých forem. Od interiéru profánních místností byla tato místa soukromé zbožnosti uzavřena závěsem, dřevěnou stěnou nebo umělecky zpracovanou mříží.⁹² Tyto oratoře jsou typické zejména pro královské a biskupské hrady jako místa soukromé zbožnosti, velmi často se s nimi lze setkat v ranějších obdobích na šlechtických hradech, kdy byla zpočátku bohoslužebným účelům vyhrazena část obytné místnosti bez zvláštní úpravy, kde byl umístěn přenosný oltář. Dokladem existence takovýchto prostor jsou zejména, pokud se jedná již o zříceniny či torzálně dochované prostory, nálezy pastoforií ve zdech hradních paláců. Na umístění oltáře bylo ale potřebné povolení církevních orgánů, protože případnou mši svatou bylo možno sloužit pouze na vysvěceném oltáři, takže zde nám může mnohé napovědět dochovaný listinný materiál. Tyto tzv. oratoře mohly ukončovat i velké reprezentační sály ve vyšších podlažích hradu (Lauf u Norimberka, Karlštejn), nebo se pouze vydělovaly z obytných prostor formou arkýře (Kašperk, Vlašský Dvůr v Kutné Hoře). Přes ojedinělé případy románského původu

⁹¹ BÖHME 1999 (pozn. 81) 321.

⁹² Ibidem 322.

(Roudnice) se výše popsané oratoře objevují až v pozdním středověku, což souvisí s individualizací zbožnosti a hnutím devotio moderna.

Kaple často bývala neodmyslitelnou součástí panského sídla a dle sociálního postavení pána či majitele nabývala různých stavebních forem. Zpravidla se jednalo z uměleckého hlediska o nejcennější součásti interiéru hradu, tvrze či zámku.

Základním předpokladem vzniku kaple jako takové je zřízení sakrálního prostoru na vlastní půdě a tím i soukromoprávní vlastnictví a užívání takového prostoru jeho majitelem. Od poloviny 12. století bylo v Čechách budováno velké množství tribunových kostelů, které, zpravidla v blízkosti tvrze místního šlechtice, tvořily jakýsi zárodek pozdějších samostatných objektů kaplí v rámci hradních dispozic. Vývoj však musel projít ještě dlouhou cestou. Se změnou společenských konvencí a soustavným budováním hradů české šlechty od první třetiny 13. století se kaple stává elementární součástí velké většiny hradních staveb a to v různé podobě, neboť návštěvy kostela, z mnohdy celkem špatně dostupných lokalit, byly obtížné; souvisí to i s proměnou osobní zbožnosti ve vrcholném a pozdním středověku. Nutno ale předem poznamenat, že na mnohých hradech nemáme kapli vůbec doloženou (např. na Lelekovicích či Bílkově, kdy majitelé hradu opravdu využívali stále kostela v sousedství hradu). Pro hrady nejstarší bergfritové dispozice pak obecně platí, že neobsahují samostatný trakt kaple. Tento byl pak suplován v mnohých případech formou výklenkové kaple (resp. oratoře). Nejstarší samostatné objekty kaple se začínají objevovat až na počátku 14. století.⁹³

Umístění prostoru kaple, její velikost, stejně jako výzdoba a další provoz (nesloužila-li k soukromé zbožnosti hradního pána a jeho rodiny, ale i pro širší hradní osazenstvo) byly limitovány finančními možnostmi stavebníka. Jako samostatný objekt bez návaznosti na jakoukoli jinou stavbu stávala kaple v hradní dispozici spíše velmi zřídka (Znojmo, Bítov, Mělník, Cheb, Roupov); spíše bychom zde mohli jmenovat hrady královského založení. Pokud kaple nebyla prostorově včleněna do jiné budovy (zpravidla paláce či věže bergfritu, v případě hradu Jenštejn do donjonu, na Landštejně, Buchlově a Nových Hradech do věžové vstupní brány), bývala často vevázána do obvodové hradby (napříč či souběžně), nezřídka se prostory kaple nacházely i v součásti opevnění (např. v baště na Klenové). Velmi náročným řešením, které bylo použito zejména na hradech královských (Praha, Bezděz, Zvíkov), se vykazovaly samostatné objekty kaple, které stály v ose paláce jako jeho prodloužení. S tímto řešením se setkáváme i u Českého Krumlova.

Výše naznačené typologické možnosti nejsou zdaleka všechny vyčerpány a nezřídka docházelo k jejich kombinacím. Zdaleka nebyly uvedeny všechny prostorové, ale ani

⁹³ DURDÍK 2005 (pozn. 56) 57-58.

technické možnosti řešení. Kaple nalezneme i v síle zdiva, nebo dokonce i jako přístavky ke starším stavbám (Kost, Český Krumlov?⁹⁴). Zvláštní kategorií jsou pak vícepatrové hradní kaple, které na našem území nejsou v hradních stavbách příliš obvyklým jevem (Cheb, Jindřichův Hradec) a povětšinou mají zahraniční konotace. Pojednání o tomto fenoménu by si ale zasloužilo vlastní studii.

Je nasnadě, že ne vždy bylo možno kapli orientovat k východu. Velmi často tomu bránily stísněné podmínky hradu či specifické vazby hradní dispozice vyžadující alespoň minimální logiku fortifikační stavby.⁹⁵ To samozřejmě ovlivňovalo i vnitřní rozvržení kaple, které se vesměs snažilo dodržet tradiční konvenci, tj. loď a presbytář (pokud se nejednalo o arkýřové palácové kaple). Hradní kaple⁹⁶ jsou prostory zpravidla jednolodní, presbytář bývá čtvercový i obdélný, mnohdy byl zaklenutý. Nezřídka byla v prostoru lodi vybudována tribuna (Švihov, Bečov nad Teplou, Bezděz, Zvíkov, Horšovský Týn), ať plánovaná společně se stavbou, nebo dodatečně vložená.

Prostor presbytáře a lodi nelze někdy jednoznačně odlišit, což způsobuje častá absence triumfálního oblouku (ať již torzovitým zachováním stavby, pozdější přestavbou, atp.). Presbytáře nabývají různou podobu - půlkruhové apsidy v době románské (Pražský hrad, Velešín, Landštejn), v době gotické nalezneme presbyteria čtvercová (původní podoba kaple na Jindřichově Hradci), obdélná a to mnohdy včetně polygonálního závěru, který úzce souvisel se stavbami francouzské katedrální gotiky⁹⁷ a jednoznačně tak identifikoval sakrální prostor.

V naprosté většině případů můžeme na hradech šlechtických počítat s jedním sakrálním prostorem (zejména v době přemyslovské). Výjimkou pak mohou být některá sídla vyšší šlechty, kde se může nacházet kaplí více - s jiným prostorovým řešením i účelovým určením (Bečov nad Teplou). A právě mezi tyto výjimky patří i hrady Vítkovců - Jindřichův Hradec s původně dvouetážovou kaplí a námi sledovaný hrad v Českém Krumlově.

4.3 Patrocinia hradních kaplí

Zasvěcení hradních kaplí i přes problémy se změnou patrocinii, jejich rozšířením a dobovými a místními zvyklostmi zůstává významným vodítkem pro určení doby vzniku a

⁹⁴ K této problematice viz další text. Tento názor uvedl Jan Muk – viz: MUK / LANCINGER 1991 (pozn. 58) 114-116.

⁹⁵ To, že hrad nebyl primárně fortifikační stavbou, je snad nyní již dostatečně známo. Viz ZEUNE 1996 (pozn. 81) či ŠIMŮNEK 2010 (pozn. 6) 185-219.

⁹⁶ Nezohledněny rotundy na Lokti či v Týnci nad Sázavou.

⁹⁷ DURDÍK / BOLINA 1991 (pozn. 57) 19.

stáří hradních kaplí i hradů samotných. Samozřejmě je nutné brát do úvahy relevantnost tohoto zdroje, který je závislý na mnoha dalších faktorech, jako je kontext dobové liturgie a hagiografie.

Základní vliv na volbu patrocinia měly královské a zeměpanské počiny. Od pozdní antiky bylo obvyklé zasvěcení přímo Spasiteli. To však s postupujícím věkem ustupuje do pozadí ve prospěch jiných světců a zástupných svatých. Všeobecně se rozšiřuje zasvěcení Panně Marii, která se stává patronkou Francké říše, roku 936 je jí zasvěcena korunovační katedrála v Cáchách a posléze toto patrocinium proniká do zasvěcení falckých kaplí otonské dynastie. Již od dob raného středověku se často objevuje (zejména pod vlivem Byzance) zasvěcení sv. Janu Křtiteli, jako předchůdci Krista. Další patrocinia přibývají na základě zvyšující se úcty k relikviím a lokálním světcům a patronům.

Nejinak tomu bylo v českých zemích. Přemyslovský český stát se rodí až v 10. století a s ním se vytváří i kult ochránců a patronů země české. Souvisí nejen se svatořečením domácích mučedníků, ale i s postupujícím kultem a obchodem s relikviemi. V této době se začínají prosazovat lokální kulty, které s postupující kolonizací pohraničních částí země nabývají neregionálního i nadnárodního charakteru (např. kult čtrnácti svatých pomocníků, který je typický spíše pro Bavorsko a v souvislosti s německou kolonizací pohraničí českého státu ve 13. století se rozšířil u nás). Zasvěcení zemským patronům se stává obvyklé nejen v centru českého státu, ale proniká i do vzdálenějších oblastí a na venkov.

S rozšířením rytířské poezie i přejímáním rytířské kultury se oblíbeným patronem vrcholného středověku stává sv. Jiří, který je odrazem rytířského ideálu, reprezentuje milites christianorum, který vede pugnam spiritualem pro věc boží. Jako patron rytířstva je sv. Jiří oblíbeným patronem hradních kaplí.

Období křížových výprav s sebou přináší krom zasvěcení sv. Jiří i zasvěcení sv. Kříži, ale také třem svatým pannám, sv. Markétě, sv. Kateřině a sv. Barboře. Současně se rozšiřuje i zasvěcení sv. Anně, matce Panny Marie. Vrcholný středověk si boží přízeň vyprošuje i skrze pomoc celých skupin svatých jako je 10 000 panen, 11 000 mučedníků, nebo již zmíněných 14 svatých pomocníků, mezi které patří tři svaté panny (Barbora, Kateřina, Markéta), tři biskupové (Dionysus, Blasius, Erasmus), tři svatí rytíři (Jiří, Achacius, Eustach), sv. Pantaleon, sv. Cyriak, sv. Vít, sv. Kryštof a sv. Egidius.

Následkem křížových výprav nastala všeobecná záplava Evropy různými relikviemi, zejména po vyplenění Konstantinopole křížáky roku 1204. V souvislosti s úpadkem nově vytvořeného tzv. Latinského císařství a jeho finanční krizí spolu s postupujícím rozpadem státu došlo k odprodeji či zástavě významných relikvií; mimo jiné se do Evropy touto cestou

dostala i Kristova trnová koruna. Právě Konstantinopol, resp. kostel Theotokos Faros, nazývaný latinskými poutníky „Svatá kaple,“ náležející k paláci byzantských císařů, byl opravdovou pokladnicí relikvií souvisejících s Kristovým umučením. V souvislosti s pohybem těchto relikvií, zejména tedy od počátku 13. století, se v patrociních objevuje též daleko častěji zasvěcení kristologickým titulům a to zejména v hradních kaplích nebo v klášterních kostelech zeměpanských nadací, jako je zasvěcení sv. Kříži, Kristově trnové koruně nebo sv. Trojici.

Ve výčtu možných patrociní bychom mohli pokračovat dále, neboť tato kapitola v sobě skrývá neobyčejnou různorodost. Při přehlednutí celoevropského prostoru západní vzdělanosti lze přesto tuto část uzavřít zobecňujícím tvrzením, že jedním z nejrozšířenějších patrociní hradních kaplí bylo zasvěcení Panně Marii (13%), druhým nejrozšířenějším patrociním bylo zasvěcení patronu rytířstva sv. Jiří (9%). Dále následuje zasvěcení sv. Mikuláši, sv. Janu Křtiteli, archandělu Michalovi, sv. Kříži, sv. Petrovi (4%), sv. Kateřině, sv. Pankraciovi, sv. Ondřeji, sv. Markétě, sv. Bartoloměji, sv. Oldřichovi, sv. Martinovi (2%), sv. Barboře, sv. Antoniovi, sv. Máří Magdaléně, sv. Anně, sv. Laurenciovi, Třem králům, sv. Jakubovi, sv. Pavlovi, sv. Sebastianovi, sv. Trojici, sv. Janu Evangelistovi, sv. Kryštofovi, sv. Matěji, sv. Egidiovi (1%), sv. Alžbětě, sv. Mořici.⁹⁸ Samozřejmě se objevují i jiná patrocinia, která jsou ovšem daleko vzácnější a při jejich objevu je nutné vzít do úvahy zejména lokální tradice, které mohly volbu patrocinia ovlivnit.

⁹⁸ Böhme 1999 II (pozn. 81) 65.

5. Identifikace sakrálních prostor v kontextu stavebního vývoje hradu

Z předchozích kapitol by se mohlo zdát, že tato práce bude pojednávat pouze o českokrumlovských hradních kaplích. Právě pojem kaple a chrámu, tedy vlastních liturgických prostor, je vnímán jako synonymum sakrálního prostoru. To je však povrchní a velmi úzká definice, která ani zdaleka nenaplnuje plně pojem sakrálního prostoru. Hovořili zde o sakrálním prostoru, máme na mysli nejen vlastní prostory liturgické a vysvěcené, které byly určeny pro setkávání člověka s Bohem, ale i prostory v širším smyslu posvátné svým posláním a účelem.

Hradní komplex, stejně jako každé lidské sídlo, se velmi výrazně vyvíjel a to zejména, pokud byl obýván kontinuálně po desítky, ba i stovky let. V případě zámeckého komplexu v Českém Krumlově toto platí dvojnásob, v interiérech i exteriérech se promítly četné stavební úpravy, se kterými však souvisí i změna určení a funkce jednotlivých místností, sakrální prostory nevyjímaje.

5.1 Období vlády pánů z Krumlova 1253-1302

O výstavbu prvního panského sídla v Českém Krumlově se zasloužili páni z Krumlova, jedna z větví rodu Vítkovců, kterou založil Vítek, v pramenech zvaný „starší“. Tento muž je jako první v historii rodu pramenně doložen predikátem „*de Chrumbenowe*“, ⁹⁹ který poprvé uvedl na listině vydané dne 1. 4. 1253. V literatuře je existence tohoto predikátu velmi často považována za nezvratný důkaz existence českokrumlovského hradu. Jisté indicie naznačují, že zde šlechtické sídlo stálo již v první polovině 13. století. ¹⁰⁰ Poměrně intenzivně se archeologicky projevuje období počátku druhé poloviny 13. století, zejména plocha na pravém břehu Vltavy. ¹⁰¹ Dá se říci, že město je prvně dokumentováno listinou ze srpna roku 1274, kdy ve svědečné řadě figuruje jméno rychtáře Sipoty. ¹⁰² Rychtář Sipota je tedy prvním

⁹⁹ Witigo de Chrumbenowe. Viz Karel Jaromír ERBEN (ed.): Regesta diplomatica nec nec epistolaria Bohemiae et Moraviae (dále RBM) I., Praha 1855, č. 1322, 608-609; Urkundenbuch des Landes ob der Enns (dále UBLoE) III, Wien 1862, č. 204, 200.

¹⁰⁰ Nejstarší písemnou zmínkou o Českém Krumlově je pravděpodobně zmínka v básni Frauendienst rakouského minnesängra Ulricha von Liechtenstein. Viz: Ulrich von LIECHTENSTEIN (ed. Karl LACHMANN): Vrouwen Dienst, Berlin 1841, 477.

¹⁰¹ Michal ERNÉE: Archeologické výzkumy v historickém jádru Českého Krumlova v roce 1994, in: Archeologické rozhledy (dále AR) XLVII, 1995, 455-458; Michal ERNÉE / Zuzana THOMOVÁ: Raně středověké nálezy na území města Český Krumlov, in: Archeologické výzkumy v jižních Čechách (dále AVJČ) X, 1997, 135-139; Petra EFFENBERKOVÁ: Záchranný archeologický výzkum v Masné ulici v Českém Krumlově, in: AVJČ XVI, 2003, 221-237; Michal ERNÉE / František GABRIEL: Český Krumlov, Radniční ul. Č. 29. Informace o výsledcích zjišťovacího archeologického výzkumu, in: AVJČ XIV, 2001, 269-274.

¹⁰² „*item homines domini Witkonis: Nemoy, Benada, Sipota iudex de Crumnow.*“ RBM II, č. 2799, 1227.

listinně doloženým představitelem městské správy a vlastně i představitelem vrchnosti, která jej do funkce jmenovala.

O tom, kde stálo první panské sídlo a kdy bylo prvně založeno, se může rozvinout široká diskuse.¹⁰³ V podstatě je možno formulovat čtyři hlavní teorie o nejstarším sídle Vítkovců v Českém Krumlově. První, která je stále nejvíce přijímána odbornou veřejností, počítá s hypotézou prostého hradu bergfritového typu v místě dnešního tzv. Hrádku.¹⁰⁴ Tato teorie ale byla vyvrácena výsledky dendrochronologických analýz z roku 2009, které ukázaly, že Hrádek byl zřejmě postaven o několik desetiletí později, než se soudilo; stavební činnost je zde doložena až mezi lety 1291-1313 (resp. v těchto letech bylo smýceno dřevo na výstavbu bergfritu).¹⁰⁵

Již delší dobu však existuje hypotéza, kterou uvedly znovu v život již výše citované výsledky dendrochronologických analýz.¹⁰⁶ Podle této hypotézy se Vítkovci inspirovali v nedalekém pohraničí komfortními sídly Kuenringů či Schaunbergů a schéma dvojvěžového hradu s palácem pak implementovali do českého prostředí - na Rožmberk a Český Krumlov.¹⁰⁷ Starším jádrem hradu, dle této hypotézy, by mohl být tzv. Horní hrad.¹⁰⁸

Na tuto teorii navazuje další, tj. že Český Krumlov mohl vzniknout jako hrad se dvěma jádry (nikoli ve formě ganerbenburgu).¹⁰⁹ Vzhledem k indiciím o výstavnosti městečka již ve 13. století, se podbízí ještě jedna hypotéza a to ta, že nejstarší sídlo Vítkovců se mohlo nacházet v pravobřežním okrsku dnes historického jádra Českého Krumlova. Vítkovci v rakouském prostředí poznali ojedinělou stavbu tohoto typu na sever od Alp, tzv. Gozzoburg v dolnorakouském městě Krems. V detailu shodné stavební články i systém jejich

¹⁰³ GERSDORFOVÁ 2012 (pozn. 53); Petr PAVELEC: Počátky hradu a města Český Krumlov, in: Martin GAŽI (ed.): Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví, 25-56.

¹⁰⁴ DURDÍK 2005 (pozn. 55) 74; MENCLOVÁ 1976 (pozn. 45) 177.

¹⁰⁵ Ve zdivu věže je možno spatřovat jisté anomálie v pravidelnosti pláště, tudíž někteří badatelé vystoupili s hypotézou, že se jedná o starší stavbu druhotně oplenovanou. Viz Jiří VARHANÍK: K počátkům hradů Rožmberka a Českého Krumlova, in: PP XI, 2004, 53-60; další hypotetickou možností je zplanýrování celé lokality královským vojskem Přemysla Otakara II. v roce 1277 viz: Lukáš REITINGER: Místo „Chrumnowe“ v mírové smlouvě Přemysla Otakara II. s Rudolfem I. Habsburským, in: Martin GAŽI (ed.): Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví, České Budějovice 2010, 57-76.

¹⁰⁶ Za poskytnutí těchto dat jsem hluboce zavázána PhDr. Pavlu Slavkovi, řediteli Státního hradu a zámku Český Krumlov.

¹⁰⁷ Tyto zajímavé inspirační zdroje na příkladu hradu Landštejna porovnává: Thomas KÜHTREIBER: Der Gründungsbau der Burg Landstein. Überlegungen zur zeitlichen Einordnung aus bauhistorischer Sicht, in: PP XVIII, 2011, 71-84.

¹⁰⁸ VARHANÍK 2004 (pozn. 105) 53-60; GERSDORFOVÁ 2012 (pozn. 53).

¹⁰⁹ Theodor WAGNER: Kurze baugeschichtliche Studie über das Schloß Krumau (uloženo v SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Sběrka rukopisů, č. 188). Rukopis je doplněn poznámkami Františka Mareše z r. 1910. Rukopis samotný je nedatovaný (asi mezi lety 1876 – 1887). Emil von HARTENTHAL: Kurze Baugeschichte des Schlosses Krumau (uloženo v SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Sběrka rukopisů, č. 187). Rukopis vznikl v roce 1912. Zajímavé je, že tuto hypotézu zaktualizovaly výsledky archeologického průzkumu: Michal ERNÉE / Karel NOVÁČEK: K počátkům českokrumlovského hradu. Výsledky archeologického výzkumu v letech 1994 – 1995, in: PP V, 1999, 21-34.

užití jsou příznačné pro některé stavby Přemysla Otakara II., jmenovitě pro díla královské huti, jakými je Zvíkov či Písek.¹¹⁰ Tato poslední hypotéza ale naše úvahy nijak výrazněji neovlivní.

Z výše uvedeného je zřejmé, že písemné prameny nejsou pro námi stanovené první období prakticky žádné. K dispozici však máme pramen jiný, obdobně cenný, a tím je samotná stavba.

Vzhledem k tomu, že neznáme podobu nejstaršího sídla pánů z Krumlova, po němž se Vítek roku 1253 hrdě psal, posuňme naše úvahy do poslední třetiny 13. století, kdy již máme více zpráv a indicií, které nás mohou vést. Víme, že v této době zasáhl pravobřežní sídlištní aglomeraci požár. Mocnou zánikovou vrstvu, kterou se podařilo vysledovat na několika rozdílných místech v dnešním historickém centru Českého Krumlova snad lze ztotožnit s trestnou výpravou Přemysla Oldřicha II. proti Vítkovcům roku 1277.¹¹¹ Zániková vrstva ani jakékoli stopy po požáru, které by bylo možno datovat do 13. století však při archeologických průzkumech prováděných v areálu hradu nebyly nalezeny.¹¹² To by potvrzovalo teorii o jiné lokalizaci panského sídla v Českém Krumlově. Avšak k případnému vyplnění hradu nemuselo vůbec dojít. Zajímavý je ale ještě jeden fakt a tím jest nepravidelnost pláště bergfritu Hrádku, který možná naznačuje starší stavební etapu. Anomálie vykazující spodní část zdiva věže tak může být způsobena druhotným oplentováním starší věže menšího průměru. Celkovou mocnost věže Hrádku, tj. 11,6 m po této předpokládané stavební úpravě, totiž rozhodně nelze řadit v českém prostředí mezi průměr.¹¹³

V 90. letech 13. století věští vnitropolitická situace pro krumlovskou větev Vítkovců nedobré časy; v létě roku 1290 je sťat Záviš z Falkenštejna na pokutní louce pod hradem Hluboká, který tehdy držel násilím jeho bratr Vítek. Závišovým bratrům pak nezbývá nic jiného, než se pokořit před českým králem. Zdá se, že synové Vítka II. z Krumlova, Jindřich a Vok, nevystoupili v prospěch povstalců, neboť jim jejich zboží zůstalo v držení. Osud psanců však neminul Závišovy bratry Voka, Budivoje a Henclína, kteří sice nepropadli hrdlem, ale

¹¹⁰ Více viz Jiří KUTHAN: Král Přemysl Otakar a jeho zakladatelské dílo v někdejších babenberských zemích, in: Aleš MUDRA (ed.): *Splendor et Gloria Regni Bohemiae* (= *Opera Facultatis Theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. Historia et historia artium* 7), Praha 2008, 251. Implikaci podobně výstavného sídla v Českém Krumlově však autorka tohoto textu zavrhuje.

¹¹¹ Tuto možnost naznačuje ve své studii Lukáš REITINGER: Místo „Chrumnowe“ v mírové smlouvě Přemysla Otakara II. s Rudolfem I. Habsburským, in: Martin GAŽI (ed.): *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, 57-76.

¹¹² Michal ERNÉE / Jan MILITKÝ / Karel NOVÁČEK: Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu v areálu SHZ Český Krumlov, České Budějovice 1995. Resumé průzkumu zveřejnili ERNÉE / NOVÁČEK 1999 (pozn. 109) 21-34.

¹¹³ VARHANÍK 2004 (pozn. 105) 54.

byly jim zabaveny statky, které byly postoupeny biskupu pražskému.¹¹⁴ Bratři Jindřich a Vok zůstali zřejmě v poklidu sedět na svém zboží a majetkové přesuny se jich asi nijak zvláště nedotkly. Ba naopak, v této době zachycujeme na Krumlově významnou stavební aktivitu, kterou nám pomohly odhalit výsledky dendrochronologických analýz. Vzhledem ke konfiskaci části majetků krumlovské větve Vítkovců je pravděpodobné, že bratři Jindřich a Vok, kterým v podstatě zůstaly pouze državy v příhraničních oblastech, se rozhodli vybudovat si z Krumlova společnou rodovou rezidenci. Jen tak je možné logicky vysvětlit neutichající stavební aktivitu v době velkých konfiskací rodu po pádu Závěse z Falkenštejna roku 1290. Hrádek nikdy nebyl dobudován jako panská rezidence, jak značí závěry průzkumů.¹¹⁵ Stavební aktivita na Hrádku byla zřejmě přerušena smrtí obou bratrů a Hrádek již nikdy ve svých dějinách nenabyl rezidenční funkci.

5.2 Hrádek jako sídlo

Pokud byl hrad v Českém Krumlově od počátku hradem bergfritové dispozice, zcela jistě neobsahoval samostatný objekt kaple, neb z žádného jiného hradu obdobné dispozice ve 13. století není samostatný objekt kaple znám. Mohlo se jednat pouze o výklenkovou kapli, oratoř, která však není doložena a dnes je již prakticky nedoložitelná, protože k její výstavbě zřejmě vůbec nedošlo. Nejnovější interpretace stavebního vývoje hradu v Českém Krumlově považuje za starší Horní hrad a Hrádek pojímá jako druhotně vzniklé nebo přestavované sídlo, které bylo rozšiřováno v souvislosti s konfiskacemi panství a tím zmenšením domény pánů z Krumlova.¹¹⁶ Poslední páni z Krumlova, Jindřich (zvaný též Hynek) a Vok, si zřejmě z Krumlova hodlali vybudovat společnou rezidenci.

Podle nálezu zazděných ostění oken spolu s velkými plochami dochovaných hrubých středověkých omítek na severním, západním a jižním křídle objektu lze tvrdit, že Hrádek měl od počátku tři křídla. Následné sondáže vnějších i vnitřních omítek potvrdily, že s největší pravděpodobností vznikl jako jednolitá stavba se třemi vzájemně propojenými palácovými křídly a výška objektu se nelišila příliš od té dnešní (tj. dvě podlaží). Zazděná obdélná okna, která se podařilo objevit, neumožňují však přesnější dataci, jen obecné zařazení do

¹¹⁴ Josef ŠUSTA: Závěs z Falkenštejna, in: ČČH I, 1895, 69-75; 246-259; 287-298; 384-392.

¹¹⁵ Petr PAVELEC / Daniel ŠNEJD: K stavebnímu vývoji českokrumlovského horního hradu, in: Martin GAŽI (ed.): Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví, České Budějovice 2010, 77–100; Idem: Český Krumlov. Hrádek čp. 59. Doplnkový stavebně historický průzkum, Český Krumlov 2010 (uloženo v archivu NPÚ ú.o.p. v Českých Budějovicích, PD7756).

¹¹⁶ GERSDORFOVÁ 2012 (pozn. 53).

vývojového rámce a to do počátku 14. století.¹¹⁷ S obdobným problémem nejasné datace se setkáváme i v případě portálu s lomeným obloukem v okrouhlé věži Hrádku, který lze vzhledem k jeho nevýraznému tvarosloví datovat všeobecně do druhé poloviny 13. století či doby kolem roku 1300, což v podstatě odpovídá výsledkům dendrochronologických analýz.

To, zda na místě Hrádku stála starší stavba pohlcená tímto velkolepým projektem trojkřídleho paláce je méně pravděpodobné, ale za současného stavu poznání tuto hypotézu nelze ani potvrdit, ani vyvrátit. Sondáže probíhaly povětšinou pouze v omítkových vrstvách a tak o nálezu případných dilatačních spár oddělující jednotlivé fáze výstavby nelze hovořit.

Hrádek samotný mohl mít tudíž dvě stavební etapy, na což by mohla poukazovat již výše zmíněná anomálie zdíva věže. Byl by tak ale opravdu miniaturním sídlem - západní křídlo a věž, v roce 1277 snad pobořená, v letech 1291-1313 celá dispozice velkolepě rozšířená. I když je toto časové rozmezí v podstatě velmi vágní (datace může spadat do jakéhokoli roku v rozmezí let 1291-1313), lze s jistou dávkou pravděpodobnosti tvrdit, že palác Hrádku s třemi křídly je dílem posledních pánů z Krumlova. Nejen vzhledem k oné nedokončenosti finální úpravy objektu, ale i vzhledem ke kamenickému zpracování ostění oken, které není příliš kvalitní.¹¹⁸

Pokud byl Hrádek plánován jako sídlo jednoho z bratrů, předpokládejme alespoň rámcově, že by se zde měla nacházet alespoň malá kaple či oratoř pro soukromou zbožnost.¹¹⁹ Trojkřídly palác je totiž na tuto dobu velmi velkorysým řešením, svědčí o plánované komfortnosti sídla. To ale nebylo nikdy dokončeno (neexistence výmalby palácových křídel, neexistence roubené komory) a Hrádek tak nikdy zřejmě nenabyl rezidenční funkci, jak o tom vypovídají dosavadní průzkumy, které byly prováděny v souvislosti s adaptací objektu na Hradní muzeum. Poprvé se s objektem Hrádku setkáváme v písemných pramenech až roku 1451, kdy objekt Hrádku sloužil jako skladiště nepotřebných věcí.¹²⁰

5. 3 Nejstarší písemné zmínky o hradní kapli

Pramenně je první zmínka o hradní kapli doložena až k roku 1334 a to v odpustkových listinách, které se váží ke špitálu a hradní kapli sv. Jiří. Tato zmínka je pokládána za nejstarší

¹¹⁷ Václav MENCL: Vývoj okna v architektuře českého středověku, in: ZPP XX, 1960, 212.

¹¹⁸ PAVELEC 2010 (pozn. 103) 35.

¹¹⁹ MÜLLER 1996 (pozn. 39) 4 vylučuje samostatný objekt kaple.

¹²⁰ Roku 1451 Oldřich z Rožmberka přikazuje, aby se „*ani v hrádku jeho věcmi nehýbalo*.“ Viz UBK II č. 336, 88.

písemnou zprávu svědčící o existenci Horního hradu.¹²¹ Výslovně je zde uvedeno, že kapli sv. Jiří nechal vybudovat Petr z Rožmberka („*item ibidem in castro capellam in honore sancti Georgij construxit*“).¹²² Tento náleží ke druhé generaci rožmberských vládařů na Českém Krumlově, vládl mezi lety 1310-1347. Panství převzal již jeho otec Jindřich v roce 1302, když se král Václav II. vzdal odúmrti na krumlovské panství po Jindřichovi a Vokovi z Krumlova, kteří zemřeli bez potomků.¹²³

Vzhledem k tomu, že se Rožmberkové velmi rychle přestěhovali na Český Krumlov, lze předpokládat, že hrad byl v té době nejen komunikačně lépe dostupný, ale i komfortnější a prostornější než Rožmberk, jehož stavební vývoj byl na počátku 14. století prakticky dovršen.¹²⁴ Tento akt lze poznat dle místa vydání listin, kde Rožmberk již od roku 1293 absentuje. Jako místo vydání listin převažují Příběnice a posléze i Český Krumlov.¹²⁵ Vzhledem k vysokému postavení, které již tehdy Rožmberkové v Českém království zastávali i ke skutečnosti, že se Krumlov stává roku 1306 sídlem Violy Těšínské, vdovy po králi Václavu III., později manželky Petra I. z Rožmberka, je téměř nemyslitelné, že by na Českém Krumlově nebyla samostatná kaple. Ve službách měli Rožmberkové i svého soukromého kaplana, který je zmiňován ještě dříve než krumlovský farář, a to již v roce 1329.¹²⁶ Hradní kapli na Českém Krumlově tedy nemusel postavit přímo Petr I., ten mohl pouze dokončit stavební práce započaté jeho předchůdci nebo mohl nechat kapli pouze přestavět či vyzdobit.¹²⁷ Stavební práce v této době na Horním hradě opravdu probíhaly, jak ukázal jeden vzorek odebraný z fragmentu trámu ve východní partii Horního hradu. Byl dendrochronologicky datován do rozmezí let 1336-1348.¹²⁸ Bohužel z jednoho vzorku není možné vyvozovat závěry o rozsáhlosti přestaveb. Dendrochronologie a listina z roku 1334

¹²¹ RBM IV, č. 2178, 849 dne 28.10. 1334 „*qui ad capellam S. Georgii seu ad hospitale S. Jodoci in Crumpraw Pragensis dioecesis, quae vir strenus Petrus de Rosenberg propriis construxit sumptibus et expensis....*“

RBM IV, č. 105, 36 dne 6. 11. 1334 „*...omnibus, qui capellam S. Georgii in castro Crumlow et hospitale infirmorum sub ipso castro Crumlow ante civitatem in honorem S. Jodici per nob.d. Petrus de Rosenberch constructum...*“ Zajímavé je, že zatímco v první listině se vztažné zájmeno quae vztahuje k oběma stavbám, z druhé listiny to nevyznívá.

¹²² UBK I č. 87, 23.

¹²³ Anna KUBÍKOVÁ: Nejstarší písemné zprávy o Rožmbercích a Českém Krumlově, in: Václav BŮŽEK (ed.): Českokrumlovsko v proměnách staletí 1250-1850, Český Krumlov 1999, 14.

¹²⁴ Jan MUK / Mílada VILÍMKOVÁ: Stavebně-historický průzkum hradu Rožmberk. Dolní hrad, Praha 1978, 102 – 112; Jan BRABEC / Petra HOFTICHOVÁ / Václav ŠPALE: Rožmberk nad Vltavou – Horní hrad. Doplnující stavebně-historický průzkum a základní orientační restaurátorský průzkum, Praha 2006, 3.

¹²⁵ První listina byla vydána na Českém Krumlově roku 1305. Viz: RBM II, č. 2034, 880.

¹²⁶ UBK I, č. 59, 10. Ačkoli o faráři víme z listiny, kterou vydal roku 1336, nelze z tohoto jednoznačně usuzovat, že by krumlovská fara dříve neexistovala. Pouze nemáme zachovaný listinný materiál. Totéž se může týkat i hradní kaple. Existenci samostatné kaple na krumlovském hradě ještě před stavebními podniky Petra I. předpokládá Josef SCHWARZMEIER: Im Ringe des Krummauer Schloßberges. Ein Beitrag zur Krummauer Kirchengeschichte, Krummaw 1929, 63.

¹²⁷ K tomu viz další text.

¹²⁸ Za poskytnutí těchto výsledků děkuji PhDr. Pavlu Slavkovi, řediteli Státního hradu a zámku v Českém Krumlově, a Ing. Danielu Šnejdovi.

vypovídají pouze o stavební aktivitě, což apriori nemusí znamenat, že Horní hrad vznikl až v této době, jak se často objevuje v literatuře. Obě data se váží k zástavbě jihovýchodní části skalního hřbetu, kde musela být v původním terénu rozsáhlá skalní průrva, kterou bylo nutno nejprve zasypat, aby k nějaké stavební aktivitě mohlo vůbec dojít.

5.4 Kaple svatého Jiří

Capella sancti Georgii je zmíněna ve výše citované odpustkové listině řezenského biskupa Mikuláše z roku 1334.¹²⁹ Již dříve (ke 2. 6. 1329) je v písemných pramenech zmíněn „Syman, zu den zeiten chapplan dez erbern herren von Rosenberch.“ První zmínky o hradní kapli, jak již bylo výše řečeno, pochází z roku 1334 a společně se zprávou o budovatelské aktivitě Petra I. z Rožmberka v nekrologiu vyšebrodského kláštera však nemusí znamenat, že by kaple na hradě před touto dobou neexistovala. Je nutné mít na paměti, že pouze není dochovaný starší listinný materiál. V pramenech je sice výslovně uvedeno, že kapli zbudoval Petr I., ale přesto je nutné tyto zmínky kriticky vyhodnotit. Tento údaj najdeme celkem ve třech pramenech. První je nekrologium, které je, jak z povahy věci vyplývá, čistě komemorativní záležitostí a údaje zde uvedené mají ve věrohodnosti své výpovědi jistou relevantnost. O doslovném vybudování kaple dále hovoří ještě další dvě odpustkové listiny, které uvádí Petra I. jako stavebníka kaple sv. Jiří a špitálu sv. Jošta pod hradem. Všichni, „*qui ad capellam S. Georgii seu ad hospitale S. Jodoci in Crumpnaw Pragensis dioecesis, quae vir strenus Petrus de Rosenberg propriis construxit sumptibus et expensis,...visitaverint...*“¹³⁰ Náš český výklad obsahu může být chybný, neboť Petr I. kapli mohl nechat pouze přebudovat a stavebně upravit a i po tomto aktu mohl být oslavován jako zakladatel. I tyto významy v sobě skrývá překlad slovesa „*construere*“. Dendrochronologie potvrdily všeobecně stavební aktivitu ve východním čele hradu a jisté tedy je, že zde nějaké stavební úpravy probíhaly. O jejich rozsahu však nejsme dostatečně informováni, abychom je mohli definitivně zhodnotit.

Zajímavá je i starší zmínka o kaplanovi pána z Rožmberka. Samotná funkce kaplana byla všeobecně na dvoře středověkých velmožů velmi odpovědnou, neboť tento se nestaral pouze o duchovní správu dvora, ale velmi často vedl kaplan i dvorskou kancelář, neboť patřil zpravidla k nejvzdělanějším lidem velmožova okruhu. Tuto skutečnost dvojí role duchovních nám potvrzuje listina ze dne 18. 11. 1336, která zmiňuje krumlovského faráře Ondřeje, který

¹²⁹ RBM IV, č. 2178, 849.

¹³⁰ RBM IV, č. 2178, 849; druhá listina uvádí formuli s drobnou odchylkou (RBM IV, č. 105, 36): „...*omnibus, qui capellam S. Georgii in castro Crumlow et hospitale infirmorum sub ipso castro Crumlow ante civitatem in honorem S. Jodici per nob. d. Petrus de Rosenberch constructum...*“.

byl zároveň notářem Petra z Rožmberka¹³¹ a jako nejstarší kancléř rožmberské kanceláře je v pramenech později zmiňován krumlovský farář Hostislav z Bílska (1390-1414). Zajímavá je zpráva z roku 1346 o kaplanu Kateřiny Rožmberské, druhé manželky Petra I. z Rožmberka, který byl současně krumlovským farářem.¹³² Hradní kaple sv. Jiří ale nikdy neměla jako taková farní práva. Ta se vázala ke kostelu sv. Víta, který byl Petrem z Rožmberka bohatě nadán; již v roce 1347 zajišťují Rožmberkové místo faráře a čtyř vikářů¹³³ a tato nadace se dále rozrůstala.¹³⁴

V prvních písemných zmínkách je kaple uvedena pouze s patrociniem sv. Jiří. Z roku 1346 se dochovala listina, kterou Jan Padivanus a Jan Bohuta, oba vikáři pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic, povolují na žádost Kateřiny Rožmberské uchovávat hostii v kapli sv. Jiří a sv. Kateřiny i mimo mše a to v ryzím poháru nedaleko věčného světla.¹³⁵ Zajímavé bylo odůvodnění žádosti, „že na hradě žije mnoho lidí, kteří by mohli náhle onemocnět nebo dokonce zemřít, aniž by je krumlovský farář stihl zaopatřit.“¹³⁶ V reverzu krumlovského faráře Mikuláše z roku 1357 nacházíme zmínku o povinnosti sloužit „in capella dominorum meorum de Rosenberch sita in castro Crumpnaw“ tři mše do týdne za nepřítomnosti vladaře a mši každý den, bude-li vladař přítomen, přičemž se jednalo o povinnost spadající pod krumlovskou faru.¹³⁷

První vícenásobné svěcení kaple je uvedeno v roce 1397,¹³⁸ když papež Bonifác IX. uděluje odpustky hradní kapli, která je zde uvedena jako kaple Panny Marie, sv. Máří Magdaleny, sv. Jiří a sv. Vojtěcha. Obdobně je kaple uvedena v další papežské listině z července 1399, kdy papež Bonifác IX. udělil odpustkovou bulu ke zkrvavenému závoji Panny Marie, který měla pod křížem Kristovým a jenž byl uložen v hradní kapli.¹³⁹ V písemných zmínkách, které o kapli máme v mezidobí vydání těchto listin, ve kterých se hovoří o svěcení kaple, je hradní kaple identifikována jen jako kaple sv. Jiří.¹⁴⁰

¹³¹ UBK I, č. 70, 13. Miroslav Truc jej identifikoval jako jednoho z písařů kanceláře Petra I. – písařská ruka P4 – viz: KUBÍKOVÁ 2011 (pozn. 36) 87-88.

¹³² UBK I, č. 78, 14.

¹³³ UBK I, č. 84, 20-22. V literatuře je tento akt velmi často spojován se založením kostela. Vzhledem k nálezům zbytků karneru (kaple sv. Václava, později sv. Jeronýma) na místě čp. 155 lze o starším kostele uvažovat již za dob pánů z Krumlova. K tomu viz další text.

¹³⁴ UBK I, č. 395, 115-118.

¹³⁵ UBK I, č. 78, 14-15.

¹³⁶ Tato listina bývá často citována pro důkaz rozsáhlosti hradního areálu v období Petra I. Jiný výklad listiny je zcela pragmatičtější – rožmberský vladař byl již starý a zřejmě byl již nemocný. Jak vyplývá z jiných dokumentů, zdržoval se v závěru svého života (†1347) téměř výlučně v Českém Krumlově – viz: KUBÍKOVÁ 2011 (pozn. 36) 33.

¹³⁷ UBK I, č. 105, 28; ibidem č. 200, 52.

¹³⁸ UBK I, č. 437, 130.

¹³⁹ UBK I, č. 465, 135.

¹⁴⁰ UBK I, č. 454, 134 (1398); ibidem č. 468, 136 (rok 1399).

V odpustkových listinách, které byly vydány na jaře roku 1400 antiochijským patriarchou Václavem Králíkem z Buřenic¹⁴¹ a pražským arcibiskupem Wolframem,¹⁴² není svěcení kaple uvedeno. V prvním případě je zde uvedena identifikace dle zobrazení Panny Marie („*Ceterum accepimus, quod in capella castri prescripti Crumpnaw sit de pulchro opere imago virginis Marie gloriose, ad quam fideles zelum devocionis habere noscuntur.*“), k níž se odpustky váží; ten, kdo se klečíc před zobrazením pomodlí, tomu jest 40 dnů odpustků dáno. Autoři edice se domnívají, že se jedná o sochu proslulé krumlovské madony. K tomu se vyjádříme dále. Ve druhém případě, tj. v arcibiskupské listině, je týmiž slovy vyjádřeno v podstatě totéž. Jan Royt s Jiřím Kuthanem vyjádřili ve své studii pochybnost, zda se opravdu jedná o velkou kapli sv. Jiří, či zda není lépe tyto zprávy vztahovat k malé kapli.¹⁴³ Žádné další prameny listinného charakteru do roku 1480 nepřinášejí žádná jiná označení hradní kaple. Hradní kaple je zmiňována v souvislosti se svěcením kněží. Buď je zde kaple identifikována zcela prostě jako hradní kaple,¹⁴⁴ nebo jako kaple sv. Jiří.¹⁴⁵

Dnešní stav odpovídá rokokové úpravě z let 1749-1753, kdy byla celá kaple zcela razantně přestavěna dle návrhu Andrease Altmonteho, stěny byly pokryty umělým mramorem v barvě bílé s odstíny šedi (práce vídeňského štukatéra Mathiase Andreho), byly vylámány klenby v presbytáři a lodi kaple (bohužel neznáme blíže jejich charakter), dále byla rozšířena okna, která byla opatřena novými oblouky a snížena podlaha, kterou dnes kryje dlažba z kelheimských dlaždic (tzv. litografického kamene). Nad novým hlavním oltářem byla vztyčena jezdecká socha patrona kaple, sv. Jiří, která je prací žáka vídeňské akademie, Jana Antonína Zinnera. Naštěstí již z těchto dob máme zachovaný popis o stavu bouracích prací v rámci přestavby kaple,¹⁴⁶ který je velmi cenný pro naše úvahy a vypovídá o přežívajícím gotickém vzhledu kaple (nad presbytářem tehdy stále stála gotická věž s cihelnou helmicí).

Renesanční úpravy nejsou v pramenech nikde výslovně zaznamenány a rozvedeny, dochovaly se povšechné zprávy, že kaple byla v roce 1576 znovu vysvěcena. Tento údaj nám zachoval rožmberský archivář Václav Březan ve své Historii rožmberské: „*Odtud [míněno z Třeboně] arcibiskup jel na Krumlov a tam kapli na zámku v pátek po stětí sv. Jana [31. 8.]*

¹⁴¹ UBK I, č. 478, 137.

¹⁴² UBK I, č. 479, 138.

¹⁴³ Jiří KUTHAN / Jan ROYT: Hradní kaple v Krumlově jako Saint-Chapelle, in: Martin GAŽI (ed.): Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví, České Budějovice 2010, 444.

¹⁴⁴ UBK I, č. 487-488, 139 – kaple jako taková zde není připomenuta, slavnost svěcení se odehrála „na krumlovském hradě“; č. 491, 140 (1400) – opět „na krumlovském hradě“; č. 601, 166 (1410); č. 606, 166; č. 608, 167 (obě 1411).

¹⁴⁵ UBK I, č. 435, 141 (1401); č. 504, č. 507, 142 (1401); č. 512, 143 (1402).

¹⁴⁶ MUK / LANCINGER 1991 (pozn. 58) 49 (orig. SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, I 7 B beta 3).

posvětil, tak jakož paměť o tom poznamenána v latinském jazyku takto: 31. Augusti facta est reconciliatio ecclesiae in arce Crumloviensi per reverendissimum etc. [31. srpna byl obnoven kostel na krumlovském hradě skrze vysoce ctihodného Antonína Brusa z Mohelnice, arcibiskupa pražského].¹⁴⁷ Každopádně údaj o novém svěcení hradní kaple může svědčit o nějakých renesančních stavebních úpravách, jejichž charakter nelze blíže specifikovat.¹⁴⁸

Zajímavým artefaktem, který by v této souvislosti měl být zmíněn, je mramorová deska umístěná ve sklepních prostorách zámku pod jižním křídlem IV. nádvoří, kde je v současné době depozitář Státního oblastního archivu Třeboň. Tato deska je památkou na svěcení jakési kaple v den sv. Damase 11. 12. roku 1586. „*Kaple tato s oltářem ke cti Boha nejvyššího a blahoslavené panny bohorodičky pod titulem sv. Ondřeje apoštola a sv. Kateřiny panny a mučednice (...) byla vysvěcena a mnohými odpustky obdařena.*“¹⁴⁹ Z textu desky vyplývá, že se očividně nevztahuje k žádné z hradních kaplí, neboť onu svěcenou kapli nechal na své náklady vybudovat Ferdinand Weidner z Bílenberka. Doposud se nepodařilo dohledat jeho nějaké bližší či důvěrnější vazby na dvůr Viléma z Rožmberka, nebo jeho bratra Petra Voka. I jméno světícího biskupa, Johanna Caspara Neubecka, který zastával v tu dobu episkopát ve Vídni, je zarážející, neboť není známo, že by se v té době vůbec zdržoval na jihu Čech. Mramorová deska se tak s největší pravděpodobností dostala na zámek z nějaké zrušené kaple, která se s největší pravděpodobností nacházela na schwarzenberském panství. Kde byla původně osazena, je dnes již těžké určit. Přípis černou barvou na šedavém mramoru uvádí rok 1787 jako datum „*renovatio fecit*“, což je s největší pravděpodobností datum ante quem pro transfer desky na zámek, kde byla druhotně umístěna v prostorách archivu.

Hlavní oltář kaple sv. Jiří je zasvěcen Panně Marii, kterou zachycuje rozměrné plátno od malíře Charlese Louise Philipotta, který působil od roku 1839 ve schwarzenberských službách jako malíř, kopista a restaurátor. Jak prokázaly nedávné restaurátorské průzkumy, jedná se o celoplošnou přemalbu staršího obrazu, kterou Philipott provedl roku 1847.¹⁵⁰ Hlavní oltář, který zde byl za Eggenberků, je dodnes dochován v kostele ve Zbytinách, kam jej daroval českokrumlovský vévoda Josef Adam Jan Nepomuk ze Schwarzenberku. Oltář, stejně tak jako lavice, vyřezal v roce 1679 sochař Johann Worath z hornorakouského Aigen. Tento byl tvůrcem vyřezávané a pozlacené sochy svatého Kalixta, která byla též přenesena do

¹⁴⁷ BŘEZAN 1985 (pozn. 76) 281-282.

¹⁴⁸ Viz: Anna KUBÍKOVÁ: Renesanční přestavby českokrumlovského zámku a jeho interiéry, in: Opera historica (dále OH) III, 1993, 368.

¹⁴⁹ Detailnější rozpracování nápisu v příloze této práce.

¹⁵⁰ Viz restaurátorská zpráva ak. malířky Jany Záhořové (Archiv NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích, AČ 3236).

Zbytin.¹⁵¹ Podobným způsobem bylo naloženo i s dalšími kusy mobiliáře ze zámecké kaple. Jediné, co z tohoto barokního hlavního oltáře zůstalo v zámecké kapli sv. Jiří, byl obraz Panny Marie, ten, který byl v 19. století přemalován, jak bylo pojednáno výše. Boční oltáře jsou zasvěcené sv. Janu Antonínu Paduánskému (na severní straně) a sv. Janu Nepomuckému, rodovému patronu Schwarzenberků, na straně jižní. Z popisu bouracích prací, které předcházely rokokové úpravě kaple, víme, že dva boční oltáře zde byly již dříve.

Kaple byla původně zaklenuta zřejmě gotickou žebrovou klenbou neznámého charakteru, do výplní vysokých kružbových oken byly vsazeny vitráže. Do dnešních dnů se dochovaly tři sklomalby, které by mohly pocházet z kaple svatého Jiří.¹⁵² Jiné prostory téměř nepřichází v úvahu a to kvůli rozměrům sklomaleb. Jedná se o středověké vitráže, které představují sv. Ondřeje, sv. Barbory (shodně rozměr 58 x 43 cm), a Smrt Panny Marie (52 x 34 cm). Tato skvělá díla středověké sklomalby byla z Českého Krumlova na přání kněžny Eleonory ze Schwarzenberku v 19. století přenesena do její soukromé kaple na zámek v Hluboké nad Vltavou. S vitrážemi se muselo manipulovat přinejmenším dvakrát, připustíme-li, že by byly součástí zasklení oken v kapli sv. Jiří. Ponechání vitráží totiž nebylo v projektu přestavby zámecké kaple sv. Jiří z poloviny 18. století, jak víme z plánové dokumentace. Z inventáře hlubockého zámku z roku 1895 se bohužel o původním umístění vitráží nedozvíme nic, neboť je zde pouze záznam, že pochází z krumlovské zámecké kaple, ale bez bližšího určení.¹⁵³ Nyní se sice do Českého Krumlova vrátily, avšak nikoli do kaple - jsou vystaveny v expozici Hradního muzea.

Zajímavé je i datování jednotlivých sklomaleb, které je odlišné. Shodně jsou datovány dvě vitráže s vyobrazením sv. Barbory a sv. Ondřeje a to do druhé čtvrtiny 15. století.¹⁵⁴ Objednavatelem je tedy nejspíše opět Oldřich II. z Rožmberka. Proto snad už ani nepřekvapí, že se František Matouš domnívá, že malíř pracoval podle zahraničních předloh, nebo dokonce sám pocházel z oblasti Dolní Rakouska, konkrétně z Vídně a jejího blízkého okolí. Na toto ukazuje především typ a způsob modelace obličeje, celkový kánon zobrazených postav (nápadná je zejména disproporce velké hlavy k ostatnímu tělu) i záhyby splývavého roucha,

¹⁵¹ Blíže viz Anna KUBÍKOVÁ: Dva svatí Kalixtové v Českém Krumlově, in: Martin GAŽI (ed.): Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví, České Budějovice 2010, 524. Více o vlastním tvůrci viz: Evermond HAGER: Johann Worath der Bildhauer des Schlägler Prälaten Martin Greyfing, ein bisher unbekannter Meister des Frühbarocks im oberem Nühlsviertel, Linz 1920.

¹⁵² MÜLLER 1996 (pozn. 39) 7; PANENKOVÁ 2010 (pozn. 79) 32.

¹⁵³ František MATOUŠ: Mittelalterliche Glasmalerei in der Tschechoslowakei, Prag 1975, 31.

¹⁵⁴ Naproti tomu se objevuje datace obou sklomaleb do poslední třetiny 15. století a to bez bližšího odůvodnění v rovině formální analýzy, popř. technologického zpracování. Viz: PANENKOVÁ 2010 (pozn. 79) 33. Obdobně i katalog výstavy Rožmberkové – viz: Pánek / Gaži 2011 (pozn. 34) 264. Katalogová hesla vitráží v obou případech zpracoval Mgr. Petr Pavelec.

v němž jsou svatí oděni. Jdeme-li se stylovou analýzou a komparativní metodou hlouběji, můžeme najít podobné znaky pro výše popsané v díle malíře z okruhu tzv. Hanse von Tübingen,¹⁵⁵ Mistra Svatoondřejského oltáře, či Mistra Lineckého ukřižování, kteří byli činní ve výše uvedené době a jejichž díla spolu souvisí a to nejen v rovině časové. Ztotožnit dochované vitráže s konkrétní produkcí některé s dílen však nelze. Obě jsou však současné svým vznikem a pochází ze stejné dílny, dokonce snad z ruky téhož umělce.

Výjev Smrti Panny Marie je datován na základě formálních znaků přibližně do rozmezí let 1330-1350. Dle katalogu vitráží na území bývalého Československa se jedná zřejmě o import z Podunají, zřejmě o dílo z okruhu dílny klosterneuburské, neboť některé detaily jsou nápadně shodné s malbami v křížové chodbě klosterneuburského kláštera. Tuto úvahu podkládá dále i nápadně vysoká kvalita provedení. Tomuto přiřazení pak odpovídá i datace vitráže - pokud je klosterneuburský cyklus datován kolem roku 1330, předpokládá se, že českokrumlovská vitráž vznikla s nevelkým odstupem, zřejmě ještě na konci 30. let 14. století.¹⁵⁶ Pokud bychom hledali v jižních Čechách podobný malířský styl, nalezneme jej ve strakonické komendě johanitského řádu na kruchtě kostela sv. Prokopa v kapitulní síni. Tyto malby jsou datovány podobně jako krumlovský výjev. Velmi blízké formální shody pak vykazuje dílo Liber depictus,¹⁵⁷ rozsáhlý pergamenový kodex, který vznikl u příležitosti založení minoritského kláštera v Českém Krumlově, přibližně v polovině 14. století¹⁵⁸ a jehož objednavatelkou mohla být Markéta z Rožmberka, sestra Petra I. z Rožmberka a vdova po Bavorovi III. ze Strakonice, což by mohlo vysvětlovat některé formální shody Liber depictus se strakonickým cyklem.¹⁵⁹ Každopádně i Liber depictus vykazuje znaky ovlivněním soudobou rakouskou produkcí a nejnak je tomu i na dochované vitráži zobrazující zesnutí Panny Marie. Vitráž tak tedy náleží k části jednoho z nejstarších zasklení oken hradní kaple sv. Jiří a jejím objednavatelem byl s velkou pravděpodobností Petr I. z Rožmberka.

Ačkoli se obecně soudilo, že kaple sv. Jiří je tvořena lodí a plynule navazujícím čtvercovým presbytářem ukončeným malým půlkruhovým výklenkem, průzkumy při obnově fasád Horního hradu v Českém Krumlově přinesly překvapující závěry.¹⁶⁰ Nynější presbytář

¹⁵⁵ MATOUŠ 1975 (pozn. 153) 32.

¹⁵⁶ Ibidem 31-32.

¹⁵⁷ Gerhard SCHMIDT: Die Fresken von Strakonice der Krumauer Bilderco dex, in: Umění XLI, 1993, 145-152; PANENKOVÁ 2010 (pozn. 79) 32.

¹⁵⁸ K dataci více viz: Martin NODL: Tři studie o době Karla IV., Praha 2006, 130.

¹⁵⁹ Objednavatel rukopisu není znám, mohl jím být i jeden ze synů Petra I. z Rožmberka, Petr II., na kterého poukazují originální motivy v legendách o sv. Oldřichovi a sv. Václavu, které jsou součástí rukopisu. Jedná se zejména o zveličování vazeb svatovítského svatostánku v Praze k řezenskému biskupství – Petr II. se stal kanovníkem kapituly řezenské a byl i kanovníkem pražské svatovítské kapituly.

¹⁶⁰ K rekonstrukci fasád Horního hradu a Hrádku je obsáhlá dokumentace v rovině písemné i fotografické – většina restaurátorských zpráv je uložena v archivu NPÚ ú.o.p. v Českých Budějovicích, další má k dispozici

je sice gotický, ale daleko mladší, než se soudilo. Pochází totiž až z 20. let 15. století, kdy byla nad původním menším presbytářem s polygonálním závěrem vystavěna nová věž. Tato je pak zachycena i na ikonografických pramenech až do svého snesení v polovině 18. století související s rokokovou přestavbou kaple. Naštěstí věž nebyla ubourána o mnoho (byla prakticky zbořena pouze cihlová helmice)¹⁶¹ a tak se torzo věže dochovalo v půdním prostoru. Při jeho průzkumu v létě roku 2009, který provedla autorka tohoto textu s Ing. Daniele Šnejdem a Mgr. Petrem Pavelcem, byl identifikován v prostoru ubourané věže trám, který snad náležel k původní konstrukci podpůrného krovu cihlové helmice. Tento byl posléze datován dendrochronologickou metodou do let 1425-1426 a potvrdil tak mohutnou stavební aktivitu vyvinutou za Oldřicha II. z Rožmberka, kterou již naznačovaly výsledky dendrochronologických analýz z restaurování fasád Horního hradu.

Původní závěr kaple vypadal ale zcela jinak. Jednalo se s největší pravděpodobností o tři strany osmiúhelníku. Armované nároží, které bylo odkryto v rámci průzkumu a restaurování jižní fasády,¹⁶² vykazovalo totiž tupý úhel, který naznačoval možnost polygonálního závěru. Toto potvrdila i 3D modelace v rámci rekonstrukce možného stavu, neboť na jeden zlom závěru přesně navazovala jižní obvodová hradba průjezdu do Horního hradu (pokud by se jednalo o polovinu oktogonu). Navíc byl v místech mezi okny lodě nalezen „bludný kámen,“ který nesl zbytky malířské výzdoby a nacházel se s největší pravděpodobností původně v interiéru hradní kaple. Byla na něm vymalovaná temně rudá růže a pod ní byl rozeznatelný fragment jakéhosi dekoru připomínající malbu na arkádovém oknu v průjezdu pod zámeckou kaplí.

Rovněž loď kaple sv. Jiří nebyla tak dlouhá, jakou se stala po úpravách z poloviny 18. století. Dnes se do kaple vstupuje ze schodiště, které nechal zřídit Jan Kristián z Eggenberku v polovině 17. století a po vstupu do kaple je nutno překonat ještě několik schodů. Kaple totiž stojí na jednom ze skalních výchozů. Při stavebních úpravách kaple v 50. letech 18. století hovoří písemné prameny dokonce o snižování podlahy - došlo k odtesávání kamenného podloží, aby byla podlaha snížena o dvě stopy - tj. cca 60 cm. Tyto schody, nyní již v prostoru kaple, nenáležejí k původnímu prostoru lodě. Ta končila v místech, kde je dnes západní stěna oratoří s chronogramem zvětšující přestavbu kaple, kterou inicioval kníže Josef Adam Jan Nepomuk ze Schwarzenberku:

správa Státního hradu a zámku Český Krumlov (viz soupis pramenů a literatury). Některé poznatky byly zveřejněny, viz: GIRSA / HANZL / JERIE 2003 (pozn. 59) 145-151; ŠNEJD 2003 (pozn. 59) 152-155; ibidem 2006 (pozn. 59) 191-198; GIRSA / HANZL / JERIE / MICHONOVÁ 2008 (pozn. 59).

¹⁶¹ MUK / LANCINGER 1991 (pozn. 59) 49.

¹⁶² ŠNEJD 2006 (pozn. 59) 191-198.

ANNO/
QVO·IOSEPHI·S(ACRI)·R(OMANI)·I(MPERII)·PRINCIPIS/
DE SCHWARZENBERG/
HVIATIS DVCI·S·PIETATE·ECCLESIAE/
S(ANCTI)·GEORGI·NOVA·NOBILIS FACIES RESTITUTA·EST¹⁶³

V dochovaných účtech z roku 1749 podávající soupis vyúčtovaný stavebních prací se dochoval záznam o vybourání zdi v celé šíři kaple pod knížecí oratoří, čímž došlo k prodloužení vévodské kaple.¹⁶⁴ V prostorách půdy je v těchto místech volný prostor, jakási proluka několik metrů hluboká a cca metr široká, kterou na východní stěně ukončuje hrázděné zdivo. Zde se zřejmě ve středověku napojovala na kapli od západu palácová stavba. Vypovídalo by to o tom, že kaple sv. Jiří původně stála volně na nádvoří, pouze jižní zdí byla vevázána do hradby, která pokračovala v linii kaple směrem k severozápadu. To, zda ke kapli od západu přiléhala od počátku palácová stavba, není dnes možné jednoznačně určit. Předpoklad budovy vychází pouze z výše popsaného nálezu v půdním prostoru a předpokladu zástavby na nejprůhodnější světové straně, tj. na jihu. V renesanci byla tato partie III. nádvoří zcela ubourána (zda se sesunula tíhou násypů, jak o tom píše Václav Březan, utrpěla jinou statickou poruchu či byla vědomě zbourána a postavena znova, nevíme) a již nerespektovala půdorys původní hradby. I proto se dnes jeví jihovýchodní nároží tak neorganicky vysunuté z kontextu ostatních budov Horního hradu.

Okenní otvory v dnešní lodi kaple jsou zřejmě původní z první stavební etapy; rytmus však odpovídá rytmu oken v presbytáři kaple, resp. při dostavbě dnešního presbytáře byl respektován. Na vnější fasádě jsou dochovány gotické pasparty těchto oken, které spolu s okolní omítkou pochází z pozdně gotických přestaveb hradu v 15. století. Pouze kamenná ostění a kružby byly vylámaný při rokokové úpravě kaple. Při této stavební činnosti byla do poloviny zazděna okna v presbytáři, což naznačují z vnější strany gotické pasparty; na jižní straně presbytáře bylo totiž vylámáno sedile, což by bylo s původními vysokými okny neslučitelné. Zároveň bylo ubráno zdivo na východní stěně věže, kde byl vylámán půlkruhový výklenek pro hlavní oltář. Půdorysně se tak věž nad presbytářem od této doby v dispozici hradu prakticky neprojevuje krom zdvojení zdiva v místech návaznosti na zdivo Starého

¹⁶³ Chronogram obsahuje datum 1753. Detailní rozepsání a vysvětlení nápisu viz příloha této práce.

¹⁶⁴ MUK / LANCINGER 1991 (pozn. 59) 45, 48 (orig. zdroj: SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, I 7 B beta 12).

paláce, kde ke gotickému prvku výstavby náleží zřejmě mohutná lomená arkáda záklenku průchodu z kněžiště.¹⁶⁵

Samotný fundament dnešní kaple sv. Jiří se však jeví jako velmi prastarý, Jan Muk dokonce uvažoval i o kapli románské, obdélné, bez existence samostatného presbytáře, což by typologicky odpovídalo kaplím 13. století vzniklým např. na Zvíkově či Jindřichově Hradci,¹⁶⁶ leč tato představa a otázka existence hradní kaple v této době, jak autor sám přiznává, je poněkud diskutabilnější.

5.5 Malá rožmberská kaple – kaple sv. Kateřiny (?)

Velmi zajímavá je problematika tzv. malé rožmberské kaple neznámého svěcení, která je mnohdy označována jako kaple sv. Kateřiny či nesprávně jako sakristie.

S kaplí sv. Kateřiny, resp. svěcením sv. Kateřiny se setkáváme poprvé roku 1346, když Kateřina Rožmberská žádá o možnost uložení svátosti v hradní kapli sv. Jiří a sv. Kateřiny.¹⁶⁷ Jelikož se v žádné jiné písemnosti s patrociním sv. Kateřiny nesetkáváme a prameny listinné povahy hovoří o kapli sv. Jiří jako o kapli Panny Marie, sv. Marie Magdaleny, sv. Jiří a sv. Vojtěcha, není důvod se nedomnívat, že se uvedené patrocinium sv. Kateřiny vztahuje opravdu na malou rožmberskou kapli. Z rozboru stavební posloupnosti víme, že zdivo obou kaplí je opravdu v základech stavebně provázáno, a tedy tyto prostory vznikly s největší pravděpodobností současně a to zřejmě již před rokem 1346.¹⁶⁸ Listina by tedy mohla opravdu zachycovat patrocinia obou kaplí. Problémem je, že v latinské listině je použito pro výraz „*capella*“ pouze jednotného čísla, takže se při určení patrocinia malé kaple pohybujeme stále v rovině hypotéz. Je možné, že malá kaple jako soukromá oratoř nemusela mít vůbec žádné patrocinium, neboť i to kanonické právo dovoľovalo.¹⁶⁹

Poprvé je malá kaple jako sakristie zachycena v pramenech k roku 1461, kdy tato prostora sloužila jako rožmberský archiv, jak nás o tom zpravuje list Jana z Rožmberka purkrabímu Janu z Petrovic a vrchnímu písaři Mikuláši: „*Žádáme s pilností prikazujícíce, abyste dojdúce do zákristy i pohledali toho listu na naše svobody a vysazenie v němžto náš*

¹⁶⁵ Dodnes nebyla uspokojivě vyřešena posloupnost stavebních fází mezi věží nad presbytářem kaple a tzv. Starým palácem. Viz další text.

¹⁶⁶ MUK / LANCINGER 1991 (pozn. 59) 196.

¹⁶⁷ UBK I, č. 78, 14-15.

¹⁶⁸ To je však v rozporu se závěry Ing. Šnejda a Mgr. Pavelce, kteří výstavby obou prostor datovali až do 20. let 15. století a to na základě výsledku dendrochronologické analýzy zhlaví trámy z vrcholu věže nad presbytářem kaple sv. Jiří.

¹⁶⁹ CIC, Can. 1223-1229, http://www.vatican.va/archive/DEU0036/_P4I.HTM, vyhledáno dne 12.5.2012.

*rod králové Čeští prvně po sobě purkrabie, popravce a súde královstvie činie. Jestí velký list, a ty jej pak zvláště Mikuláši dobře znáš, jakož nás kněz Jan zpravuje.*¹⁷⁰ Jak vyplývá z kontextu dalších Janových dopisů, disponoval klíči od této místnosti purkrabí krumlovského hradu a vrchní písař byl zároveň i archivářem. Písemnosti byly ukládány do truhlic a zde velmi zhruba rozříděny podle obsahu. Úvahy o lokalizaci zmíněné staré sakristie neboli archivu, nám může přiblížit opět Březanova Historie rožmberská a to zmínka v životopise Petra Voka z Rožmberka, v němž dvorní archivář popisuje stěhování rožmberské knihovny a archivu do Třeboně v listopadu roku 1601: „*než listové, kromě privilejí domu rožmberského, ještě na Krumlově v kapli svatojiřské staré ještě pozůstali januario a februario měsíce nastávajícího roku do sudů složení a pobiti i v truhlách opatření a také na Třeboň dovezeni.*“¹⁷¹ Tuto starou kapli svatojiřskou možno lokalizovat téměř bez pochyby na místo malé kaple rožmberské. Na rozdíl od velké kaple, která v době posledních Rožmberků byla snad přestavována a 31. 8. 1576 nově vysvěcena,¹⁷² jevila se tato malá kaple, která již zřejmě dlouhou dobu nebyla používána jako kaple, opravdu jako stará. Zřejmě již před polovinou 16. století sloužila malá kaple jako „*zakřista*“, neboť tak je označena i v inventáři z roku 1545.¹⁷³ Ještě v inventáři z počátku 17. století je tento prostor jako „*kaplička*“.¹⁷⁴ Jako sakristie je tento prostor malé kaple označován potom v mladších pramenech; je tak učiněno v inventáři z roku 1664 a dále v písemných památkách, které pojednávají o přestavbě kaple v polovině 18. století.¹⁷⁵ V této době byla zřízena i nová sakristie pro kapli sv. Jiří a to v místě dnešní renesanční síně, která ke kapli sv. Jiří přiléhá ze severní strany. Příčky této sakristie byly při památkové obnově objektu a celkové rehabilitaci prostoru renesanční síně s hřebínkovou klenbou vybourány a dnes se již pohledově neuplatňují. Jsou ale zaneseny ve starší plánové dokumentaci. Zřízením této nové a prostornější sakristie malá kaple již definitivně ztratila svou funkci.

Z označení malé kaple jako staré sakristie, kde byl uložen i archiv,¹⁷⁶ vyplývá, že tato místnost opravdu sloužila k uložení rožmberských listin. Je to zde zmíněno z toho důvodu, že se někdy jako bývalý rožmberský archiv označuje malá komora, do které se dnes vstupuje z předsíně malé kaple. Tyto prostory ale rozhodně nejsou původní, vznikly až při stavebních

¹⁷⁰ AČ 21, č. 98, 324-325.

¹⁷¹ BŘEZAN 1985 (pozn. 76) 559.

¹⁷² Ibidem 281-282. Více viz KUBÍKOVÁ 1993 (pozn. 148) 368. O nejednoznačnosti data viz výše.

¹⁷³ MUK / LANCINGER 1991 (pozn. 59) 6.

¹⁷⁴ Názory na dataci inventáře se různí. Většinou bývá kladen do r. 1600, nezdá se setkáváme s vrocením do let 1603-1605 – viz MUK / LANCINGER 1991 (pozn. 59) 16. Originál uložen v SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, I 7 I 2, fol. 508-522.

¹⁷⁵ MUK / LANCINGER 1991 (pozn. 59) 52.

¹⁷⁶ AČ 21, č. 98, 324-325.

úpravách za Jana Kristiána I. z Eggenberku v souvislosti s vestavbou reprezentačního barokního schodiště. Zřízením schodiště byly zrušeny starší obytné místnosti, které se zde nacházely. Dle výzkumů dobových renesančních a barokních inventářů, které provedla Anna Kubíková, se zde měl nacházet tzv. Pelikánový pokoj, který nebyl s malou kaplí průchozí. Do malé kaple se tak dle ní muselo vcházet z kaple sv. Jiří a to zřejmě po schodech, neboť výšková úroveň obou prostor je rozdílná (výškový rozdíl dnešního stavu činí 84 cm – podlaha kaple sv. Jiří ale byla při stavební úpravě v polovině 18. století o dvě stopy – cca 60 cm, snižována, takže původní rozdíl byl o mnoho menší, byl-li vůbec nějaký). Stopy po případném vstupu je dnes již prakticky nemožné bez sondy destruktivního charakteru najít. Jak prokázaly restaurátorské sondy v omítkových vrstvách, vchod do malé kaple byl nově řešen v souvislosti s renesančními přestavbami hradu.¹⁷⁷

Malá kaple se projevuje na jižním průčelí jako samostatný malý rizalit, arkýř, který dosedl na nepravidelný polygonální pilíř vyrůstající ze skalního masivu pod ním. Na první pohled v korelaci s okny kaple sv. Jiří se zdá, že je k velké kapli dodatečně přistavěna, neboť pohledově částečně zakrývá nejzápadnější okno. Starší literatura¹⁷⁸ předpokládá, že malá rožmberská kaple vznikla později dodatečnou přístavbou po rozšíření kaple sv. Jiří a sloužila jako sakristie, což, jak značí rozbor písemných pramenů, fragmenty konsekračních křížů na stěnách i prostora sama, je interpretace nepřesná.

Proti výše řečenému je nutno namítnout, že zdivo malé rožmberské kaple je zřejmě až do výše barokní nástavby provázané se zdivem kaple sv. Jiří. Malá kaple je s lodí kaple sv. Jiří provázána v partiích fundamentu nad skalním výběhem, o čemž vypovídá nalezený fragment římsy, která zřejmě náležela etapě starší kaple s polygonálním závěrem. Zda celkově jižní obvodová stěna lodi a východní obvodová stěna malé rožmberské kaple tvoří stavebně jednu hmotu, nebylo možno během průzkumu prokázat. Nejzápadnější okno kaple sv. Jiří hmota malé kaple pohledově částečně překrývá, jak již bylo uvedeno výše. Malá kaple má totiž nepravidelný půdorys a její jihovýchodní nároží je lehce předsunuté, protože respektuje právě výše zmíněné okno. Logickou úvahou se tedy nabízí závěr, že oba sakrální prostory vznikly ve stejnou dobu, resp. doba vzniku malé kaple odpovídá výstavbě jižní obvodové stěny kaple sv. Jiří a to vzhledem ke stavebnímu provázání fundamentu obou kaplí. Zajímavá

¹⁷⁷ Viz restaurátorská zpráva Josef NOVOTNÝ / Petr NOVOTNÝ: Český Krumlov Horní hrad – kaple (sakristie). Průzkum a zjištění nástropních a nástěnných maleb, Český Krumlov 2005 (uloženo v archivu NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích, AČ 3096).

¹⁷⁸ DURDÍK 2005 (pozn. 55) 74; MENCLOVÁ 1972 (pozn. 45) 260-261; Dvořák 1948 (pozn. 46) 52. Forma kaple dle nich pokračuje v linii svatovítské, avšak ztvárnění se ujali zahraniční stavitelé, které si na svůj dvůr pozval Oldřich II. z Rožmberka (Ulrich Pesnitzer).

je již citovaná listina z 10. října roku 1346, kterou vikáři arcibiskupa Arnošta z Pardubic vyhovují žádosti Kateřiny Rožmberské, manželky Petra I., aby bylo Tělo Páně uchováváno v krumlovské hradní kapli sv. Jiří a sv. Kateřiny (sic!), pro případ náhlého úmrtí, neboť na hradě žije mnoho lidí.¹⁷⁹ To by odpovídalo výsledkům stavebních průzkumů, tj. že obě kaple vznikly a existovaly současně. Poněkud diskutabilnější je zmiňované patrocinium sv. Kateřiny, které se v žádném jiném písemném pramenu ve vztahu ke hradu nevyskytuje a v úvahu připadá pouze pro malou kapli. Jak ale nabízí jiná interpretace výsledků průzkumů,¹⁸⁰ mohly být obě starší kaple sneseny až k úrovni fundamentu a vystavěny zcela znova ve fázi mohutných přestaveb Oldřicha II. z Rožmberka. Z této doby by pak pocházelo i zaklenutí malé kaple (k dataci kleneb viz dále). Každopádně po stavební úpravě oldřichovské éry byla opatřena jižní fasáda kaple jednotnou omítkovou úpravou s kletovanými paspartami kolem oken, která se dochovala dodnes.

Malá rožmberská kaple se na rozdíl od kaple sv. Jiří dochovala v intaktní gotické podobě. Je zaklenutá velmi precizně provedenou síťovou klenbou, která je spojována s klenbou tzv. „zimní kaple“ sv. Václava (původně sakristie)¹⁸¹ a presbytáře chrámu sv. Víta v Českém Krumlově, či s klenbou sakristie kostela sv. Mikuláše v nedalekých Boleticích. Všechny tři klenby mají obdobné klenební schéma. V případě přestavby kostela sv. Víta se zachovala smlouva faráře Hostislava s kameníkem Janem z 22. 4. 1407, která nás informuje o rozsahu prováděných stavebních prací: „*Nejprve mám kuor sklenouti na třímecítma záborníkov týmž obyčejem jako v Milevště kuor jest sklenut.*“¹⁸² Dle záznamu Václava Březana, který pracoval s opisem smlouvy (vlastní originál je nedochovaný), byl „*kostel krumlovský sklenut za 310 kop grošů léta 1407*“.¹⁸³

K dataci nutno podotknout, že do dnešních dnů se badatelé plně neshodli na datování tohoto prostoru, stejně tak jako na datování vzniku a zaklenutí tzv. Románské komory, jejíž elegantní klenbu podpírají žebra téže profilace.¹⁸⁴ Většinou se i při úvahách o vzniku vlastního prostoru vycházelo z datace kleneb. Je nutné si ale uvědomit, že klenba je konstrukčně velmi náročným prvkem a byla zpravidla vkládána naposled; nemusí být tedy

¹⁷⁹ UBK I, č. 78, 14-15. Originál uložen v SOA Třeboň, Velkostatek Český Krumlov, I 3 K alfa 2. Zároveň bývá tato zpráva interpretována i tak, že hradní areál v Českém Krumlově byl v této době již poměrně rozsáhlý. Jiná interpretace této zprávy poukazuje na možný špatný zdravotní stav rožmberského vladaře v této době.

¹⁸⁰ ŠNEJD / PAVELEC 2010 (pozn. 115) 87.

¹⁸¹ Jako kaple sv. Václava slouží tento prostor od roku 1997.

¹⁸² Anna KUBÍKOVÁ: K nejstarší historii českokrumlovského chrámu sv. Víta, in: Výběr XXXIV, 1997, 119. Smlouva zachována druhotným opisem byla edičně vydána - viz: UBK I, č. 565, 156-157.

¹⁸³ Opisy uloženy v SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, I 3 K alfa 43b. Zde je dochován nejen opis Březanův, ale i opis smlouvy z 15. století, vyhotovený zřejmě souběžně s originálem. K tomu viz KUBÍKOVÁ 1997 (pozn. 182) 118-121.

¹⁸⁴ K tomu viz další text.

časově totožná se vznikem prostoru jako takového. Předpokládá se, vzhledem k profilaci i materiálu žeber (kamenné konzoly a výběhy žeber, na něž navazující části z profilovaných terakotových částí) a podobného utváření talířovitých svorníků v rámci zaklenutí malé rožmberské kaple a tzv. Románské komory, že pochází z jednoho období výstavby, datace však kolísá v neúnosně dlouhém období mezi lety 1380 - 1440. Datace do 20. let 15. století, kdy byla přestavována kaple sv. Jiří či dokonce ještě později dle názoru autorky textu příliš pozdní.

Dne 26. března roku 1397 byla přenesena se souhlasem pražského arcibiskupa Wolframa z tvrze v Benešově nadace na kaplana na českokrumlovskou kapli sv. Jiří¹⁸⁵ a téhož roku papež Bonifác IX. udělil odpustky k hradní kapli Panny Marie, sv. Máří Magdaleny, sv. Jiří a sv. Vojtěcha.¹⁸⁶ To by mohlo nepřímě svědčit o proběhlých stavebních úpravách, stejně tak jako odpustková listina Václava Králíka z Buřenic ve prospěch hradní kaple (bez bližšího určení), ve které se nacházelo „*imago virginis*“.¹⁸⁷

Stavební činnost tohoto charakteru bychom spíše předpokládali již za vlády Jindřicha III. z Rožmberka (1390-1412), čili v období, kdy byla zahájena přestavba českokrumlovského chrámu sv. Víta. Výše řečený kameník Jan byl synovec Jana Staňka, což byl člen pražské parlérovské huti. Rožmberkové byli s pražským centrem ve velmi úzkém kontaktu a to po mnoho generací. Jindřich byl v osobním kontaktu s nejvyšším kancléřem Václavem Králíkem z Buřenic, který byl zároveň členem královské rady a patriarcha antiochejský. Navíc proslul jako mecenáš a v jeho službách se pohybovali vynikající umělci, především z dvorského okruhu. Není proto náhodou, že se přestavby chrámu sv. Víta v Českém Krumlově ujali právě osobnosti z pražského dvora. Jan Müller dodává, že skupina pracujících na přestavbě chrámu sv. Víta mohla být tehdy zaměstnána i na hradě a jejich dílem může být výstavba i zaklenutí malé rožmberské kaple.¹⁸⁸ Tzv. Románskou komoru však Jan Müller klade do doby předchozích rožmberských vladařů, Petra II. a Jana I. „*Vyspělé prostorové cítění stavitele a kvalita kamenické práce prozrazují důvěrnou znalost pražské architektury 60. a 70. let 14. století.*“¹⁸⁹

Avšak i klenba malé rožmberské kaple svým schématem odpovídá parlérovské architektuře a to konkrétně klenbě z průjezdu pražské Staroměstské mostecké věže.¹⁹⁰ Petr II. z Rožmberka, zastávající funkci probošta královské kaple Věch svatých na Pražském hradě,

¹⁸⁵ UBK I, č. 428, 128.

¹⁸⁶ Ibidem, č. 437, 130.

¹⁸⁷ K tomu viz dále.

¹⁸⁸ MÜLLER 1996 (pozn. 39) 9.

¹⁸⁹ Ibidem 8.

¹⁹⁰ KUTHAN / ROYT 2010 (pozn. 143) 445.

se zdržoval často v Českém Krumlově i Třeboni a byl tak zcela jistě duchovním svorníkem mezi Prahou a rožmberským dominiem.

Zároveň i podobná forma jehlancových konzol, jejichž boky jsou prolamovány motivy kružby oken, byly použity nejen v Českém Krumlově v malé rožmberské kapli, ale i v třeboňském klášteře augustiniánů kanovníků; v křížové chodbě i v kostele sv. Jiljí. Dokončení stavby se předpokládá kolem roku 1380.¹⁹¹ Zároveň v jistých variacích nalezneme tytéž konzoly ve východní chodbě ambitu minoritského kláštera v Jindřichově Hradci. Právě tato architektonicky nejhodnotnější část je dílem stavitelů třeboňského kláštera, mistrů Mikuláše a Ondřeje, s nimiž Jindřichohradečtí uzavřeli smlouvu na stavbu ambitu roku 1369.¹⁹² Zároveň tyto konzoly shledáváme i v jižní lodi kostela sv. Jana Křtitele a v Soukenické kapli zaklenuté na střední sloup a v dokonalé variaci složitějšího provedení i na konzolách hvězdové klenby klášterního kostela z konce 15. století, kde byl tento motiv dále rozvinut.

Malá rožmberská kaple má jako jediná dochovaná okna s kružbami ve formě jednoduchého čtyřlistu a trojlistu, přičemž v horní části oken, v kružbách, jsou in situ dochované středověké vitráže, které jsou shodné celkovou kompozicí, použitými ornamenty i svou barevností. Motiv v okně západním, které je celkově jednodušší, je čistě vegetabilní, jedná se o rozviliny akantového listu. Ve východním okně však spatřujeme hlavu Krista s oválným nimbem, tzv. veraikon. Problém datace se v literatuře odvíjí zejména od stavební posloupnosti Horního hradu a stále je uváděn názor, že vitráže pochází ze 40. let 15. století.¹⁹³ Stylová jednota obou vitráží hovoří o vzniku v jedné dílně, nejpravděpodobněji jsou dílem jednoho umělce. Na základně formálních znaků a stylové analýzy lze pouze konstatovat, že zhrubnutí linií v Kristově obličejí i nápadný příklon k expresivnímu ztvárnění lidského typu hovoří o celkovém příklonu k proudu pozdně gotického naturalismu. Stylový charakter Kristovy hlavy může být přirovnáván k dobové rakouské sklomalbě, přičemž povolání rakouského malíře ve 40. letech 15. století na Český Krumlov by nebylo nijak překvapivé, vzhledem k zahraniční výpomoci při přestavbách hradu, o kterou žádal sám Oldřich II. z Rožmberka.¹⁹⁴

¹⁹¹ Jaroslav KADLEC: Klášter augustiniánů kanovníků v Třeboni, Praha 2004, 69.

¹⁹² Petr SOMMER: Smlouva o výstavbě křížové chodby v minoritském klášteře v Jindřichově Hradci jako snímek středověkého každodenního života, in: Martin NODL / Petr SOMMER (edd.): Verba in imaginibus. Františku Šmahelovi k 70. narozeninám, Praha 2004, 113-128. Zde i ediční přepis této smlouvy.

¹⁹³ MATOUŠ 1975 (pozn. 153) 29.

¹⁹⁴ RAZÍM 1999 (pozn. 45) 35-66.

V roce 2005 byly provedeny sondy v interiérových omítkách a bylo zjištěno několik vrstev přemaleb.¹⁹⁵ Byly identifikovány vrstvy renesanční i gotické, které však již v minulosti byly částečně sejmuty. Současný stav prezentace prostoru je historicky zcela nepodložený a z výtvarného pohledu nezajímavý. V místech puritánského očištění kamenných částí žeber je možné ještě částečně zachytit zbytky červené polychromie žeber, které pod konzolami tvořily kulaté terčíky (viz fotodokumentace ze sondáží). V kápích klenby nebyla prokázána plošná výmalba, pouze neutrální šedý nátěr. Nad dveřmi byly odkryty části renesanční výmalby, která byla doporučena pro rehabilitaci. Stávající stav prezentace prostoru pochází z počátku 20. století, fermežový nátěr žeber není esteticky cenný, rovněž tak kabřincová podlaha místnosti není původní. Původně zde byla zřejmě glazovaná dlažba, což naznačují fragmenty před vchodem kaple.

Do doby nedávne byl v kapli uložen skříňový raně renesanční oltář sv. Anny Samotřetí, výborná řezbářská práce monogramisty IP. Toto dílo ale nemá s Českým Krumlovem přímou souvislost a ocitlo se zde až v dobách poválečných, konkrétně na přelomu let 1948 a 1949, když byl oltář přenesen do Českého Krumlova z kaple nedalekého bývalého schwarzenberského zámku Červený Dvůr u Chvalšín.

5.6 Tzv. Románská komora

Síň označovaná jako Románská komora pokládá zasvěcenému badateli více otázek než odpovědí. V písemných pramenech listinného charakteru se prakticky nevyskytuje, poprvé ji zachycuje až inventář z roku 1418.¹⁹⁶ Jedná se o předávací inventář, který eviduje cennosti, knihy a listiny, které se nacházely v prostorách českokrumlovského hradu. Předměty jsou zde rozříděny do skupin dle jejich typu. Bez bližší lokalizace uložení jsou v inventáři vyjmenovány bohoslužebné předměty a roucha a knihy. Následují dva oddíly nadepsané: „*Argentum in testudine supra portam continetur infrascriptur*“ a další oddíl je nadepsán takto: „*Argentum inferius notatum repositum est circa Hanussium in celario wyny et testudine ibidem.*“ V těchto částech jsou evidovány nádoby rozličného charakteru a účelu, které byly vyhotoveny z drahocenných materiálů; dále v soupise lze nalézt i rarity, ke kterým patří kupříkladu postříbřený roh jednorožce. Jednu z těchto dvou místností je tedy možné identifikovat jako tzv. stříbrnici, místnost v přízemí jednoho z nejstarších paláců Horního

¹⁹⁵ Sondy provedli akademičtí malíři Josef a Petr Novotní (pozn. 177). Viz restaurátorská zpráva uložená v Archivu NPÚ ú.o.p. v Českých Budějovicích, AČ 3096.

¹⁹⁶ SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Velkostatek český Krumlov, I3Kbeta 7e. Edičně zpřístupněno FRA 2, č. 166, 380-404.

hradu (situován dnes při severní straně průjezdu mezi III. a IV. nádvořím), a druhou „*místnost klenutou*“ („*testudo*“) lze ztotožnit s tzv. Románskou komorou.¹⁹⁷ Pozdější inventáře (od počátku 17. století) hovoří o této místnosti jako o kunstkomoře a toto určení jí prakticky zůstalo dodnes.

Nahlédneme-li do starší literatury, setkáme se dokonce s názorem, že „*kaple stará*“, tj. původní kaple sv. Jiří, jež vznikla v době předcházející vládě Petra I. z Rožmberka, se nenachází na místě kaple dnešní, ale napravo od vjezdu do Horního hradu. Tuto zprávu můžeme vztáhnout k tzv. Románské komoře, jejíž označení však nemá s jejím stavebním původem žádnou souvislost. Označení „*camera romana*“ se používalo od 17. století pro prostory kunstkomory, ve které byl uložen pozlacený kočár, který posloužil roku 1638 k diplomatické cestě do Říma Janu Antonínu z Eggenberku. Na zámek do Českého Krumlova byl kočár převezen na přání Jana Kristiána I. z Eggenberku a byl vystaven v přízemní místnosti v severovýchodní části Starého paláce, které se začalo říkat „*camera romana*“. Nedopatřením se však název „*camera romana*“ přenesl i na gotickou místnost sklenutou na střední sloup.¹⁹⁸ Snad proto je označována v mnohých studiích o stavebním vývoji objektu za jednu z nejstarších částí Horního hradu nebo starou hradní kapli.¹⁹⁹

Svou celkovou noblesností a výtvarnou rafinovaností náleží tato komnata jistě k intimním prostorům krásného slohu a soupeří i s okruhem dvorských staveb pozdního 14. století. Těžko lze tedy po prvním dojmu přijmout dataci až do pohusitských let, kdy prakticky nenacházíme ani žádné objektivní příčiny pro výstavbu tak intimního prostoru v těchto místech. Celkový výraz prostoru však nesměruje k subtilní eleganci pozdní gotiky, ba naopak. Žebra i konzoly působí na tak malý prostor velmi mohutným dojmem, konzoly jsou nasazeny již v polovině světlé výšky místnosti. Estetiku celého prostoru pak velmi hrubě narušuje skalní výchoz v jihovýchodním koutu síně, který je zde prezentován naprosto syrově bez znaků jakékoli estetické adaptace skalního masivu. Ačkoli klenba prostor alespoň pohledově sjednocuje do zdánlivě harmonického celku, který se zdá být v půdoryse naprosto pravidelný, není tomu tak. Půdorysně se jedná se o lichoběžník, který se zužuje směrem k západu; proto je i střední luneta klenby na východní straně širší než na straně západní.

¹⁹⁷ Anna Kubíková (pozn. 62) uvádí, že inventář zachycuje i sakristii, ale ta v inventáři výslovně jmenována není.

¹⁹⁸ V tomto textu bude gotická místnost takto nazývána, ačkoli paradoxně je toto označení chybné, ale v literatuře běžně používané.

¹⁹⁹ Tzv. Románskou komoru se starou kaplí ztotožňuje SEDLÁČEK 1884 (pozn. 51) 6; dále tuto myšlenku o prvotní kapli vyřkl Theodor Wagner (SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Sbírka rukopisů, č. 188, s.p.); Emil von Hartenthal (SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Sbírka rukopisů, č. 187, 1-2) považuje tzv. Románskou komoru společně s věží přiléhající k této prostofe z východu za nejstarší jádro Horního hradu, ale ve svém textu ji označuje jako „Profangemach“- tj. světskou komnatu.

Tzv. Románská komora je zaklenuta žebrovou klenbou; dostředné klenební schéma vytváří systém trojpraprsků sbíhajících se na subtilní střední sloup o průměru cca 38 cm. Patky klenby jsou přibližně v poloviční výši vrcholu prostoru, který je kolem 360 cm. Pohledově nízké nasazení konzol a klenby současně zřejmě souvisí s již danou výší stropu v rámci stavby tzv. Starého paláce. Klenební konzoly ale nejsou shodné s konzolami v malé rožmberské kapli. Konzoly zde jsou jednodušší, polygonální bez dalšího prolamování; na jehlanec je nasazena římsa s šikmo okosenou deskou, na niž navazuje výžlabek a obloun. Klenební konzoly a rovněž tak výběhy žeber v úseku, který byl zřejmě současně vystavěn s obvodovým zdivem,²⁰⁰ jsou kamenné. Na ně navazují terakotové lamely složené z úzkých úseků výšky cca 8 cm, čímž se jedná o shodný postup utváření jako v případě malé rožmberské kaple. „*Takto je určena slohová souvislost s dalšími současnými klenbami jihočeského regionu, např. s klenbou kapitulní síně minoritů v J. Hradci, nebo s dvoulodím augustiniánského klášterního kostela v Třeboni, kde v obou případech jsou žebra rovněž terakotová, a materiál je ve výsledném podání popřen šedým nátěrem.*“²⁰¹ Nutno ovšem poznamenat, že naprosto obdobného řešení (technického i estetického) bylo použito v případě kaple sv. Václava při kostele sv. Víta v Českém Krumlově. Z těchto poznatků tedy vyplývá, že již v době vzniku prostoru byly prezentovány výběhy žeber společně s konzolami bez nátěru, pouze ve formě přírodní barevnosti žuly, ze které jsou vytesány.

Spekulace ohledně stáří prostoru tzv. Románské komory dodnes nejsou v literatuře jednoznačně vyřešeny, ale jedno lze s určitostí říci. A sice, že je tato místnost na spáru přiložena k východní věži. Zdivo mezi těmito dvěma objekty není provázáno, což ostatně značí v průjezdu zřetelně viditelná dilatační spára. Víme tedy, že prostor nepochází zcela určitě z první stavební fáze hradu. Jan Muk se ve stavebně historickém průzkumu domnívá, že tato prostora vznikla přistavěním do volné plochy nádvoří stejně tak, jako kaple na hradě Kost. Této úvaze by nasvědčoval pouze půdorys přízemí budov seskupených kolem III. nádvoří. Na severní straně v severovýchodním koutu Horního hradu byl situován jeden z nejstarších paláců, ke kterému se právě z jihu přimykala věž stojící v čele hradu. V půdorysném řezu v místech přízemí se pak budova tzv. Románské komory opravdu jeví jako přiložená k nádvorní straně paláce a věže.²⁰² Otázkou tedy je, kdy byla celková zástavba této

²⁰⁰ Tato poznámka o současné výstavbě je čirou hypotézou, kterou nelze za dnešního stavu poznání vyvrátit ani spolehlivě prokázat.

²⁰¹ MUK / LANCINGER 1991 (pozn. 59) 115.

²⁰² Tak je prezentována i na hmotové rekonstrukci českokrumlovského hradu od Miroslava Plačka, která je uveřejněná v knize Páni z Rožmberka 1250-1520. Jižní Čechy ve středověku – kulturněhistorický obraz šlechtického dominia ve středověkých Čechách od autorské dvojice Roman Lavička – Robert Šimůnek (citace v pozn. 38). Nutno říci, že její autor zřejmě neměl k dispozici ani přesný půdorys hradu, neboť je zde mnoho dispozičních chyb.

části Horního hradu pohlcena do budovy tzv. Starého paláce, který se dnes pohledově prezentuje jako nejvyšší hmota Horního hradu, přičemž již tak jej zachycuje obraz Dělení růží, který je nejstarším ikonografickým pramenem, ze kterého lze rekonstruovat jižní a západní průčelí Horního hradu.²⁰³ O tom nás zpravují tři gotická okna v nejvyšším podlaží orientovaná západním směrem. Ostění je mírně okosené, původně byl v každém okně ještě kamenný kříž, který dnes ve všech zcela chybí. Výstavba tohoto tzv. Starého paláce jistojistě musela být hotova před rokem 1425, do kterého je datována věž vzniknuvší nad presbytářem kaple sv. Jiří.²⁰⁴ Zdivo paláce a věže je totiž v místě společného styku zdvojené. To naznačuje i odlišné řešení vstupních otvorů do kaple sv. Jiří. Jsou tu totiž dva oblouky odlišného vzhledu i původu. Ve zdivu paláce je vylámán vchod s lomeným obloukem, na který ze strany zdiva chórové věže zcela neorganicky přisedá průchozí arkáda. V těchto místech tak jistě dochází ke styku dvou stavebních etap. Případná sondáž by mohla naše závěry pouze potvrdit.

Zda tato prostora byla sakrálního či profánního charakteru, nelze s jistotou určit. Doposud nebyly prováděny systematické sondy, které by potvrdily přítomnost případných nástěnných maleb nebo konsekračních křížů. Reprezentační prostory se nacházely od počátku existence Horního hradu zřejmě v prostoru jižního paláce (předtím v některém z drobných severních paláců, které ovšem nenabízely dostatek prostoru pro velkorysá řešení), po Oldřichových přestavbách českokrumlovského zámku a sjednocení zástavby v místech IV. nádvoří na sklonku 20. let 15. století, kdy vznikla kolem nádvoří tři křídla paláce na starších základech,²⁰⁵ se reprezentativní prostory nacházely na severní straně nádvoří, na což navázala i další tradice (tzv. Jelení, dnes Maškarní sál a Zrcadlový sál).²⁰⁶

Dnešní vstup do tzv. Románské komory není původní. Vede z průjezdu mezi II. a III. nádvoří, po schodech, které stoupají podél skalního výchozu a posléze se stáčí do východní čelní věže hradu. Odtud nás vede úzká křivolaká chodba vytesaná do přízemního, původně zřejmě plného zdiva věže, a odtud konečně ústí vstup do klenuté síně. Do místnosti se dnes vchází od východu dodatečným průchodem, který je segmentově zaklenutý. Díky dalšímu vstupu ze západu je místnost průchozí. Původní vstup, který je zaznamenaný na starší plánové

²⁰³ GERSDORFOVÁ 2009 (pozn. 72) 49-53.

²⁰⁴ Takto bylo datováno zhlaví trámu nalezené v torzu věže v půdních prostorách zámku. Dendrochronologická datace umožní určit s jistotou pouze rok skácení stavebního dřeva. Proto je nutno uvažovat, že toto datum je pouze dataci post quem.

²⁰⁵ Trojkřídlému palácovému traktu seskupenému kolem IV. nádvoří předcházela původně zástavba na severní a jižní straně, dvě kamenné budovy a kuchyně na severní straně. Relikty těchto budov pohlcené sjednocující zástavbou je možné dodnes vysledovat v tzv. Václavských sklepích. Viz: GERSDORFOVÁ 2011 (pozn. 60) 8.

²⁰⁶ Toto by potvrzovaly i hromadné nálezy středověkých a renesančních kachlů promísené se zvířecími kostmi na severní straně hradu z roku 1918. Viz: Michal ERNÉE: Gotické kamenné kachle z hradu a zámku v Českém Krumlově, in: Archeologické výzkumy v jižních Čechách (Supplementum 5), 2008, 6-7.

dokumentaci,²⁰⁷ vedl do místnosti od severu. I když je dnes zazděn, omítka zřetelně dává najevo, co se pod ní skrývá.²⁰⁸ Stavebně historický průzkum z druhého desetiletí 20. století označuje zazdítku vstupu jako renesanční z let 1545 - 1626.²⁰⁹ Místnost tedy nebyla přístupná přímo z nádvoří, či z průjezdu, jak je tomu dnes, ale skrze severní palác. Pokud by se jednalo o reprezentační prostor, čekali bychom méně komplikovaný vstup. Navíc svými rozměry by tato místnost odpovídala spíše komorním setkáním, než veřejné prezentaci rožmberského vladaře. Jak nabízí Jan Muk ve stavebně historickém průzkumu Horního hradu, mohl ve vazbě na širší východní lunetu, tedy v místech dnešního vstupu, navazovat oltářní prostor, který mohl být zahlobený do mohutného zdiva od východu přiléhající věže. „*Pro oltářní prostor by svědčil rám zachovaný na levé straně lunety, profil sbíhající od patky záklenku do úrovně 110cm nad dlažbou. Hypotéza o sakrálním prostoru by zřejmě byla ověřitelná hloubkovým průzkumem.*²¹⁰ *Je-li oprávněna, potom by do místa dnešního schodiště měla původně prostupovat dlažba prostoru a její zbytky by mohly existovat pod schodišťovými stupni. Snad i na bocích průchodu, zejména na levé straně, kde snad nebyl líc dodatečně přisekán. Zde by mohly existovat stopy původního stavu.*“²¹¹

Právě rám zachovaný na levé straně lunety by zasluhoval více naší pozornosti. Drobnou sondou bylo zjištěno, že je kamenný, zcela bez zbytků historické polychromie a jak se ze zachované části zdá, klenba jej respektuje, a tudíž sem nebyl vložen dodatečně. Rám není dochován v úplnosti, v dolní části byl odtesán - byl odstraněn navazující kamenný prvek. V celé délce niky až k podlaze však nemohl být rám doveden, neboť v tom případě by na něj reagoval skalní výchoz vlevo od niky, k čemuž ale nedošlo. Lze tedy říci, že nika byla prezentována společně s klenbou, její účel však není znám. Jednalo se ale o cílevědomý zásah do dispozice, protože kvůli jejímu zřízení musela být odtesána značná část zdiva západní zdi východní věže. Zřejmě druhotně potom nika posloužila k proražení nového vstupu.²¹²

Bohužel i písemné prameny, které by nám mohly prozradit více o určení této místnosti, prakticky mlčí. V žádných známých dokumentech není tato místnost označena jako

²⁰⁷ Uvádí jej Dobroslava Menclová. V 19. století, jak nás zpravuje F. A. Heber, byla v těchto prostorách kunstkamera, v plánech z roku 1842 je tato prostora označena jako Rüstkammer.

²⁰⁸ Případná sonda by mohla napovědět, z jaké strany se nachází kamenný portál, což by nám mohlo povědět více o určení místnosti, tj. odkud byl čekán návštěvník – viz: Michal RYKL: Přístup, nebo pobyt? K výpovědi orientace portálů, in: ZPP LXX, 2010, 400-405.

²⁰⁹ Tento stavebně historický průzkum má povahu grafického vyhodnocení jednotlivých stavebních etap. Přesné datum vzniku tohoto vyhodnocení není známo, neboť plán není dochován v originálu. Více viz: Zlata GERSDORFOVÁ: Nejstarší stavebně historický průzkum tzv. Horního hradu v Českém Krumlově, in: Dějiny staveb XIII, 2012, 28-32.

²¹⁰ Dosud nebyl proveden.

²¹¹ MUK / LANCINGER 1991 (pozn. 59) 115-116.

²¹² Stavebně historický průzkum z druhého desetiletí 20. století tyto úpravy datuje do doby posledních pánů z Růže a následné správy české komory (1545 – 1623). Odpovídalo by to výzkumům Mgr. Anny Kubíkové o přestavbách českokrumlovského hradu – viz: KUBÍKOVÁ 1993 (pozn. 148) 376.

sakrální prostor; pokud je někde uvedena, je označena jako místnost světská „*Profangemach*“, ²¹³ nebo je pojmenována zcela běžnými dobovými výrazy, které však nevypovídají nic o jejím bližším určení ve funkci sakrálního prostoru.

Celý prostor by si zasloužil sondážní průzkum, který by pomohl ověřit původní komunikaci, ale i existenci případných maleb a tím i případnou funkci prostoru. Dnes je prostor prezentován v naprosto neutrální formě bílého vápenného nátěru, který pokrývá žebra, veškeré klenební prvky i střední sloup. Existence výmalby skrývající se pod novodobými vrstvami se jeví jako více než pravděpodobná a to zejména v souvislosti se zachovanou malovanou paspartou exteriéru gotického okna, které místnost osvětluje od jihu. Toto okno je dnes prezentováno pouze jako fragment, neboť bylo částečně zakryto renesanční klenbou a to v roce 1577, kdy probíhala přestavba průjezdu vedoucího na III. nádvoří. V této době bylo nově řešeno i jižní okno místnosti, které bylo vybaveno kamennou stuhovou renesanční šambránou.

Okno je dnes zaskleno neogotickými okenními křídly s vitrážemi. Dřevěný rám okna je vytvarován do tří překrývajících se lomených oblouků, v jejichž horní části jsou zasazeny vitráže s motivy erbů a vítkovských růží. Na levém okenním křídle (východní) je na bílém podkladu v rostlinném orámování v barvách hnědozlaté, tmavě zelené a růžové český znak, tj. štít pod korunou se stříbrným dvouocasým lvem na červeném poli. Po stranách štítu se vine zelený a žlutý listový motiv s uvedením letopočtu 1489 (číslice rozděleny symetricky po stranách štítu). V oblouku je vyvedena žlutá růžice s vínovým středem na fialovém podkladu. Zbylé místo vyplňují dvě vínové tabulky. V pravém okenním křídle (západním) je čtvrcený erb, na jehož prvním a čtvrtém poli je černá kančí hlava na zlatém poli a v poli druhém a třetím je zlatý dvouocasý lev na modrém poli, což byl znak Lvů z Rožmitálu. Nad štítem je přilba s korunou a modrozlatými přikryvadly. Po stranách štítu jsou černé číslice 14 a 75. Nad erby v obloucích jsou vyvedeny pětিলísté růžice odkazující zřejmě na jednotlivé větve Vítkovců, i když heraldicky vůbec neodpovídají – zleva (tj. od východu) část vínové růžice s modrým středem, ve špičce hrotitého oblouku nad znakem Českého království žlutá růžice s vínovým středem na fialovém podkladu, v meziprostoru vínová růžice se oranžovým středem na zeleném podkladu, ve špičce hrotitého oblouku nad erbem pánů z Rožmitálu modrá růže se žlutým středem na oranžovém podkladu a úplně vpravo část bílé růže se zeleným středem na zeleném podkladu. Tyto vitráže i přes uvedené letopočty jsou dílem historismu 19. století. Doba jejich vzniku je neznámá.

²¹³ Emil von HARTENTHAL: Kurze Baugeschichte des Schlosses Krumau, Blatt 2 (uloženo v SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Sběrka rukopisů, č. 187).

Uvedené dva erby lze s největší pravděpodobností identifikovat jako erby manželského páru Jiříka z Poděbrad, českého krále a Johanky z Rožmitálu, jeho manželky, čemuž by odpovídala heraldická pozice erbů. Rok 1475 se může vztahovat k úmrtí české královny, k čemu se však váže rok 1489 a zda má nějakou přímou souvislost k Českému Krumlovu, se nepodařilo zjistit.

5.7 Soukromá oratoř (?) „na novém hradě“

Jako „nový hrad“ byly v pramenech v 70. letech 15. století označeny prostory nových palácových křídel,²¹⁴ která uzavřela IV. nádvoří a sjednotila tak výškovou úroveň na nádvořích Horního hradu. Celý tento blok tří palácových křídel vznikl jako monolit v jedné stavební fázi mezi lety 1428-1430, což prokázaly dendrochronologické expertizy dřevěných prvků lešenových kuláčů ve zdivu. Tato mohutná palácová křídla, která svou výší dosahovala pod parapety oken dnešního nejvyššího patra, pohltila ve svém fundamentu minimálně dvě jiné stavby, jejichž pozůstatky jsou dodnes zachovány ve zdivu nejhlubší úrovni tzv. Václavských sklepů v prostorách severního a jižního křídla.²¹⁵

Tyto dvě budovy, jejichž zdivo bylo pohlceno, byly zčásti obytného charakteru (o čemž svědčí zčásti zachované okenní niky se sedátky). Korunní římsa těchto dvou staveb nedosahovala ani dnešní úrovně nádvoří, jak o tom svědčí obranné patro severní stavby, které je přibližně na střední úrovni tzv. Václavských sklepů. Tyto budovy spolu s kuchyní zde existovaly zřejmě již od 2. poloviny 14. století. Předpokládá se celkem brzké opevnění tohoto prostoru, neboť se zde nachází studna, jediný zdroj vody pro Horní hrad. Více o charakteru těchto budov nelze za současného stavu poznání říci.

Po výstavbě monolitických palácových křídel se zde nacházely reprezentativní prostory, jejichž kontinuita trvá dodnes. Z tzv. abdikační listiny Oldřicha II., která popisuje zásluhy jeho vlády, se dozvídáme bližší informace o některých hradních prostorách. Z písemných pramenů vyplývá, že každý ze synů Oldřicha měl na hradě svou soukromou obytnou jednotku, ke které by mohla případně nějaká oratoř náležet. Tyto úvahy může potvrzovat fragment hrotitého okna, který se nachází v místech pozdější renesanční kuchyně v první úrovni tzv. Václavských sklepů. Tyto prostory byly z hlediska středověké úrovně nádvoří přízemními, nebo lehce podúrovňové; z pohledu severní fasády se pak jedná o třetí

²¹⁴ UBK II, č. 344, 89.

²¹⁵ Stavebně-historický průzkum identifikoval pouze stavbu na severní straně. Stavba na jihu byla objevena v roce 2009. Její identifikaci provedla autorka tohoto textu společně s Ing. Daniele Šnejdem. Více viz: GERSDORFOVÁ 2011 (pozn. 60) 8.

nadzemní podlaží. Prostory ve stejné úrovni na jižní straně sloužily k obytným účelům; o tom nás zpravují dochovaná sedátka v okenních nikách, která jsou dodnes zachována v místnostech, které dnes slouží jako depozitáře Státního oblastního archivu Třeboň.

Ostění tohoto fragmentu je zhotoveno z profilovaných terakotových částí. Jeho profilace se jeví jako shodná s hrotitým oknem tzv. Románské komory. Ovšem nutno říci, že není možné vyvozovat příliš dalekosáhlé závěry, neboť se jedná ve skutečnosti o profilaci velmi nevýraznou, terakotové prvky jsou okosené s jemným vyžlabením, což není žádný příliš charakteristický prvek, na základě kterého by tyto prvky bylo možné spolehlivě datovat a dát do vzájemné korelace. Zároveň je nutno podotknout, že v Románské komoře nebyly provedeny žádné sondy, takže není jasné, zda je ostění gotického okna kamenné či terakotové.

Říci definitivní závěry na tomto místě by bylo více než ukvapené. Tento problém je zde nastíněn hlavně proto, abychom si uvědomili, že hrad byl polyfunkčním objektem, který souběžně obýval nejen vladař rodu, jeho potomci, ale i jeho dvůr, urození hosté (pro něž byly vyhrazeny místnosti právě v tomto „novém hradě“) i četné služebnictvo. Takovéto malé obytné buňky v rámci hradních dispozic nebyly neobvyklé, větší pozornost se jim věnuje od doby provedení stavebně historického průzkumu hradu Kašperku Ing. Janem Anderlem, který na tuto problematiku více upozornil. Bylo by opravdu s podivem, kdyby se obdobný jev nevyskytoval i na hradě v Českém Krumlově. Také písemné prameny, které máme k dispozici,²¹⁶ nasvědčují tomu, že podobným způsobem samostatných bytových jednotek byly utvářeny i prostory na Českém Krumlově.²¹⁷ A rozhodně nelze vyloučit, že by soukromé oratoře nepatřily k běžnému vybavení těchto prostor.²¹⁸

²¹⁶ Viz kupříkladu UBK II, č. 336, 88.

²¹⁷ Zde velmi děkuji za konzultaci této problematiky Mgr. Anně Kubíkové, ředitelce českokrumlovské pobočky Státního oblastního archivu Třeboň.

²¹⁸ Již ze 14. století je dochována listina, kdy žádá Anežka, vdova po rožmberském vladaři Joštovi II., o povolení sloužit v jejím domě mše u přenosného oltáře pro ni i její služebnictvo obého pohlaví. Viz: UBK I, č. 382, 111.

6. Město jako jeviště sakrální reprezentace

6.1 Digna est constructio civitatis

Svébytné urbanistické umění se v českých zemích začalo uplatňovat teprve od 13. století v souvislosti s cílevědomým budováním městské struktury jako královské mocenské opory a zároveň se tento krok stal nezbytný i z pohledu hospodářského. Uplatňování řádu v zástavbě města napomáhalo vzniku architektonicky hodnotnějších staveb a tím i vzniku města jako celku, který byl chápán též v rovině estetické.

Ačkoli lze hledat ve středověkých městech různé prostorové a dispoziční moduly vycházející z orientace stran a vysoce sofistikovaných teorií, je nutné si uvědomit, že myšlení středověkého člověka se odehrávalo hlavně v rovině praktické zkušenosti a podobná východiska bylo možné rozvinout zejména v nových fundacích. Struktura budovaných měst do značné míry navazovala na starší sídelní síť a tak půdorys města musel nutně reflektovat nejen terénní determinanty lokality, ale velmi často i průchod starých obchodních stezek či existenci starších svatyní. Přesto lze vysledovat jisté principy urbanistických regulativ, tj. usměrňování půdorysného, prostorového, technického a funkčního řešení lidských sídel, které podávají výpověď o jistých cílech a záměrech.

Odras dobových představ o světském městě lze najít v dobovém umění na příkladech vyobrazení Nebeského Jeruzaléma. Velmi zajímavým způsobem je tato představa vyjádřena v Codexu gigas z první čtvrtiny 13. století a to na foliu 289v. Jedná se o stylizovaný celek města, který se ve své orientaci řídí dle centrální osy, je rozčleněn na 10 horizontálních pásů a veškerá architektura města je podřízena silnému geometrickému celku. Tyto iluminace jsou dokladem toho, že v této době existovala představa racionálně uspořádaného městského sídliště.

Jak již bylo řečeno ve 2. kapitole této práce, existovaly dobové obecné představy ohledně uspořádání světa, které se nám zrcadlí skrze dobovou filozofii. Stejně tak města světská měla být ona civitas Dei jak ve smyslu společenství věřících, tak v rovině odrazu nebeského řádu na zemi. Město samo tedy může být do určité míry vnímáno jako posvátný prostor, v jehož rámci hrálo roli situování církevních staveb - tj. kostelů a klášterů, které byly pro své okolí středobodem společenského života a zároveň vytvářely ve větších městech základní síť městských čtvrtí. Svátky, které se vázaly k patrocinii jednotlivých kostelů, pak dělily církevní rok na pravidelné intervaly a stávaly se měřítkem času pro obyvatele města i jeho okolí. Právě kvůli sakrálním stavbám bývají nezřídka půdorysy měst orientované dle

světových stran, neboť se přizpůsobují stavbám kostelů – orientované je náměstí, v jehož blízkosti či na němž bezprostředně chrám stojí, tím bývají orientované i brány a celé město.

Základem každé lokace byl půdorys, který určoval základní dispozice – náměstí, domovní bloky, ulice, významné objekty (církevní i světské), pevnostní stavby.²¹⁹ Zároveň v půdoryse byly respektovány volné plochy pro zamýšlené další stavby, které nemusely vznikat hned od počátku vysazení města a to z finančních či jiných důvodů. Jako nejracionálnější se jeví půdorys čtvercový, který je pozůstatkem antického dědictví, které se zrcadlilo i v náboženských představách.²²⁰ S čistým čtvercovým půdorysem města, který je vnitřně členěn šachovnicovou osnovou, se však setkáváme méně, je typický spíše pro založení na tzv. „zeleném drnu.“

Základní členění půdorysné osnovy bylo ovlivněno mnoha faktory. Pravidelnost města ovlivňovalo i tzv. krystalizační jádro, kterým mohl být starší kostel, hrad, nebo klášter, navazovalo-li město na starší osídlení, nebo se krystalizačním jádrem mohlo stát vlastní náměstí, z něž vycházely páteřní komunikace, a zpravidla se při vyměřování města náměstím začínalo.²²¹

Ačkoli je studium městských půdorysů záležitostí více než zajímavou, neboť osvětluje vztahy mezi jednotlivými budovami, okrsky církevních a světských budov a ve velké míře ovlivňuje i náš současný život, jedná se o stále podceněnou kapitolu v dějinách měst českých zemí. V půdoryse města je nesmazatelně zapsán jeho charakter, má ohromnou výpověď v ohledech urbanistickém, zeměpisném, historickém, uměnovědném, ekonomickém, sociologickém, etnografickém, apod. „*Pokud město trvá, je jeho historický půdorys téměř nezničitelný.*“²²²

6.2 Český Krumlov a jeho středověké založení

Historického jádro Českého Krumlova, jeho vzhled a založení, bylo od počátku determinováno terénním reliéfem, který je díky odvěké činnosti řeky Vltavy velmi specifický. Bezpochyby má toto místo svá *genius loci* i *genius temporum*, která uchvátí každého návštěvníka, jenž do těchto míst kdy zavítal. Od roku 1992 je historické jádro města společně

²¹⁹ V českém prostředí se jedná zejména o hrady s obvodovou zástavbou, tj. hrady typu tzv. středoevropského kastelu, které nabývaly nezřídka pravidelných čtvercových či obdélných půdorysů a to právě kvůli jejich začlenění do městské zástavby. Viz Tomáš DURDÍK: *Die Kastellburgen des 13. Jahrhunderts in Mitteleuropa*, Praha 1994.

²²⁰ Zj 21, 16.

²²¹ HOFFMANN 2009 (pozn. 17) 159.

²²² Ibidem 158.

s areálem Státního hradu a zámku v Českém Krumlově zapsáno na prestižním seznamu památek světového kulturního dědictví UNESCO. I přes různé přestavby, které se týkaly povětšinou exteriérů jednotlivých budov, zůstal dodnes dochován středověký urbanistický celek, který je pro nás cennou vypovědí své doby. Ačkoli v mnohých jiných městech se středověká koncepce města zachovala ve sporadických fragmentech, v Českém Krumlově je dodnes velmi zřetelně čitelná.

V předchozích oddílech této práce byly popsány principy středověkého založení města, které vychází ze svého božského vzoru nového Jeruzaléma a ideální koncepce „*civitatis Dei*.“ Na tomto místě bude představena koncepce založení středověkého města na konkrétním příkladu Českého Krumlova.

Založení každého města byla záležitost, která trvala mnoho let, ne-li desetiletí, než se městský celek po stránce funkční i správní konsolidoval.²²³ V případě Českého Krumlova je první známý představitel správy města doložen listinně k roku 1274, jedná se o rychtáře Sipotu, který je jmenován mezi „*homines domini Wikonis*.“²²⁴ Jednalo se tedy o vysoce postaveného muže, který figuroval na dvoře Vítka z Krumlova. Vzhledem k dalšímu výskytu tohoto jména v časově nepříliš vzdáleném období v několika dalších jihočeských místech (roku 1281 opět jako „*iudex*“ bez uvedení místa, v roce 1282 „*iudex*“ v Rožmberku, roku 1291 opět „*iudex*“ jako svědek při obdarování kostela ve Frymburku),²²⁵ se někteří badatelé domnívají, že tento muž působil jako lokátor. O jeho sociálním zařazení můžeme pouze polemizovat.²²⁶

Město jako takové je jmenováno výslovně až v roce 1309 v listině Jindřicha II. z Rožmberka, který v rámci propůjčení privilegií tzv. zlatokorunskému domu užil v listině formulaci „*in nostra civitate Crumnow*.“²²⁷ Tato zpráva může vypovídat ve dvou rovinách: z té první můžeme usuzovat, že na lokaci města (vzhledem k vlastnictví domu) mohli mít podíl cisterciáckí mniši z nedalekého kláštera Zlaté Koruny (tehdy ještě jménem Sancta Corona podle ostatku trnové koruny, které klášteru daroval Přemysl Otakar II.) - ostatně stopy zlatokorunské klášterní huti jsou ve 14. století v Českém Krumlově sledovatelné (např.

²²³ Jolande MINÁŘOVÁ: Město Český Krumlov ve světle nejstarších dochovaných písemných dokumentů, in: Anna KUBÍKOVÁ (ed.): Českokrumlovsko v době prvních Lucemburků 1310 - 1380. Český Krumlov 1996, 17-29.

²²⁴ RBM II, č. 2799, 1227.

²²⁵ VESELÝ 2010 (pozn. 3) 120–121.

²²⁶ Snad se mohlo jednat o pasovského ministeriála ve službách Vítkovců. Bohužel fungování klientelismu a výzkum nižší šlechty a její role při kolonizování oblasti jižních Čech ve 13. století je v české historiografii stále nezpracované téma. Okrajově se tohoto problému dotýkal projekt Adel Burg und Herrschaft im unteren Mühlviertel, jehož hlavním řešitelem byl Institut für Österreichische Geschichtsforschung. Výstupy z projektu budou dány k dispozici veřejnosti v rámci knižního vydání v průběhu roku 2012.

²²⁷ UBK I, č. 47, 9. Originál viz Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, I 5 AS č. 2.

na stavbě kostela sv. Jošta) – a ve druhé rovině můžeme uvažovat již v této době o Českém Krumlovu jako o konsolidovaném sídelním útvaru městského charakteru. Z těchto indicií je zřejmé, že role pánů z Krumlova na budování městské struktury byla velmi významná, ačkoli tento fakt bývá v literatuře velmi často nedoceněn.²²⁸

Během první poloviny 14. století byla za Rožmberků dotvořena i sociální struktura města, byl zaopatřen špitál, založen klášter minoritů na Novém Městě a byly položeny nové základy ke stavbě vrcholně gotického chrámu sv. Víta, který dnes tvoří druhou pohledovou dominantu starého města. To, že k mnohým stavbám nemáme k dispozici starší písemné prameny (což se týká zejména farního kostela sv. Víta) neznamena, že by tyto neexistovaly.²²⁹ Je samozřejmé, že Rožmberkové, kteří převzali krumlovské panství po vymření pánů z Krumlova roku 1302,²³⁰ usilovně pracovali na přebudování Českého Krumlova v důstojnou rezidenci, přičemž pokračovali v linii svých předchůdců. Archeologické nálezy z prostoru dnešního historického jádra města dávají zřetelně najevo, že již ve 13. století zde stály kamenné (!) domy na dnešní uliční čáře,²³¹ přičemž uliční síť se přizpůsobila starší dálkové obchodní trase. Založení mnohých staveb je datováno zpětně nebo zcela účelově k určitému datu, které mělo zajišťovat ochranu a zpětně legitimovalo jejich založení a tyto informace pak nemusí zcela odpovídat reálnému stavu.

S tím se setkáváme v případě kláštera minoritů, který byl založen dle listinných materiálů roku 1350,²³² resp. 1357.²³³ I zde je nutno být opatrnými, neboť čteme-li datum obráceně, získáme odkaz na legendární založení věčného města Říma – 753 – 1357. Nedlouho po té, co měl být klášter oficiálně založen a převzat minority, byl vysvěcen k počtě Panny Marie a Božího Těla klášterní kostel. Stalo se tak roku 1358 na svátek Božího Těla, ve čtvrtek po Svaté Trojici, což tohoto roku připadalo na 31.5.²³⁴ Rozepíšeme-li datum grafickým způsobem, získáme naprosto symetrickou řadu čísel: 13 5 8. 5. 31. Podobné

²²⁸ Pavelec 2010 (pozn. 103) – srov. GERSDORFOVÁ 2012 (pozn. 53).

²²⁹ Starší založení než za Petra I. připouští Josef HEJNIC: K zakládací listině českokrumlovského kostela, in: Jihočeský sborník historický (dále JSH) XL, 1971, 44-47.

²³⁰ Majetky pánů z Krumlova byly částečně zkonfiskovány po povstání Závěse z Falkenštejna v 90. letech. Zdá se však, že některá jihočeská panství zůstala nepostižena - jednalo se o državy Jindřicha/Hynka a Voka z Krumlova. Právě tyto by měly jejich smrti jako *bona vacantia*, tj. právem odumrtí, přejít do vlastnictví českého krále Václava II. Král však vůči Jindřichovi I. z Rožmberka učinil vstřícné gesto a svého práva se v případě krumlovského panství vzdal. Tím Rožmberkové získávají na tři staletí do vlastnictví Český Krumlov. Viz: RBM II, č. 1914, 823. Tato listina též poprvé výslovně uvádí krumlovský hrad.

²³¹ Archeologické výzkumy mají v Českém Krumlově povahu spíše záchranných výzkumů než systematického bádání. Viz cit. literatura v pozn. 101 a 109.

²³² UBK I, č. 91, 23-24. Tento záznam pochází z nekrologia kláštera klarisek.

²³³ UBK I, č. 112, 32 – minorité přebírají klášter do svého vlastnictví. Jak víme z jiných indicií (viz listina z roku 1347: UBK I, č. 87, 23) i výsledků dendrochronologií, existoval konvent již dříve – dendrochronologická analýza překladu ve štítové zdi mezi presbyteriem a lodí ukázala, že překlad pochází ze dřeva smýceného v letech 1349/1350.

²³⁴ UBK I, č. 116, 32.

formule, ať již číselné jako tato nebo popř. slovní měly zajišťovat ochranu stavbě a jejím obyvatelům a zároveň tento akt legitimovaly. Datum svátku Božího Těla nebyl pro vysvěcení klášterního kostela zvolen náhodou. Krom symetrického rozepsání data můžeme ve zvoleném datu najít další vztahy. Toto datum bylo navázáno na další významné místní svátky: na svátek sv. Víta a sv. Petra (snad míněné odkazem na Petra I. z Rožmberka, jehož zásluhy na pozvednutí celého města jsou nesporné).²³⁵ Zajímavý vztah pak najdeme i s následujícími daty: 21. 4. je údajné založení Říma, po 20 dnech následuje bájně založení Konstantinopole a přesně po 20 dnech následuje datum vysvěcení klášterního kostela v Českém Krumlově.²³⁶

Pro formování křesťanské obce a pro středověké město vůbec hraje životně důležitou roli existence farního kostela, popřípadě kláštera a špitálu. Farní kostel provázel lidský život od kolébky do smrti. Otázka svátostí byla pro středověkou zbožnost velmi důležitá a tvořila neodmyslitelnou součást života každého člověka; skrze svátost je věřícímu udělena Boží milost, „*ostatně svátost znamená vlastně sám cíl posvěcení. Ale cíl posvěcení je život věčný.*“²³⁷ Klášter působil ve městě jako kulturní instituce a stavěl morální zrcadlo každodennímu životu, byl důležitým doplňkem církevního a duchovního života ve městě (vzpomeňme na pozdější slavnosti ukazování ostatků ve svátek Božího Těla) a význam kláštera byl i charitativní. Špitál pak zaopatřoval ty, kteří nebyli sami schopni čelit nástrahám dne - nemocným a lidem bez přístřeší poskytoval záštitu.²³⁸

Mezi prvními stavbami ve městě je zmiňován krumlovský hrad (1302),²³⁹ tzv. zlatokorunský dům (1309),²⁴⁰ a špitál (1317).²⁴¹ Jisté je, že již za dob pánů z Krumlova musel existovat farní kostel. Těžko si představit, že v nedalekém rožmberském Přídolí existovala fara již ve 20. letech 13. století²⁴² a predikátní sídlo pánů z Krumlova by farní kostel postrádalo (první písemná zmínka o něm pochází až z roku 1347,²⁴³ farář je doložen roku 1336,²⁴⁴ kaplan pánů z Rožmberka pak již k roku 1329).²⁴⁵

²³⁵ Jako velký zakladatel je osloven v nekrologu vyšebrodského kláštera; on zároveň vydal první známá městská českokrumlovská privilegia, čímž byl proces konsolidace města a jeho správy dovršen (předpokládá se, že jeho privilegium navázalo na starší právní stav, který byl pouze pozměněn, popř. rozšířen).

²³⁶ KRUML 1992 (pozn. 18) 200.

²³⁷ „*Praeterea, dictum est quod sacramentum proprie significat ipsum finem sanctificationis. Sed finis sanctificationis est vita aeterna...*“ Tomáš Akvinský: Sancti Thomae Aquitanis Summa Theologiae. Pars Tertia. De sacramentis quid sit sacramentum, <http://krystal.op.cz/sth/sth.php?&A=3>, vyhledáno 22. 5. 2012.

²³⁸ KRUML 1992 (pozn. 18) 194.

²³⁹ RBM II, č. 1914, 823.

²⁴⁰ UBK I, č. 47, 9.

²⁴¹ UBK I, č. 54, 10. Špitál měl podle pozdějších pramenů založit až Petr I. z Rožmberka se svou druhou chotí Kateřinou – viz listina pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic z roku 1357: UBK I, č. 107, 29-30.

²⁴² UBK I, č. 1, 1.

²⁴³ HEJNIC 1971 (pozn. 229).

²⁴⁴ „*ego Andreas plebanus in Chrumpnaw*“ UBK I, č. 70, 13.

²⁴⁵ Ibidem, č. 59, 10.

Dnešní stavba kostela sv. Víta je novostavbou²⁴⁶ z první třetiny 14. století, pravděpodobně z prvních let vlády Petra I. z Rožmberka či snad z dob jeho otce Jindřicha.²⁴⁷ Starší literatura však předpokládá románské základy kostela, zejména kostelní věže.²⁴⁸ Při sondážích severní strany trojlodí kostela sv. Víta v roce 1993 byl učiněn nález malované pasparty a vně byl odkryt zazděný otvor s lomeným obloukem bez výrazné profilace. Tvarosloví poukazuje na starší vznik než při vrcholně gotické přestavbě kostela po roce 1407.²⁴⁹ Tento nález nebyl do dnešních dnů výrazněji reflektován. Více by snad mohl říci případný archeologický výzkum v okolí kostela.

Indicií pro existenci starší stavby by mohl být objev karneru v místech čp. 161,²⁵⁰ který do dnešních dnů nebyl výrazněji reflektován. Karnery neboli hřbitovní kaple se k nám dostaly z Podunají a souvisí zejména s německou kolonizací 13. století. Karnery nikdy nevznikaly samostatně, ale jen současně s farními kostely své obce. Tyto dvouetážové kaple založené obvykle na centrálním půdoryse, jejichž horní patro sloužilo jako kaple a podzemní patro bylo kostnicí, jsou známy především v austrobavorské oblasti. V žádném případě není vyloučeno, že starší jádro českokrumlovského karneru s kostnicí a listinně doloženou kaplí sv. Václava může pocházet z doby před nástupem Petra I. z Rožmberka, tj. před rokem 1310. Závěr průzkumu čp. 161 zní zcela jasně, totiž že karner je starší než kostel sv. Víta a tudíž jistě pamatuje existenci starší svatyně obklopené hřbitovem. Písemné prameny z doby prvních Rožmberků hovoří jen o „*capellam Sancti Wenceslai super Moldavam*“.²⁵¹ Kaple v Krumlově vystupovala nad řekou před městskou hradbu, což odpovídá obdobně umístěné kapli Božího Těla v Kutné Hoře při chrámu sv. Barbory a dále kapli sv. Václava ve Znojmě, které rovněž vystupují ze svahu, přičemž obě zmiňované sloužily jako karnery. Dalším zajímavým faktem, který by nám mohl napovědět o existenci farního kostela, je budova prelatury. Reprezentační místnosti ve druhém podlaží „*vynikající prostorností i nevšedními světelnými podmínkami*“²⁵² byly dendrochronologicky datovány do rozmezí let 1302-1360.

Farní kostel a hradní areál, resp. jeho dolní jádro, tzv. Hrádek, společně se špitálem reprezentují v obraze města severojižní osu, která je akcentována právě bergfritem Hrádku.

²⁴⁶ Petr PAVELEC: Kostel sv. Víta v Českém Krumlově, České Budějovice 1999, 3.

²⁴⁷ HEJNIC 1971 (pozn. 229) 44–47; srov. KUBÍKOVÁ 1997 (pozn. 182) 118–121.

²⁴⁸ SCHWARZMEIER 1929 (pozn. 126) 16.

²⁴⁹ Ústní sdělení Mgr. Petra Pavelce a Mgr. Romana Lavičky.

²⁵⁰ Jan MUK: Český Krumlov - čp. 161, 162, hloubkový průzkum průčelí, Praha 1991; nález z východního průčelí čp. 161 pro laickou veřejnost: Jan MUK, Neznámý českokrumlovský karner. Českokrumlovské listy ze dne 30. 7. 1993

²⁵¹ Kapli sv. Václava měl založit Petr I. (o tom vypovídá donace kostelu sv. Víta z roku 1347: „*capella sancti Wenceslai, quam etiam de nouo fundauimus*“ – UBK I, č. 84, 21). Od třetí čtvrtiny 14. století hovoří prameny o kapli sv. Jeronýma. Za vlády Josefa II. byla kaple zrušena a objekt byl přebudován k obytným účelům. Dnes je zde základní umělecká škola.

²⁵² PAVELEC 2010 (pozn. 103) 49.

Velmi zajímavý je i vztah patrociníí obou sakrálních staveb, tj. farního kostela sv. Víta (15. června) a špitálu sv. Jošta (13. prosince). Obě dělí rok do dvou polovin se 181, resp. 184 dny. Toto dělení roku se odchyluje o 11 dní od zimního slunovratu a 9 dní od slunovratu letního, přičemž tyto časové poměry jsou srovnatelné s nedalekými Českými Budějovicemi.²⁵³

Kolem roku 1350, po založení kláštera na Novém Městě, bylo dovršeno členění města do tří funkčních částí – farní areál, hradní a klášterní komplex, přičemž dominantní postavení mezi všemi si udržela panská rezidence, která vévodila poddanskému městečku pod ní. Symetrie církevních staveb byla rozšířena snahou o konstrukční vyváženost uliční sítě. V podstatě jediný prvek symetrie na celém městišti vykazuje náměstí jako jeden z nejdůležitějších společenských prostorů. Již bylo řečeno, že pro úpravu uliční sítě se případnému lokátorovi nenabízelo příliš prostoru pro rozvinutí větších idejí, neboť značná část sídliště se musela podřítit průchodu staré obchodní stezky. Přesto je náměstí i ve své zdánlivé asymetričnosti pevně navázáno na hlavní osy kompozice celého města. Osa náměstí – Hrádek, tj. osa světského elementu města, tvoří v podstatě paralelu s osou hlavních církevních staveb a institucí ve městě, tj. farním kostelem a klášteřem.

Celé utváření města Český Krumlov je po stránce funkční, urbanistické i umělecké opravdovým uměleckým dílem, což jen podtrhuje neobvyklý terén, do kterého je město zasazeno jako perla na vinoucí se niti stříbropěnné Vltavy. Vztahy mezi jednotlivými budovami akcentují jejich důležitost v městském systému, přičemž světská osa není podřízena sakrální a naopak, přitom se obě vzájemně doplňují a akcentují; klášter je navázán na dominantu celé městské ostrožny, tj. Hrádek. Zároveň Horní hrad, posvěcený kaplí sv. Jiří, po geometrickém půdorysném navázání na klášter a farní kostel sv. Víta tvoří s těmito stavbami obrazec téměř rovnostranného trojúhelníka. Dominance panské rezidence, která je zapojena do tohoto geometrického výpočtu sakrálních míst, nemůže být zdůrazněna více.

6.3 Slavnosti ukazování ostatků

Středověké město se samo svou ideou mělo stát odrazem onoho sacro sancta na zemi. Reprezentace jako taková je vizuální jev – představují ji profánní i světské stavby, nesoucí různé významy a obsahová sdělení, hmotné památky, tvoří ji aktéři i publikum, pro které je určena. Město tvořilo prostor, jeviště, pro tyto události. Dominovaly mu dvě stavby – hrad

²⁵³ KRUML 1992 (pozn. 18) 198, popř. 190-198.

jakožto profánní prvek a farní kostel jakožto prvek sakrální. V obou případech se však jednalo o symbol vrchnostenské reprezentace a legitimacy.²⁵⁴

V tomto kontextu tvořily každoročně konané slavnosti nedílnou součást života města a jeho obyvatel. Zvláště slavnosti odehrávající se v pravidelných intervalech v rámci liturgického roku se svými procesími a pompézností tvořily nejen nevídanou podívanou, ale zároveň v nich lze pocítit odraz prestiže vrchnosti, přičemž nelze jednoznačně odlišit liturgii, memoria a theatrum fidei. Liturgický kalendář středověkého Českého Krumlova nevybočoval z analogických slavností konaných ve větších centrech – velkým vzorem, a to nejen pro Český Krumlov, byla v tomto ohledu Praha. O velkých liturgických svátcích se konala procesí, o Velikonocích se hrála mysteria a paraliturgické hry, držely se posty, konala se tříkrálová svěcení, žehnání ovsa, vína či soli.²⁵⁵ Význam procesí v životě středověkého města přesahoval pouze liturgickou rovinu, jednalo se o významnou kapitolu sociálních dějin měst; v tomto veřejném rituálu byla pevně zakotvená sociální hierarchie stejně jako z ní vyplývající kolektivní identity.

Dotkli jsme se již letmo hradních kaplí a jejich symboliky v kontextu budování rezidenčního města. Hradní kaple sv. Jiří, ač by měla teoreticky plně náležet pouze hradnímu pánu a jeho blízkým, se stala jedním ze základních kamenů výstavby města. Role sakrálních prostorů ve městě byla pro chod a život celého společenství životně důležitou. A ačkoli na první pohled nemusí panská rezidence se svou majestátní dominancí s městem souviset, byla zapojena do celkového dění ve společenství věřících velkou měrou. Papežské listiny opakovaně udělují odpustky zbožným návštěvníkům hradních kaplí, to znamená, že při zvláštních příležitostech byl hrad přístupný zřejmě širšímu okruhu návštěvníků, než jen vladařovi, jeho hostům a dvoru, i když přesnou sociální skladbu zbožných návštěvníků kaple dnes nelze blíže specifikovat. Různé slavnosti konané ve městě byly automaticky i reprezentací jeho vrchnosti, i když se sama vrchnost těchto slavností zřejmě neúčastnila či bezprostředně nemusela účastnit.²⁵⁶ Své nezastupitelné místo v tomto kontextu zaujímají i sakrální prostory českokrumlovského hradu a to zejména ve spojení se slavnostmi ukazování ostatků.

Tyto slavnosti se konaly každoročně v oktávu Božího Těla. Poutní slavnosti ke svátku Božího Těla jsou prvně doložené k roku 1356, resp. 10. 12. 1356 předali bratři Petr, Jošt,

²⁵⁴ Robert ŠIMŮNEK: Český Krumlov v 15. století. Pozdně středověké město jako jeviště sakrální reprezentace, in: Martin GAŽI (ed.): Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového dědictví, České Budějovice 2010, 479.

²⁵⁵ Zdeňka HLEDÍKOVÁ: Slavnosti církevního roku – v kostele i na ulici, in: Documenta Pragensia XII, 1995, 45-63.

²⁵⁶ ŠIMŮNEK 2010 (pozn. 254) 487.

Oldřich a Jan, synové Petra I., vyšebrodskému klášteru řadu relikvií s tím, aby byly každoročně ukazovány poutníkům při slavnostech v Českém Krumlově.²⁵⁷ Rok 1356 je tedy považován za počátek tradice každoročních slavností, pravděpodobnější je však datum po vysvěcení klášterního kostela minoritů (tj. po roce 1358), jak nás o tom zpravují odpustkové listiny.²⁵⁸ Roku 1359 nalezneme poukaz na udělení odpustků od probošta Všech svatých, Petra z Rožmberka; 12. 2. 1359 udělil návštěvníkům nového klášterního kostela odpustky v délce jednoho roku a 40 dní papež Inocenc VI.;²⁵⁹ a odpustky v délce trvání 400 dní po maximálně 20 let po sobě jdoucích potvrdil návštěvníkům minoritského kláštera v určité dny (v oktáv svátku Božího Těla a zřejmě ve svátek Navštívení Panny Marie, čili v den, kdy byl svěcen klášterní kostel) avignonský papež Řehoř XI. 3. 5. 1371.²⁶⁰ Ačkoli slavnost byla spojena se zasvěcením klášterního kostela minoritů v Českém Krumlově (vysvěcen 31. 5. 1358 na svátek Božího Těla) a konala se v prostorách areálu minoritského kláštera (kostela, ambitu a hřbitova), hrál vyšebrodský opat při slavnostech a procesích nezanedbatelnou roli. Kontinuálně se slavnosti ukazování ostatků konaly do doby předhusitské až do roku 1417.²⁶¹ Procesí ke svátku Božího Těla se konala i v době pohusitské, kdy však tato slavnost již nebyla spojena s ukazováním svatých ostatků nebo pouze v omezené míře. Nešlo však o pokles zájmu, jak by bylo možné se domnívat, ale šlo o to, že nemalá část ostatků a relikviářů byla za dob panování Oldřicha II. zastavena a v pohusitském období složitě vyplácena, popř. vracena zpět různým církevním institucím, tj. právoplatným majitelům.²⁶²

Ve dnech slavností se Český Krumlov stal velmi živoucím městečkem, neboť se zároveň konal výroční trh, který přilákal množství lidí nejen z krumlovského okolí. Díky poloze města na obchodní stezce se zde nacházelo i mnoho cizinců. Vzhledem i k národnostním poměrům ve středověkém Českém Krumlově, který byl z velké části německý, se slavnost konala dvojjazyčně, resp. vyvolávání relikvií se konalo souběžně v německém a českém jazyce.²⁶³ Krom toho věřící lákaly četné odpustky, které byly dokonce tak veliké, že se rovnaly odpustkům, které byly udělovány poutníkům, kteří podnikli cestu do

²⁵⁷ KUTHAN / ROYT (pozn. 143) 449. Svůj zdroj však neuvádí. Žádná donační listina se však v archivu vyšebrodského kláštera ani ve fondu SOA Třeboň, Cizí rody-z Rožmberka nedochovala. Ve vyšebrodském klášterním archivu je však jiná listina pojednávající o relikviích z roku 1354. Jedná se o donaci relikviářové desky ve tvaru růže, částečně kříšťálové, která skrývala ostatky mnohých světců. Těmito ostatky Rožmberky obdaroval císař Karel IV. a uherský král Ludvík I. Veliký, akvilejský patriarcha Mikuláš a pražský arcibiskup – viz archiv cisterciáckého kláštera Vyšší Brod, sg. 1354 X 05.

²⁵⁸ Polemika o existenci kláštera viz výše. Pramenný materiál a okolnosti založení viz: HANA SOUKUPOVÁ: Klášter minoritů a klarisek v Českém Krumlově, in: PP VI, 1999, 70-73.

²⁵⁹ UBK I, č. 120, 33.

²⁶⁰ UBK I, č. 196, 49.

²⁶¹ Anna KUBÍKOVÁ, Nejstarší dochovaný soupis rožmberských listin, in: Archivní časopis XLVII, 1997, 75.

²⁶² ŠIMŮNEK 2010 (pozn. 254) 485.

²⁶³ Rukopis XIV B 15 (Národní knihovna v Praze), fol. 139v.

Jeruzaléma.²⁶⁴ Odpustkové listiny se váží buď k určitým relikviím (trnům z Kristovy koruny, plátnu ze stolu poslední večeře, sv. Kříži, zkrvavenému závoji Panny Marie či obecně k relikviím uchovávanými Rožmberky), k určitým svátkům (v oktáv svátku Božího Těla, k svátku Navštívení Panny Marie²⁶⁵) či určitým sakrálním prostorům (hradní kaple, špitál sv. Jošta, klášterní kostel).

Hlavním pramenem k průběhu slavností je rukopis XIV B 15 dochovaný v Národní knihovně v Praze, kde je na fol. 139r – 141r zaznamenán latinský popis celého procesí a vlastního ukazování a vyvolávání ostatků (zaznamenáno v českém a německém jazyce). Rukopis není datován a vznikl zřejmě mezi lety 1356 – 1417, přičemž po stránce paleografického rozboru je možné se spíše klonit k dataci na konec 14. století. Rovněž tak nezveřejněná jazyková analýza Jaromíra Spala udává dataci do pozdního 14. století (mezi lety 1380 - 1410).²⁶⁶ Bez tohoto hlavního pramene by byly naše poznatky o slavnostech daleko chudší – zůstala by nám pouze dvě papežská odpustková privilegia a dále několik kusých zmínek.

Celý průběh slavnosti měl svůj pevně daný řád.²⁶⁷ V předvečer slavnosti byly relikviáře zřejmě přeneseny v slavnostním procesí do kláštera minoritů. Celé ceremonii byl přítomen opat vyšebrodského kláštera. Valentin Schmidt se domnívá, že toto procesí vycházelo ze zámku, kde byly relikvie chovány,²⁶⁸ ačkoli o tom, odkud byly relikvie nesený, není v rukopise žádná zmínka. Tato okolnost vyplývá z již mnohokrát citovaného inventáře z roku 1418. V den oktávu Božího Těla se konalo procesí, které vycházelo z klášterního kostela. V čele nesli mniši relikviářové schrány a monstrance, následovali ministranti se zvonečky a v závěru kráčel opat vyšebrodského kláštera (či jiný vyšší církevní hodnostář, byli přítomen), který nesl svátost oltářní. Nad ním nesli čtyři zbožní muži baldachýn. Za zpěvů „*Veni creator spiritus*“ vyšlo procesí z kostela. Následovalo responsorium „*Homo quidam*“ a za zvuků varhan, trub a strunných nástrojů, chválíc Pána, kráčelo procesí k chrámu sv. Víta po cestě, která byla vysypána květinami. Při vstupu do chrámu zněly antifony ke svatému Vítu a svatému Václavu („*Corde et lingua*“), následovalo přimlouvání. Těsně před místem, kde byly relikvie ukazovány lidu,²⁶⁹ zapěli zpěváci „*Te Deum laudamus*“ a dále již u kláštera samotného „*Salve Regina*.“ Všichni kněží, preláti, mniši vstoupili do kláštera a archa s Božím

²⁶⁴ Viz listina papeže Bonifáce IX. z 9. 1. 1401 - UBK I, č. 493, 140.

²⁶⁵ Den svátku připadá na 31.5., tedy se jedná o datum svěcení klášterního kostela.

²⁶⁶ Hildegard BOKOVÁ: Ein Denkmal kirchlichen Gebrauchsliteratur des 14. Jahrhundert aus Krumau, in: Acta universitatis Carolinae III. Germanistica Pragensia XI, 1993, 36.

²⁶⁷ Následující odstavce jsou volným překladem dochovaného rukopisu XIV B 15, fol. 139r-141r.

²⁶⁸ SCHMIDT 1902 (pozn. 69) 6.

²⁶⁹ Tzv. tramín, v podstatě u klášterního hřbitova.

Tělem byla položena na hlavní oltář. Následovalo ukazování svatých ostatků, které byly vyvolávány souběžně v českém a německém jazyce. Cenné relikvie byly uloženy v precizně zdobených relikviářích, jako první byl ukazován lidu zlatý kříž, v němž bylo uloženo dřevo z Kristova kříže, trn z jeho koruny a pruh látky, kterou byly Kristovy oči zavázány (v orig. „*sudarium*“). Následovalo vyzývání lidu ke zbožnosti a pokání. Během této ceremonie pěli zpěváci hymnus „*O crux, ave spes unica*“. Následovala další proklamace, tentokrát se jednalo o ubrus, „*na nyemzto Ihesus Kristus nass hospodyn swe swate tyelo raczil daty,*“ zpěváci zapěli „*Tantum ergo sacramentum*“. Jako třetí byl lidu ukazován závoj Panny Marie, ve kterém stála na Velký pátek pod Kristovým křížem. Zatímco preláti ukazovali relikviářové schrány, bylo zpíváno „*Audi nos nam te etc.*“. V rámci čtvrté proklamace byl věřícím ukázán „*zub swateho Jana bozie[ho] krzstytele, zub swate[ho] Petra apostola a zub swateho Myculawsse, toho welykeho pomocnyka a ginych velmy mnoho swatych.*“ Zpěváci doprovázeli „*Gaudent in coelis*“ nebo „*Corpora sanctorum*“. Následovaly přímlyvy „*pro bono statu ecclessiae*“, dále „*pro dominis istis, qui procuraverunt istam sollempnitatem et istat excellentes reliquias*“, tedy za rožmberskou vrchnost a dále „*pro omnibus fidelibus defunctis*“. Potom byly uděleny papežské odpustky tak, jak to bylo obvyklé na svátek Božího Těla. Závěrem následovalo zvolání, aby se zde věřící sešli s božím přičiněním i příští rok ve větší slávě a s méně zhřešeními.

Tímto skončilo vlastní ukazování ostatků, preláti odešli do kostela ke slavení mše, věřící se rozdělili na čtyři části – jedna část se odebrala na německé kázání „*ad curiam fratrum*“, druhá část se ubírala do klášterního konventu, třetí zůstala na hřbitově, kde byly ostatky ukazovány a kde následovalo kázání. Čtvrtá část shromážděných věřících se účastnila mše v klášterním kostele. Všichni hosté se pak odebrali na hrad, minorité zůstali v klášteře, kde byli poděleni chudí. Samotný konvent a klerici se pak po jídle shromáždili v klášterním kostele a vyslechli latinské kázání o Božím Tělu. Po celý den pak bylo možné vyzpovídat se.

S touto velkou slavností byly spojeny i další významné události; roku 1361 se konala na svátek Božího Těla, tj. 27.5, provinciální kapitula minoritů. S tímto zasedáním pak bylo spojeno uvedení klarisek do konventu.²⁷⁰

Rok 1417 se pak obecně pokládá za konec této velké slavnosti. Tehdy v oktáv svátku Božího Těla (17. 6.) rozkázal Oldřich II. z Rožmberka společně se svým poručníkem, Čenkem z Vartenberka, svému kaplanu, knězi Janu Biskupcovi, „*aby všichni kněží na jejich panstvích, kteří nechtějí podávat prostému lidu tělo a krev Páně pod obojím způsobou, vyměnili si své fary s těmi kněžími, kteří podávají pod obojí způsobou; že jim je to z milosti*

²⁷⁰ SCHMIDT 1902 (pozn. 69) 4; SOUKUPOVÁ 1999 (pozn. 258) 73.

*pánovy dovoleno, a to v určité lhůtě. Kdyby to někdo nechtěl učinit, bude fary zbaven.*²⁷¹ Spíše než o myšlenky radikálního husitství, jak starší literatura s oblibou zdůrazňuje, se jednalo o zavedení přijímání podobojí, neboť na rožmberském dominiu bylo dost přívrženců nových myšlenek a v praxi se jednalo o chytrý tah, jak udržet na dominiu relativní klid. Nesmíme zapomínat, že toto nařízení se odehrálo v rámci ryze katolických slavností a ostatně sám utrakvismus dle závěrů pohusitských koncilů nedal vzniknout nové utrakvistické církvi, ale jednalo se o odnož církve katolické. Husitský radikalismus totiž pro šlechtu v dlouhodobém horizontu znamenal nejen nebezpečí ideologické, ale také hmotné, čehož si byl i mladý Oldřich II. velmi dobře vědom.

Případnou kontinuitu slavností narušil neklid na rožmberském dominiu v souvislosti s příchodem dalších politických událostí a husitských válek. Z roku 1418 se dochoval již výše citovaný seznam cenností, které byly uloženy v pevných zdech českokrumlovského hradu.²⁷² Je otázkou, zda opravdu hradní kaple byly budovány jako relikviářová schrána pro ostatky Kristova utrpení a tím plnily poslání Saint Chapelle a karlštejnských kaplí, či zda se jednalo o důvody zcela pragmatické, tj. riziko zcizení při každoročním převozu cenných relikviářů na slavnosti do Českého Krumlova. Ač některé relikvie byly ve vlastnictví Rožmberků, jak se z inventáře dozvídáme, byly mnohé vypůjčené z okolních klášterů – Zlaté Koruny, Vyššího Brodu i Třeboně. Ostatně i sám inventář byl mylně klasifikován jako soupis zlatokorunských cenností, které byly Oldřichem II. zastaveny. Mnohé cennosti byly opravdu zastaveny, ale až s odstupem několika let, kdy si Oldřich II. tímto způsobem vylepšoval svou nepřiliš dobrou finanční situaci během husitských válek, kdy byl hlavním pilířem katolické strany v Českém království. Většinu v inventáři zaznamenaných cenností zastavil Oldřich II. již roku 1423 svému švagru Reinprechtovi z Wallsee, některé z těchto cenností pak pasovskému biskupovi.²⁷³ Tyto předměty vyplatil a navrátil právoplatným majitelům až Oldřichův syn Jan II. z Rožmberka v letech 1461-1463.²⁷⁴

Klášter byl s hradem těsně spjat i v rámci liturgického provozu, neboť jak se dozvídáme z listiny z roku 1400,²⁷⁵ byl kvardián českokrumlovského minoritského konventu zároveň hradním kaplanem a jemu příslušelo vybrat 6 kněží, kteří byli pak určení k vyslechnutí zpovědí v oktáv svátku Božího Těla a v den svěcení hradní kaple. Právě v tento den byly kaple zřejmě otevřeny věřícím a byly jim uděleny odpustky, o kterých hovoří listiny

²⁷¹ František ŠIMEK / Miloslav KAŇÁK (edd.): *Staré letopisy české*, Praha 1959, 49.

²⁷² SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Velkostatek český Krumlov, I3Kbeta 7e. FRA 2, č. 166, 380-404.

²⁷³ KUBÍKOVÁ 1991 (pozn. 68) 260-262.

²⁷⁴ Ibidem.

²⁷⁵ UBK I, č. 480, 138.

z roku 1378,²⁷⁶ 1394,²⁷⁷ 1397,²⁷⁸ 1399,²⁷⁹ 1410.²⁸⁰ Poslední listina sice nevypovídá o odpustcích, ale o relikvii sv. Kalixta, na jehož počest mělo být v den jeho svátku slouženo v hradní kapli 9 mší a lid měl tento den slavit jako neděli. O těchto dalších slavnostech a svátcích nemáme bohužel bližších zpráv.

²⁷⁶ UBK I, č. 478, 137. Tyto se váží k modlitbě vykonané u „krásného zpodobnění Panny Marie v hradní kapli“ – jedná se o proslulou krumlovskou madonu?

²⁷⁷ UBK I, č. 386, 112. Zde se jedná o všech relikviích v držení Jindřicha z Rožmberka.

²⁷⁸ UBK I, č. 427, 437, 128, 130.

²⁷⁹ UBK I, č. 465, 135.

²⁸⁰ UBK I, č. 588, 163.

7. Sakrální prostory českokrumlovského hradu

Nezvykle vysoký počet sakrálních prostorů na českokrumlovském hradě může vést k nejrůznějším úvahám. Při interpretaci jejich vzájemných vztahů i funkce jich samotných by v mnohém mohl napovědět jejich liturgický provoz. Bohužel k plné rekonstrukci tohoto jevu nelze přistoupit vzhledem k torzovitě dochované pramenné základně, čehož lze pouze litovat a dalším faktorem, který negativně ovlivňuje tuto práci, je příliš dlouhý časový rozsah, ve kterém je téma sledováno.

Bezesporu další otázky otevírají slavnosti v průběhu liturgického roku v Českém Krumlově. Zajímavá je listinná zmínka o slavnostech, které se konají v den vysvěcení hradní kaple z roku 1400,²⁸¹ přičemž jejich personální zajištění alespoň dle počtu zpovědníků bylo stejné jako pro slavnosti ukazování ostatků v oktáv Božího Těla. O těchto slavnostech, kdy byla kaple (je možné předpokládat, že kaple sv. Jiří) otevřená zřejmě všem zbožným návštěvníkům (a i to je otázkou), není však známo nic bližšího. Avšak tyto slavnosti se konaly zřejmě již za vlády Petra I. z Rožmberka.²⁸² Listina z roku 1400 je zajímavá ještě z dalšího hlediska, a to, že funkce kvardiána minoritského kláštera v Českém Krumlově byla spojena s funkcí rožmberského kaplana. Zda se tyto dvě funkce snoubily pouze v osobě v listině konkrétně jmenovaného kvardiána, či zda to byl jev obecný a pravidelný, je otázka, na kterou zřejmě nenajdeme již odpověď. Jak kvardián minoritského kláštera, tak opat kláštera vyšebrodského hráli při slavnostech v oktáv Božího Těla významné role. Při tomto svátku byl českokrumlovský konvent přístupný veřejnosti, stejně tak, jak tomu bylo v Praze v klášteře Na Slovanech. Zda však nějaká ze sakrálních prostor českokrumlovského hradu plnila podobnou roli jako tzv. Císařská kaple v Emauzích, je otázkou.²⁸³

Nedomníváme se, že by nějaká z výše uvedených prostor na českokrumlovském hradě plnila poslání ryze ostatkové kaple v přirovnání Saint Chapelle. Ze skromně dochované výzdoby malé kaple sv. Kateřiny (?) není možné vyvozovat nějaké závěry. Vitráž s motivem veraikonu nelze v této souvislosti považovat za pašijový motiv, který by napovídal, že ostatky byly uloženy právě zde, kde měly být adorovány. Ostatně písemné prameny hovoří o tom, že

²⁸¹ UBK I, č. 480, 138.

²⁸² UBK I, č. 65, 12. Jedná se o onu nejstarší listinu zmiňující hradní kapli. Zbožní návštěvníci a dobrodinci kaple sv. Jiří a špitálu sv. Jošta mají obdržet pro určité dny, jmenovitě na výroční den svěcení a jiné svátky, 40 dní odpustků.

²⁸³ Zoë OPAČIČ: Emauzský klášter a Nové město pražské: slovanská tradice, císařská ideologie a veřejný rituál v Praze 14. století, in: Klára BENEŠOVSKÁ / Kateřina KUBÍNOVÁ (edd.): Emauzy. Benediktinský klášter Na Slovanech v srdci Prahy, Praha 2007, 47-48.

pašijové relikvie ukazované v oktáv svátku Božího Těla byly uloženy v kapli sv. Jiří.²⁸⁴ Spíše je možné tento motiv interpretovat v rámci směru zbožnosti *devotio moderna*, který lpěl na niterném prožívání osobní zbožnosti. V malé kapli se nenašly ani žádné jiné pozůstatky maleb, které by svědčily o nějaké slavnostnější výzdobě kaple, což, byla-li v intencích jiných badatelů určena pro uschování svatých ostatků, bychom zajisté předpokládali. Velmi skromná výzdoba kaple spíše poukazuje na soukromou zbožnost rožmberského vladaře. V době, kdy by totiž kaple měla ještě sloužit k uložení ostatků, které ve zdech krumlovského hradu jistě stále byly, je označována již jako sakristie, ve které je rožmberský archiv (1461).²⁸⁵

Důvody uložení relikvií ve zdech Horního hradu v Českém Krumlově shledáváme jako zcela pragmatické – tj. prvotně ochrana cenných relikviářů před zcizením, neboť cesta z okolních klášterů Svaté Koruny, Vyššího Brodu či Třeboně nebyla dozajista v tehdejších podmínkách nijak bezpečnou, přičemž šlo o předměty nedožité hodnoty. V druhé linii, a to jako neméně důležitou, je nutno zvážit vlastní reprezentaci rožmberského vladaře, který otevřením hradní kaple v den jejího vysvěcení (tedy 23. 4.?) pro zbožné věřící demonstroval své postavení a v očích lidu se snažil legitimizovat své postavení jako jeho vládce z Boží milosti.

Jak je patrné z inventáře cenností sepsaného v roce 1418, nacházelo se na hradě velké množství vybraných předmětů ze zlata a stříbra, relikviářů, ale i bohoslužebných ornátů. Jak sám inventář napovídá, byly tyto předměty deponovány na několika místech, protože jen relikviáře, monstrance, ornáty i knihy by se těžko do malé kaple vůbec vešly. Sám inventář výslovně zmiňuje dvě místa uložení – místnost klenutou nad branou a pak místnost klenutou poblíž vinného sklepa. Téměř s jistotou je možno tvrdit, že se jednalo o tzv. Románskou komoru a tzv. stříbrnici mezi třetím a čtvrtým nádvořím. To by tedy znamenalo, že klenba tzv. Románské komory pochází z doby před rokem 1418.²⁸⁶

Z dlouhotrvající kontinuity užívání a účelu jednotlivých místností na zámku lze usuzovat, že tzv. Románská komora sloužila jako místnost trezorového charakteru, což je logické, byly-li v ní cennosti uloženy, jak z inventáře vyplývá. V dalších stoletích zde byla kunstkomora a sbírka rarit, popř. knihovna. Tomu odpovídá v podstatě i charakter uložených předmětů ze soupisu z roku 1418 (např. postříbřený roh jednorožce). Toto určení místnosti naznačuje i velmi komplikovaný vstup do síně, který vedl původně skrze severní palác. Zda se jednalo o prostoru sakrálního či profánního charakteru nelze za současného stavu říci.

²⁸⁴ UBK I, č. 465, 135. Doslova je zde jmenována kaple Panny Marie, Máří Magdaleny, sv. Jiří a sv. Vojtěcha, kde jsou ostatky uloženy.

²⁸⁵ AČ 21, č. 98, 324-325.

²⁸⁶ K tomu viz další text.

Intimnost a odloučenost prostoru od ostatních komunikací napovídá soukromějšímu charakteru místnosti a záměrnou izolaci. Robert Šimůnek se domnívá, že tato místnost je ona „*stubella solite habitationis*“ Oldřicha II. z Rožmberka, ve které byla Jošta z Rožmberka, generálnímu převorovi johanitského řádu, oznámena jeho volba na vratislavský biskupský stolec.²⁸⁷ Ve svém textu přirovnává tuto místnost k prostoru, který sloužil individuální zbožnosti Jana Hasištejnského z Lobkovic v kadaňském klášteře františkánů.²⁸⁸ V případě Českého Krumlova je však třeba být s tímto soudem opatrnější. V době, kdy se tato slavnost odehrála, tj. na jaře roku 1456, nabízel hrad prostory daleko reprezentativnější, než je tento. Dle popisu mělo jít o obyčejný pokoj; ač je Románská komora svou intimností a komunikační nedostupností blízko místu soukromému a navazuje na obytné místnosti tzv. Starého paláce, přece jen svým výtvarným uchopením to není místo obyčejné. Otázka ztotožnění místnosti, kterou si v abdikční listině z roku 1451 vymínil Oldřich II. z Rožmberka pro své pobyty na Krumlově²⁸⁹ s místností, kde se odehrála tato slavnost, je dost pochybné. Znamenalo by to, že rožmberský vladař sídlil v nejméně přívětivé části Horního hradu, tj. severovýchodní části Starého paláce, a výhled z jeho oken vedl na severní stranu do parkánu. Z jiných zmínek víme, že byl Oldřich z Rožmberka zvyklý na komfort, o čemž svědčí jeho korespondence, kdy si na hrad Maidštejn (tj. Dívčí Kámen), kde tehdy setrval v nuceném exilu, nechává poslat kamnáře z Krumlova.²⁹⁰

Kloníme se tedy k závěru, že Románská komora byla místností neveřejnou, která splňuje pojem sakrálního prostoru v širší definici, která byla vyřčena v rámci této práce. Jednalo se o místnost špatně dostupnou, bez návaznosti na hlavní komunikační osy Horního hradu či reprezentativní prostory. Místo mohlo sloužit soukromé zbožnosti,²⁹¹ nebo mohlo být pokladnicí, trezorem, místem pro uschování cenných předmětů, pročež tak sloužila a slouží prokazatelně od dob renesance v podstatě doposud.

Kdy vznikl vlastní prostor, nelze přesně určit. Jan Muk byl zajisté při svém uvažování o možné hradní kapli v těchto prostorách ovlivněn podobností polohy zámekské kaple na hradě Kost, která stojí volně na nádvoří bez návaznosti na další stavby a je také z nádvoří přístupná.

²⁸⁷ ŠIMŮNEK 2010 (pozn. 254) 480-481.

²⁸⁸ Petr HLAVÁČEK: Nový Jeruzalém? Spirituální rozměr kadaňské rezidence Jana Hasištejnského z Lobkovic (†1517), in: Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ (ed.): Dvory a rezidence ve středověku, Praha 2006, 253-259.

²⁸⁹ Blažena RYNEŠOVÁ (ed.): Listář a listinář Oldřicha II. z Rožmberka IV. (1449-1469), č. 464, 326: „*Item habitacione mea aut cubiculo, ne aliquis iacere permittatur, nec rebus meis aliquibus movere liceat, nisi is, cui ego comittam.*“

²⁹⁰ List ze dne 16. 10. 1457. Orig. uložen: SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, I 7B beta 10.

²⁹¹ Viz zcela neprokazatelná, ale o to více podnětná teorie PhDr. Jana Muka, která byla zde citována na str. 56, pozn. 211.

Románská komora na Českém Krumlově však z nádvoří přístupná nebyla. Nachází se až ve výši prvního patra nad úrovní III. nádvoří a vstup do ní vedl skrze severní místnosti Starého paláce. Vše nasvědčuje tomu, že Románská komora vznikla v souvislosti se stavebním rozšířením původně malého paláce na severní straně Horního hradu, tedy byla zahrnuta v koncepci stavby mohutného paláce stojícího ve východním čele hradu (tzv. Starý palác). Místnost vznikla stavebně nejpozději za vlády Jindřicha III. z Rožmberka (tj. do r. 1412). Starý palác totiž vznikl za primárním účelem rozšíření obytných prostor v době, kdy ještě neexistovala sjednocená zástavba v místě IV. nádvoří (postavena ve 20. letech 15. století). V této době byla zamýšlena Románská komora zřejmě jako reprezentativní prostora, ale pro jaké účely, dnes již stěží zjistíme. Vznosnost klenby nás však nenechává na pochybách, že místnosti, pro niž byla určena, bylo věnováno více pozornosti než obyčejným obytným místnostem.

Datace klenby v odborné literatuře značně kolísá. Estetický výraz sjednocení prostoru nás vede spíše na počátek 15. století, čemuž odpovídá i zaklenutí síně. V detailech a zejména technickém řešení lze blízkou analogii jmenovat v zaklenutí tzv. zimní kaple zasvěcené sv. Václavu (dříve sakristie) kostela sv. Víta v Českém Krumlově a stylově příbuznou je i klenba sakristie boletického kostela sv. Mikuláše. Vše vyvěrá z klenebního schématu presbytáře milevského kostela sv. Jiljí, který byl použit jako vzor pro výše uvedené stavby.²⁹² Zatímco klenební schéma kůru kostela milevského bylo věrně napodobeno při stavbě klenby presbytáře kostela českokrumlovského, odlišuje se vlastní technické řešení podobných kleneb sakristií v Boleticích a u kostela sv. Víta v Českém Krumlově. Toto řešení bylo zároveň použito i u Románské komory. Zajímavým detailem, který je na těchto třech klenbách shodný a který je odlišuje od jiných, je použití talířových svorníků v místě protínání jednotlivých žeber. Ztvárnění těchto svorníků je pak shodné u všech tří jmenovaných kleneb. Je tedy dobrou otázkou, zdali tyto tři klenby vznikly v jedné době a zdali je tento časový úsek shodný se zaklenutím presbytáře kostela sv. Víta, ke kterému došlo krátce po roce 1407, jak naznačuje dochovaná smlouva. Zatímco klenba svatovítského kůru věrně napodobuje svůj vzor, o skupině dalších tří staveb mající obdobné klenební schéma se to říci nedá. Zde šlo o nápodobu, ale zřejmě o nepochopení vzoru či estetickou variaci vzhledem k odlišnému materiálu žeber (terakota místo kamene). Všechny klenby (krom Románské komory) jsou datovány do raného 15. století a formální analýzou není důvod se nedomnívat, že by zaklenutá síň českokrumlovského hradu z této tradice výrazněji vybočovala, ostatně jako klenutou místnost ji zachycuje inventář z roku 1418 a stavební posloupnost budov východní

²⁹² UBK I, č. 565, 156-157

části Horního hradu stanovuje jako datum ante quem maximálně rok 1425, kdy vznikla věž nad presbytářem hradní kaple sv. Jiří.

Všímáme-li si datace výše uvedené skupiny kleneb, nemůže být v této souvislosti opomenuta klenba malé rožmberské kaple, která bývá do této skupiny též řazena. Není pochyb o tom, že i tato klenba náleží svým schématem do parléřovské tradice. Přeci jen se poučme z výše uvedených úvah o stáří klenby Románské komory a věnujme se spíše detailu než povšechnému srovnání klenebních vzorců, které byly používány od 70. let 14. století po dlouhá desetiletí. Při formální analýze ztvárnění konzol i svorníků lze jen konstatovat, že klenba malé rožmberské kaple není shodná s klenbami sakristií v Boleticích ani s výše uvedenými prostory v Českém Krumlově. Navíc celý prostor působí daleko těžším dojmem, než výše zmíněné stavby; pokud bychom přijali dataci klenby do počátku 15. století, či dokonce později, předpokládali bychom daleko subtilnější provedení žeber klenby i zjemnění motivu konzol, které se objevuje ve shodné formě v kostele minoritů v Jindřichově Hradci, kde je vidět zřetelný posun a vývoj tohoto motivu.

Jehlancové konzoly malé kaple jsou na bocích prolamovány motivy kružeb. Obdobný motiv je použit na konzolách ambitu kláštera augustiniánů v Třeboni a minoritů v Jindřichově Hradci, přičemž známe přesnější ukotvení těchto staveb v čase (1369-1380).²⁹³ S obdobnými kružbovými konzolami, které spatřujeme v základním shodném tvaru v Českém Krumlově, Třeboni a Jindřichově Hradci, se lze setkat v presbytáři kostela sv. Jiří v Lubojatech, v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Miličíně, v sakristii kostela sv. Mikuláše v Suchdole nad Lužnicí, v kostele sv. Markéty v Knínicích a takto bychom mohli pokračovat dále, přičemž všechny zmíněné stavby spadají do rozmezí let 1370-1390. Výstavba presbytáře prvně jmenované stavby, kde byly použity kružbové konzoly velmi podobné jihočeským, je v současné době po provedení operativního průzkumu spojeného s archivními rešeršemi kladena již do druhé čtvrtiny 14. století.²⁹⁴ Tato datace pouze potvrzuje rozšíření a oblíbenost tohoto motivu, který nabýval postupně daleko složitějších forem, jak se o tom můžeme přesvědčit v klášterním kostele sv. Jana Křtitele v Jindřichově Hradci.

Všechny výše uvedené stavby byly zaklenuty v 70. - 80. letech 14. století, tj. ve velmi krátkém intervalu. Jelikož většina jmenovaných staveb se nachází na rožmberském dominiu, pohybovali se v této době po jižních Čechách stavitelé i kameníci, pro něž by zaklenutí malé rožmberské kaple nebyl problém. Po stránce formální analýzy by datace klenby této malé

²⁹³ KADLEC 2004 (pozn. 191) 69; SOMMER 2004 (pozn. 192) 113-128.

²⁹⁴ Nálezová zpráva je zveřejněna v plném textovém rozsahu na internetu – viz Andrea ČEPLÁ: Lubojaty, farní kostel sv. Jiří. Nálezová situace v interiéru podvěží, <http://www.lubojaty.cz/?p=1481>, vyhledáno 22. 1. 2012. Výsledky byly prezentovány v roce 2011 na konferenci Dějiny staveb v Nečtinech.

kaple spadala do výše naznačeného horizontu. Zaklenutí tohoto prostoru po roce 1425 či dokonce po roce 1440 je příliš pozdní, nehledě na to, že zřejmě již v této době či nedlouho po té sloužila kaple spíše jako sakristie či rožmberský archiv. Uvedená datace do 70. či 80. let 14. století by pak odpovídala i dobovému kontextu osobní zbožnosti.

Malá kaple byla zamýšlena zřejmě vzhledem ke svým skromným rozměrům jako tiché místo pro osobní kontemplaci. Pokud velká kaple sv. Jiří byla otevřena zbožným návštěvníkům a byly zde uloženy relikvie Kristova umučení, pro které byly udělovány ostatky, jak víme z písemných pramenů, byla tato malá kaple vnímána jako místo soukromé. Kaple mohla sloužit zároveň i jako sakristie. Jako obdobný případ můžeme jmenovat královský hrad Zvíkov, kde je ke kapli připojena sakristie, která je též konsekrovaným prostorem, což je i českokrumlovský případ. Zde je zřejmě malá kaple zasvěcená sv. Kateřině, i když dle kanonického práva soukromá kaple nemusí mít patrocinium.²⁹⁵ Ohledně liturgického provozu nemáme přímých zpráv, které by se vázaly k malé kapli či kapli sv. Jiří (až na ojedinělé výjimky).²⁹⁶

Zatímco malá rožmberská kaple byla místem s omezeným přístupem, zdá se, že kaple sv. Jiří byla zapojena do liturgických slavností církevního roku. Odpustky, které se ke kapli vázaly, se vztahovaly nejen k pašijovým relikviím ukazovaným v oktáv svátku Božího Těla, které byly uloženy právě zde, ale i k dalším relikviím (ostatky sv. Kalixta) a zřejmě i k pobožnosti před „*pulchro opere imago virginis Marie gloriose*“.²⁹⁷

Zda se jednalo opravdu o sochu krumlovské madony, je otázkou. Někteří badatelé se domnívají, že se jednalo o obraz.²⁹⁸ Není to nemožné vzhledem ke skutečnosti, že v kapli sv. Jiří, ke které se váže ona odpustková listina Václava Králíka z Buřenic, výše zmiňovaná, je doložen v inventářích z roku 1674 a potom opakovaně v inventářích z let 1752-1779 obraz madony mezi sv. Bartolomějem a sv. Markétou, dnes známý jako tzv. Protivínská deska.²⁹⁹ Jeho původní umístění jest otázkou. Autorem tohoto obrazu byl s největší pravděpodobností velmi blízký spolupracovník Mistra Třeboňského oltáře, což pouze dokládá duchovní tvářnost rožmberského dvora, kde se pěstovalo niterné osobní prožívání zbožnosti v duchu devotio moderna. Samozřejmě ztotožnění tzv. Protivínské desky s nám neznámým překrásným dílem

²⁹⁵ UBKB I, č. 78, 14-15. Orig. uložen v SOA Třeboň, Velkostatek Český Krumlov, I 3 K alfa 2. Problémem zde zůstává jednotné číslo „*capella*“ v latinském originálním textu. Avšak vzhledem k tomu, že se jedná o odpověď pražského arcibiskupství, které nebylo do detailu obeznámeno s krumlovskou situací, se může jednat o chybu. Originální žádost Kateřiny Rožmberské se nepodařilo dohledat.

²⁹⁶ UBK I, č. 588, 163.

²⁹⁷ UBK I, č. 478, 137.

²⁹⁸ SCHWARZMEIER 1929 (pozn. 126) 65. Zde další odkazy.

²⁹⁹ Jan ROYT: Mistr Třeboňského oltáře, in: Jaroslav PÁNEK / Martin GAŽI (edd.): Rožmberkové. Rod českých velmožů a jejich cesta dějinami, Praha 2011, 476.

zobrazení Marie Panny zmiňovaného v odpustkové listině je samozřejmě nanejvýše diskutabilní. Jak však ukázala nedávná výstava Rožmberkové – rod českých velmožů a jejich cesta dějinami,³⁰⁰ bylo rožmberské dominium v této době plné vynikajících uměleckých děl a zároveň na počátku 15. století sílil mariánský kult.³⁰¹ Objednavatelem skvostné sochy krumlovské madony (a zřejmě i tzv. Protivínské desky i jiných překrásných děl prezentovaných na souborné rožmberské výstavě) byl s nejvyšší pravděpodobností Jindřich III. z Rožmberka, který byl navázán na nejvyšší špičky pražského dvora, jak tomu velela tradice jednoho z nejváženějších rodů v Českém království. Není bez zajímavosti, že i smlouva o přestavbu svatovítského kostela v Českém Krumlově byla v pozadí ovlivněna těmito skutečnostmi, neboť v případě, že by sjednaný stavitel práci nedokončil, měl závazku dostát jeho bratr Kříž, který zde byl uveden jako stavitel antiochijského patriarchy Václava Králíka z Buřenic.

Jindřich III. z Rožmberka, jak bylo konstatováno výše, inicioval s nejvyšší pravděpodobností i stavbu (či zaklenutí) tzv. Románské komory. Stavební úpravy mohly být daleko rozsáhlejší i v areálu celého hradu, ale dnes je zcela nemožné je blíže popsat, neboť stavební úpravy se děly v celém areálu v podstatě nepřetržitě. Právě v 90. letech a na přelomu 14. století bylo vydáno nejvíce odpustkových listin a to jak ve srovnání s obdobím předchozím, tak i posléze následujícím, srovnáváme-li písemný materiál vzniklý do husitských válek. Zřejmě v době vlády Jindřicha III. byl napsán též onen záznam do nekrologia minoritského kláštera, který nám zachoval popis průběhu slavností ukazování ostatků. Někteří badatelé se dokonce domnívají, že tradici každoročních slavností založil až Jindřich III., avšak slavnosti tohoto druhu se v Českém Krumlově konaly nejpozději ve druhé polovině 50. let 14. století.

V roce 1398 sloužila hradní kaple sv. Jiří také ke svěcení kněží. Tento rituál se v jejích prostorách opakoval vícekrát, je zaznamenán mezi lety 1398-1411.³⁰² Jan Muk se dokonce domníval, že kaple sv. Jiří na Českém Krumlově byla využívána i pro svěcení utrakvistických kněží, i když přímé doklady pro toto známy nejsou.³⁰³ Je pravdou, že Oldřich II. z Rožmberka byl vychován ve víře podobojí, ke které jej vedla jeho matka Eliška z Kravař a rovněž tak

³⁰⁰ Viz výstavní katalog: PÁNEK / GAŽI 2011 (pozn. 79).

³⁰¹ KUTHAN / ROYT (pozn. 143) 446.

³⁰² UBK I, 213.

³⁰³ Ve Starých letopisech českých je zaznamenáno k roku 1417, kdy bylo dominium pod poručnickou správou Čenka z Vartenberka, že v oktáv Božího Těla bylo vyhlášeno, aby kněží, kteří odmítnou lidu podávat pod obojí, přišli o svá obročí a fary. Výslovně o svěcení kněží zpráva nehovoří. Viz Ze starých letopisů českých (ed. Jaroslav KAŠPAR), Praha 1980, 49. V této době měl však ve svém zajetí Čeněk z Vartenberka světicího biskupa pražské diecéze Heřmana, kterého nutil na svém hradě Lipnice udělovat kněžská svěcení zájemcům z řad husitů. Zda se biskup Heřman zdržoval v Krumlově, známo není.

jeho otec nebyl k novým proudům víry netolerantní, když víme, že za života Jana Husa byli v Českém Krumlově stoupenci podobojí. Hradním kaplanem byl v té době Jan Biskupec, horlivý stoupence nové víry. Utrakvistické intermezzo ale netrvalo příliš dlouho, neboť na jaře roku 1420 se Oldřich II. přiklonil i věroučně na katolickou stranu³⁰⁴ a nechal zajmout a uvěznit všechny kněze, kteří na jeho dominiu podávali lidu sub utraque specie.³⁰⁵

Dá se říci, že husitskými válkami skončila v Českém Krumlově tradice okázalých církevních slavností, na kterou se podařilo navázat až v době barokní. Slavnosti ukazování ostatků Kristova umučení nebyly v plném lesku již nikdy obnoveny a také osud mnoha relikvií pro nás zůstává dodnes záhadou. Tím pohasl i veřejný život v kapli sv. Jiří, která zřejmě sloužila po přestavbě již jen hradnímu osazenstvu, malá rožmberská kaple sv. Kateřiny (?) byla využívána především jako archiv a sakristie a funkce tzv. Románské komory jako místnosti trezorového charakteru se v podstatě nezměnila doposud.

³⁰⁴ O tom vznikly četné legendy, zejména v době barokní. Autorem jedné z nich je dokonce jezuita Jan Tanner a tuto historku o návratu Oldřicha k víře předků převzal do své kroniky i Václav Hájek z Libočan.

³⁰⁵ Václav Vavřínek z BŘEZOVÉ (ed. Marie BLÁHOVÁ): Husitská kronika, Praha 1979, 76-77.

8. Závěr

Předložená práce přinesla v mnohém nové poznatky a na základě důkladné archivní rešerše interpretovala nově vztahy jednotlivých sakrálních prostor českokrumlovského hradu s nastíněním jejich vývoje a doby vzniku. Tyto poznatky rozhodně stojí za zamyšlení, neboť se v zásadě neshodují s dosavadní literaturou, která vychází povětšinou pouze z druhotných interpretací. V rámci této práce byly mnohé otázky zodpovězeny, ale mnohé zůstávají otevřeny. Některé však za současného stavu poznání není možno uspokojivě osvětlit. Je to dáno velmi omezenou pramennou základnou, kterou pro pojednávanou dobu máme. Velkým přínosem by byla rekonstrukce liturgického provozu v sakrálních prostorách hradu i města, která by nám mohla napovědět daleko více o určení jednotlivých prostor a jejich využití, avšak mlčení pramenů je nám v tomto případě nepřekonatelnou překážkou. Rovněž tak i otázka, komu byla ve svátcích přístupná kaple sv. Jiří, zůstane nezodpovězena. Zcela nezpracovanou zůstává otázka mecenátu Rožmberků a umění na jejich dvoře a panství ve 14. století, která se doposud nedočkala svého řešitele. Jak se však ukázalo v průběhu této práce, její otevření by znamenalo daleko překročit limity diplomové práce.

Jak bylo dokázáno v předchozích odstavcích, funkce jednotlivých sakrálních prostor souvisela s liturgickými slavnostmi Českého Krumlova. Tezi o hradní kapli sv. Kateřiny (?) jako Saint Chapelle je však nutné důkladně zvážit, neboť za současného stavu poznání nic nenásvědčuje tomu, že tvořila sacro sanctum, relikviářovou schránu celého hradu. Je nutno v ní vidět spíše odraz niterné zbožnosti jejího objednavatele. Rožmberkové povolali na své panství kontemplativní řád augustiniánů kanovníků, který usiloval o duchovní reformu církve v rámci programu nové zbožnosti, kterou šířil. V Třeboni, kde byl nový klášter založen, vzniklo skvostné dvoulodí – produchovnělý a přitom vznosný, čistý a smyslově krásný prostor, který vybízí k meditaci skrz vnímání jeho dokonalé harmonie. Do tohoto prostoru byla určená vynikající malířská díla Mistra Třeboňského oltáře i díla sochařská. A v tomto ovzduší, duchovně i materiálně bohatém, vznikly prostory, o nichž pojednává tato práce.

9. Prameny a literatura

9.1 Seznam zkratek

AČ	Archiv český
AR	Archeologické rozhledy
CB	Castellologica bohemia
CIC	Corpus iuris canonici
ČČH	Český časopis historický
ČČM	Časopis Českého muzea
ČSPS	Časopis Společnosti přátel starožitností
DS	Dějiny staveb
FRA	Fontes rerum austriacarum
JSH	Jihočeský sborník historický
MaVP	Muzejní a vlastivědná práce
OH	Opera historica
PP	Průzkumy památek
RBM	Regesta diplomatica nec nec epistolaria Bohemiae et Moraviae
UBK	Urkundenbuch der Stadt Krumau
UBLoE	Urkundenbuch des Landes ob der Enns
ZPP	Zprávy památkové péče

9.2 Prameny nevydané

Národní knihovna Praha

rkp. XIV B 15

Státní oblastní archiv Třeboň

SOA Třeboň, Cizí rody-registratura z Rožmberka, fasc. 27

Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Český Krumlov

Sbírka rukopisů č. 187: Emil von Hartenthal: Kurze Baugeschichte des Schlosses Krumau, 1912

Sbírka rukopisů č. 188: Theodor Wagner: Das Schloß Krumau. Kurze baugeschichtliche Studie, nedatovaný rkp.

Velkostatek Český Krumlov, I A beta 538a-f

Velkostatek Český Krumlov, I 7 B beta 3

Velkostatek Český Krumlov, I 3 K alfa 2

Velkostatek Český Krumlov, I 3K beta 7e

Velkostatek Český Krumlov, I 7 I 2, fol. 508-522

9.3 Prameny vydané

- AUGUSTINUS Aurelius: De civitate Dei. O boží obci knih XXII, Praha 2007
- AUGUSTINUS Aurelius: De ordine (=Corpus Christianorum XXXII), Turnhout 1962
- Bible kralická. Písmo svaté Starého a Nového zákona podle posledního vydání z roku 1613, Praha 2010⁴
- BŘEZAN Václav (ed. PÁNEK Jaroslav): Životy posledních Rožmberků I, Praha 1985
- z BŘEZOVÉ Václav Vavřinec (ed. BLÁHOVÁ Marie): Husitská kronika, Praha 1979
- ERBEN Karel Jaromír (ed.): Regesta diplomatica nec nec epistolaria Bohemiae et Moraviae I, Praha 1855
- EMLER Josef (ed.), Regesta diplomatica nec nec epistolaria Bohemiae et Moraviae II, Praha 1882
- EMLER Josef (ed.), Regesta diplomatica nec nec epistolaria Bohemiae et Moraviae IV, Praha 1892
- von LIECHTENSTEIN Ulrich (ed. LACHMANN Karl): Vrouwen Dienest, Berlin 1841
- KALOUSEK Josef (ed.), Archiv český čili staré písemné památky české i moravské sebrané z archivů domácích i cizích XXI, Praha 1903
- MAREŠ František (ed.): Popravčí kniha pánův z Rožmberka, Praha 1878
- PANGERL Matthias (ed.): Urkundenbuch des ehemaligen Cistercienserstiftes Goldenkron in Böhmen (=Fontes rerum Austriacarum 2. Diplomataria et acta XXXVII), Wien 1872
- PLATON: Timaios. Kritias 3 (=Platónovy dialogy XVII), Praha 2003.
- RYNEŠOVÁ Blažena (ed.): Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka I-IV, Praha 1929-1954.

- SCHMIDT Valentin/ PÍCHA Alois (edd.): Urkundenbuch der Stadt Krummau in Böhmen I-II, Praha 1908-1910
- Urkundenbuch des Landes ob der Enns III, Wien 1862.
- ŠIMEK František / KAŇÁK Miloslav (edd.): Staré letopisy české, Praha 1959.
- Corpus iuris canonici, http://www.vatican.va/archive/cdc/index_ge.htm, vyhledáno 20.6.2012

9.4 Restaurátorské zprávy

Archiv Národního památkového ústavu ú.o.p. v Českých Budějovicích

- BRABEC Jan / HOFTICHOVÁ Petra / ŠPALE Václav: Rožmberk nad Vltavou – Horní hrad. Doplňující stavebně historický průzkum a základní orientační restaurátorský průzkum, Praha 2006
- ERNÉE Michal / MILITKÝ Jan / NOVÁČEK Karel: Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu v areálu SHZ Český Krumlov, České Budějovice 1995
- LANCINGER Luboš / MUK Jan / ŠIMKOVÁ Daniela: Český Krumlov. Stavebně historický průzkum areálu zámku čp. 59 Hrádek, Praha 1990
- LANCINGER Luboš / MUK Jan / ŠIMKOVÁ Daniela: Český Krumlov. Stavebně historický průzkum areálu zámku SOA a zámecké knihovna, Praha 1990
- MUK Jan: Český Krumlov - čp. 161, 162, hloubkový průzkum průčelí, Praha 1991.
- MUK Jan / LANCINGER Luboš: Český Krumlov. Stavebně historický průzkum – Horní hrad, Praha 1991
- MUK Jan / VILÍMKOVÁ Milada: Stavebně historický průzkum hradu Rožmberk. Dolní hrad, Praha 1978
- MÜLLER Jan: Kostel sv. Víta v Českém Krumlově. Restaurátorský průzkum, Praha 1987
- MÜLLER Jan / HOFTICHOVÁ Jana: Český Krumlov. Restaurátorský průzkum – Hrádek s věží, Praha 1989
- NOVOTNÝ Josef / NOVOTNÝ Petr: Český Krumlov Horní hrad – kaple (sakristie). Průzkum a zjištění nástropních a nástěnných maleb, Český Krumlov 2005
- PAVELEC Petr / ŠNEJD Daniel: Český Krumlov. Hrádek čp. 59. Doplnkový stavebně historický průzkum, Český Krumlov 2010

9.5 Literatura

- BANDMANN Günter: *Mittelalterliche Architektur als Bedeutungsträger*, Berlin 1951
- BAUEROVÁ Anna: *Kostel sv. Mikuláše v Boleticích*,
<http://www.ckrumlov.info/docs/cz/atr15.xml>, vyhledáno 7.3.2012
- BÖHME Horst Wolfgang (ed.): *Burgen in Mitteleuropa I-II*, Stuttgart 1999
- BOKOVÁ Hildegard: *Ein Denkmal kirchlichen Gebrauchsliteratur des 14. Jahrhundert aus Krumau*, in: *Acta universitatis Carolinae III. Germanistica Pragensia XI*, 1993, 35-43
- BRYCH Vladimír / RENDEK Jan: *České hrady a zámky*, Praha 2006
- BÜNZ Enno: *Kapelle*, in: PARAVICINI Werner (ed.): *Höfe und Residenzen im spätmittelalterlichen Reich. Bilder und Begriffe*, Ostfildern 2005
- BUKOLSKÁ Eva: *Veduty na českých portrétech 16. a počátku 17. století*, in: *Umění XXXI*, 1985, 517-518
- BŮŽEK Václav et al.: *Světy posledních Rožmberků*, Praha 2011
- ČAPEK František Miroslav: *Český Krumlov. Studie kulturně historická a slovozpytná. Vznik, osazení, pojmenování a děj*, České Budějovice 1910
- ČECHOVÁ Lucie: *Středověká nástěnná malba v hradních kaplích v Čechách* (diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy), Praha 2010
- ČECHURA Jaroslav: *Patrová kaple a nejstarší část kláštera ve Vyšším Brodě*, in: *Umění XXXI*, 1983, 317-333
- ČEPLÁ Andrea: *Lubojaty, farní kostel sv. Jiří. Nálezová situace v interiéru podvěží*,
<http://www.lubojaty.cz/?p=1481>, vyhledáno 22. 1. 2012
- DENKSTEIN Vladimír / MATOUŠ František: *Jihočeská gotika*, Praha 1953
- DOHNALOVÁ Petra: *Sakrální prostory moravských hradů* (diplomová práce na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity), Brno 2006
- DURACH Felix: *Das Verhältnis der mittelalterlichen Bauhöfen zur Geometrie*, Stuttgart 1928
- DURDÍK Tomáš: *Encyklopedie českých hradů*, Praha 2005⁵
- DURDÍK Tomáš: *Die Kastellburgen des 13. Jahrhunderts in Mitteleuropa*, Praha 1994
- DURDÍK Tomáš / BOLINA Pavel: *Kaple vrcholně středověkých hradů*, in: *Castellologica bohémica II*, Praha 1991, 9-22
- DURDÍK Tomáš / BOLINA Pavel: *Středověké hrady v Čechách a na Moravě*, Praha 2001

- DVOŘÁK František et al.: Český Krumlov, jeho život a umělecký a růst, Praha 1948
- ECO Umberto: Umění a krása ve středověké estetice, Praha 2007²
- EFFENBERKOVÁ Petra: Záchranný archeologický výzkum v Masné ulici v Českém Krumlově, in: Archeologické výzkumy v jižních Čechách XVI, 2003, 221-237
- EHM Josef / JELÍNEK Jaroslav / WAGNER Jaroslav: Československé hrady a zámky, Praha 1972
- ERNÉE Michal: Archeologické výzkumy v historickém jádru Českého Krumlova v roce 1994, in: Archeologické rozhledy XLVII, 1995, 455-458
- ERNÉE Michal: Gotické kamnové kachle z hradu a zámku v Českém Krumlově, in: Archeologické výzkumy v jižních Čechách XXI (Supplementum 5), 2008
- ERNÉE Michal / GABRIEL František: Český Krumlov, Radniční ul. čp. 29. Informace o výsledcích zjišťovacího archeologického výzkumu, in: Archeologické výzkumy v jižních Čechách XIV, 2001, 269-274
- ERNÉE Michal / NOVÁČEK Karel: K počátkům českokrumlovského hradu. Výsledky archeologického výzkumu v letech 1994 – 1995, in: Průzkumy památek V, 1999, 21-34
- ERNÉE Michal / THOMOVÁ Zuzana: Raně středověké nálezy na území města Český Krumlov, in: Archeologické výzkumy v jižních Čechách X, 1997, 135-139
- GABRIEL František: Postavení staveb mezi historickými prameny, in: Muzejní a vlastivědná práce XL/Časopis společnosti přátel starožitností CX, 2002, 150-161
- GAŽI Martin (ed.): Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví, České Budějovice 2010
- GERSDORFOVÁ Zlata: Příběh obrazu Dělení růží, in: Hláska XX, 2009, 49-53
- GERSDORFOVÁ Zlata: Počátky hradu v Českém Krumlově. Hrad jako symbol moci a výraz kulturního transferu (bakalářská práce na Filozofické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích), České Budějovice 2010
- GERSDORFOVÁ Zlata: 3D rekonstrukce hradu jako metoda k poznání stavebního vývoje objektu, in: Dějiny staveb XII, 2011, 5-14
- GERSDORFOVÁ Zlata: Nejstarší stavebně historický průzkum tzv. Horního hradu v Českém Krumlově, in: Dějiny staveb XIII, 2012, 28-32
- GERSDORFOVÁ Zlata: Die Anfänge der Burg Krummau in Böhmen. Die Burg als Symbol der Macht und Ausdruck von Kulturtransfer, in: BIRNGRUBER Klaus / SCHMID

- Christine (edd.), Adel, Burg und Herrschaft an der Grenze (=Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich XXXIV), Linz 2012, 161-174
- GIRSA Václav / HANZL Miloslav / JERIE Pavel: Restaurování západního průčelí zámku v Českém Krumlově, in: Zprávy památkové péče LXIII, 2003, 145-151
 - GIRSA Václav / HANZL Miloslav / JERIE Pavel / MICHONOVÁ Dagmar: Konzervace jižního průčelí Horního hradu zámku v Českém Krumlově, Praha 2008
 - GROSS Hynek: Inventář zámku v Českém Krumlově, sepsaná r. 1600 Václavem Březanem, in: Ročenka Vlastivědné společnosti jihočeské v Českých Budějovicích 1929, 16-26
 - HAUBERT Josef et al.: Státní archiv v Třeboni. Průvodce po archivních fondech I-IV, Praha 1957-1959
 - HEBER František Alexander (ed. BUKAČOVÁ Irena): České hrady, zámky a tvrze. Jižní Čechy, Praha 2008
 - HEJNIC Josef: K zakládací listině českokrumlovského kostela, in: Jihočeský sborník historický XL, 1971, 44-47
 - HEJNIC Josef: Crumlovia, Crumlovium, Český Krumlov, in: Jihočeský sborník historický XLII, 1973, 77-82
 - HLAVÁČEK Petr: Nový Jeruzalém? Spirituální rozměr kadaňské rezidence Jana Hasištejnského z Lobkovic (†1517), in: DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ Dana (ed.): Dvory a rezidence ve středověku, Praha 2006, 253-259
 - HLEDÍKOVÁ Zdeňka: Slavnosti církevního roku – v kostele i na ulici, in: Documenta Pragensia XII, 1995, 45-63
 - HOFFMANN František: Středověké město v Čechách a na Moravě, 2. rozšířené vydání, Praha 2009
 - HOMOLKA Jaromír (ed.): Jihočeská pozdní gotika 1450-1530, Hluboká 1965
 - HOMOLKA Jaromír et al.: Pozdně gotické umění v Čechách 1471-1526, 2. rozšířené vydání, Praha 1985
 - KADLEC Jaroslav: Klášter augustiniánů kanovníků v Třeboni, Praha 2004
 - KAVKA František: Zlatý věk růží. Kus české historie 16. století, Praha 1966
 - KOPEČEK Pavel: Středověká liturgie a architektura benediktinských klášterů, in: MATĚJEK Marek (ed.): Benediktini ve středověku, Třebíč 2011, 149-173
 - KRUML Miloš: Die mittelalterliche Stadt als Gesamtkunstwerk und Denkmal, Wien 1992

- KUBÍKOVÁ Anna: Jak to bylo doopravdy s cennostmi v době husitských válek, in: Výběr XXXV, 1991, 260-262
- KUBÍKOVÁ Anna: Renesanční přestavby českokrumlovského zámku a jeho interiéry, in: Opera historica III, 1993, 367-368
- KUBÍKOVÁ Anna: Příspěvek k životu a dílu Hanse Götzingera, in: Památkové listy XI (příloha Zpráv památkové péče LVI), 1996, 8-9
- KUBÍKOVÁ Anna: K nejstarší historii českokrumlovského chrámu sv. Víta, in: Výběr XXXIV, 1997, 118-121
- KUBÍKOVÁ Anna: Nejstarší dochovaný soupis rožmberských listin, in: Archivní časopis XLVII, 1997, 74-91
- KUBÍKOVÁ Anna: Nejstarší písemné zprávy o Rožmbercích a Českém Krumlově, in: BŮŽEK Václav (ed.): Českokrumlovsko v proměnách staletí 1250-1850, Český Krumlov 1999, 7-18
- KUBÍKOVÁ Anna: Oldřich II. z Rožmberka, České Budějovice 2004
- KUBÍKOVÁ Anna: Petr I. z Rožmberka a jeho synové, České Budějovice 2011
- KUBÍKOVÁ Anna: Středověký českokrumlovský hrad ve světle archivních pramenů, in: Průzkumy památek VI, 1999, 106-110
- KÜHTREIBER Thomas: Der Gründungsbau der Burg Landstein. Überlegungen zur zeitlichen Einordnung aus bauhistorischer Sicht, in: Průzkumy památek XVIII, 2011, 71-84
- KUTHAN Jiří: Královské kaple 13. století v Českých zemích. Styl, typologie, sociální kořeny a význam, in: Umění XXXIV, 1986, 35-43
- KUTHAN Jiří: Jižní Čechy. Kulturní provincie na pomezí země, in: Jihočeský sborník historický LXII, 1993, 30-49
- KUTHAN Jiří: Král Přemysl Otakar a jeho zakladatelské dílo v někdejších babenberských zemích, in: MUDRA Aleš (ed.): Splendor et Gloria Regni Bohemiae (=Opera Facultatis Theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. Historia et historia artium VII), Praha 2008, 245-262
- LAVIČKA Roman / ŠIMŮNEK Robert: Páni z Rožmberka. Jižní Čechy ve středověku 1250 – 1520, České Budějovice 2011
- LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ Milada: Českokrumlovská veduta z roku 1591, in: Umění XIII, 1965, 611
- LÍBAL Dobroslav: Gotická architektura v Čechách a na Moravě, Praha 1948

- LÍBAL Dobroslav: Jan, synovec Staňkův - Hans Krumenauer, in: KROPÁČEK Jiří (ed.): Na předělu věků. Sborník k počtě PhDr. Jaroslava Pešiny, DrSc., 1994, 209-211
- MACEK Josef: Hrad a zámek. (Studie historicko-sémantická), in: Český časopis historický XC, 1992, 1-16
- MATOUŠ František: Mittelalterliche Glasmalerei in der Tschechoslowakei, Prag 1975
- MENCL Václav: Česká architektura doby lucemburské, Praha 1948
- MENCL Václav: Vývoj okna v architektuře českého středověku, in: Zprávy památkové péče XX, 1960, 181-232
- MENCL Václav: České středověké klenby, Praha 1974
- MENCLOVÁ Dobroslava: České hrady I-II, 2. rozšířené vydání, Praha 1976
- MINÁŘOVÁ Jolande: Město Český Krumlov ve světle nejstarších dochovaných písemných dokumentů, in: KUBÍKOVÁ Anna (ed.): Českokrumlovsko v době prvních Lucemburků 1310 - 1380, Český Krumlov 1996, 17-29
- MUK Jan: Neznámý českokrumlovský karner. Českokrumlovské listy ze dne 30. 7. 1993
- MUK Jan / NEUMANN Ivan / ZÁLOHA Jiří: Pět století Českého Krumlova ve výtvarném umění, Český Krumlov 1974
- MÜLLER Jan: Český Krumlov. Hrad a zámek, Praha 1996
- MÜLLER Jan: Český Krumlov v umělecko-historické literatuře, bilance, perspektivy, in: Průzkumy památek VI, 1999, 3-20
- NEUWIRTH Joseph: Geschichte der bildenden Kunst in Böhmen vom Tode Wenzels III. bis zu den Husitenkriegen I, Prag 1893
- NODL Martin: Tři studie o době Karla IV., Praha 2006
- PÁNEK Jaroslav / GAŽI Martin (edd.): Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami (kat. výst.), České Budějovice 2011
- PANENKOVÁ Duňa (ed.): Hradní muzeum Český Krumlov. Historie objektu a katalog exponátů, České Budějovice 2010
- PAVELEC Petr: Kostel sv. Víta v Českém Krumlově, České Budějovice 1999
- PIPER Otto: Burgenkunde, Augsburg 1993
- OPAČIČ Zoë: Emauzský klášter a Nové město pražské: slovanská tradice, císařská ideologie a veřejný rituál v Praze 14. století, in: BENEŠOVSKÁ Klára / KUBÍNOVÁ Kateřina (edd.): Emauzy. Benediktinský klášter Na Slovanech v srdci Prahy, Praha 2007, 31-60

- OURODOVÁ-HRONKOVÁ Ludmila: O původu a restaurování telečského Dělení růží, in: Zprávy památkové péče LXXI, 2011, 410-413
- POCHE Emanuel et al.: Umělecké památky Čech I, Praha 1977
- RAZÍM Vladislav: Opevnění města Českého Krumlova ve středověku I. Latrán a Nové město, in: Průzkumy památek VI, 1999, 35-66
- RYKL Michal: Přístup, nebo pobyt? K výpovědi orientace portálů, in: Zprávy památkové péče LXX, 2010, 400-405
- SEDLÁČEK August: Hrady, zámky a tvrze Království českého III. Budějovsko, Praha 1884
- SCHMIDT Gerhard: Die Fresken von Strakonice der Krumauer Bildercodez, in: Umění XLI, 1993, 145-152
- SCHMIDT Valentin: Das Krummauer Heilthumfest. Sonderausdruck aus der Zeitschrift des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen, Praha 1902
- SCHOCK WERNER Barbara (ed.): Burg- und Schlosskapellen, in: Burgen und Schlösser (Sonderreihe B/3), Stuttgart 1995
- von SCHULTE Johann Friedrich: Die Geschichte der Quellen und Literatur des canonischen Rechts I-III, Stuttgart 1956
- SCHWARZMEIER Josef: Im Ringe des Krummauer Schloßberges. Ein Beitrag zur Krummauer Kirchengeschichte, Krummau 1929
- SOMMER Petr: Smlouva o výstavbě křížové chodby v minoritském klášteře v Jindřichově Hradci jako snímek středověkého každodenního života, in: NODL Martin / SOMMER Petr (edd.): Verba in imaginibus. Františku Šmahelovi k 70. narozeninám, Praha 2004, 113-128
- SOMMER Petr: Poznámky ke středověkým proměnám kostela sv. Jiljí v Milevsku na základě poznatků z první etapy předběžných průzkumů, <http://sweb.cz/evk/evkclanky/evkclanky2007/evkclanek070717milevskojilji/index.htm> vyhledáno 20.6.2012
- SOUKUPOVÁ Hana: Klášter minoritů a klarisek v Českém Krumlově, in: Průzkumy památek VI, 1999, 70-73
- STEJSKAL Karel: Výtvarné umění ve středověku, in: SPUNAR Pavel (ed.): Kultura českého středověku, Praha 1968
- SVOBODA Petr (ed.): Putování po kostelech a kaplích hradů, zámků a dalších památek ve správě Národního památkového ústavu, Praha 2011

- ŠAMÁNKOVÁ Eva / VONDRA Jan: Český Krumlov. Městská památková rezervace, státní zámek a památky v okolí, Praha 1961
- ŠIMŮNEK Robert: Hrad jako symbol v myšlení české středověké šlechty, in: Český časopis historický CVIII, 2010, 185-219
- ŠMRHA Karel: Dvorní malíř Petra Voka z Rožmberka Bartoloměj Beránek - Jelínek, in: Časopis Rodopisné společnosti v Praze XIV, 1942, 92
- ŠNEJD Daniel: K stavebnímu vývoji západního průčelí Horního hradu v Českém Krumlově, in: Zprávy památkové péče LXIII, 2003, 152-155
- ŠNEJD Daniel: K stavebnímu vývoji jižního průčelí Horního hradu v Českém Krumlově, in: Zprávy památkové péče LXVI, 2006, 191-198
- ŠUSTA Josef: Záviš z Falkenštejna, in: Český časopis historický I, 1895, 69-75; 246-259; 287-298; 384-392
- ŠVASTAL, Josef: Geometrické vztahy v architektuře památkových objektů, in: Památky a příroda VI, 1981, 331
- TADRA Ferdinand: Ukazování sv. ostatků v Českém Krumlově v XIV. věku dle rukopisu 14. století, in: Časopis Českého muzea LIV, 1880, 432-437
- TADRA Ferdinand: Ukazování sv. ostatků v Českém Krumlově v XIV. věku, in: Časopis Českého muzea LXXIII, 1899, 173-174
- TANNICH Karl: Die Burg Krummau, München 1963
- TRÍSKA Karel et al.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku V. Jižní Čechy, Praha 1986
- VARHANÍK Jiří: K počátkům hradů Rožmberka a Českého Krumlova, in: Průzkumy památek XI, 2004, 53-60
- ZÁLOHA Jiří: Státní zámek Český Krumlov, České Budějovice 1982
- ZEUNE Joachim: Burgen – Symbole der Macht. Ein neues Bild der mittelalterlichen Burg, Regensburg 1996

10. Přílohy

10.1 Seznam příloh a vyobrazení

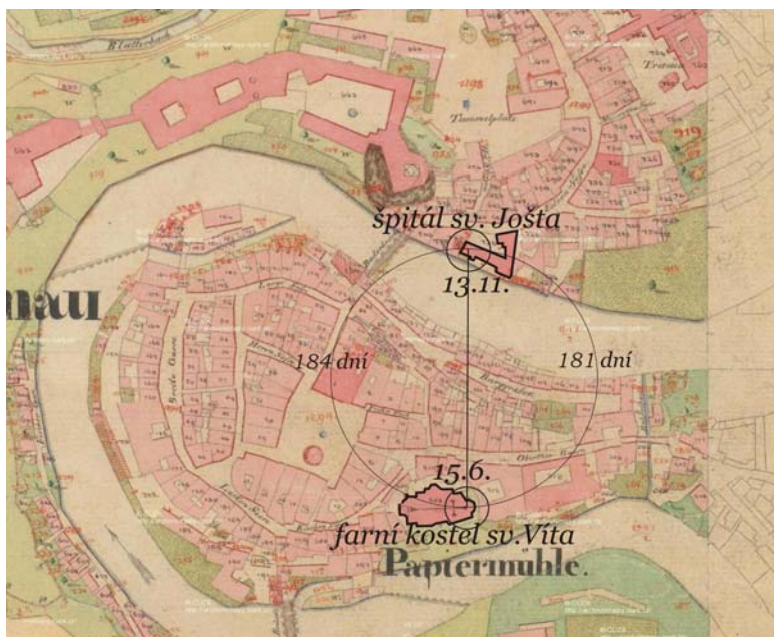
1. Český Krumlov, letecký snímek historického jádra města. Foto: J. Prokopec.
2. Český Krumlov, hlavní osy orientace města kolem roku 1300. Nákres: Z. Gersdorfová, podklad stabilní katastr, 1826, ČÚZK.
3. Český Krumlov, hlavní osy orientace města kolem roku 1350. Nákres: Z. Gersdorfová, podklad stabilní katastr, 1826, ČÚZK.
4. Český Krumlov, letecký snímek areálu Státního hradu a zámku s vyznačením jednotlivých částí areálu. Foto: archiv NPÚ, úprava Z. Gersdorfová.
5. Předpokládaný minimální rozsah českokrumlovského hradu v 1. polovině 14. století. Počítačová vizualizace: Z. Gersdorfová.
6. Půdorys horního patra sklepů českokrumlovského Horního hradu se zakreslením polohy fragmentu ostění. Johann Stifter, 1848, SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, I A beta 538d; zákres: Z. Gersdorfová.
7. Půdorys přízemí českokrumlovského Horního hradu se zakreslením polohy tzv. Románské komory. Johann Stifter, 1848, SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, I A beta 538e; zákres: Z. Gersdorfová.
8. Půdorys 1. patra českokrumlovského Horního hradu se zakreslením polohy kaple sv. Jiří a sv. Kateřiny (?). Johann Stifter 1848, SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, I A beta 538f; zákres: Z. Gersdorfová.
9. Český Krumlov, hrad, detail jižní fasády Horního hradu – stav před restaurováním. Foto: archiv NPÚ.
10. Český Krumlov, hrad, interiér kaple sv. Jiří, 1749-1753 – současný stav. Foto: Z. Gersdorfová.
11. Český Krumlov, hrad, druhotně použitý polychromovaný kamenný prvek z interiéru hradní kaple, jižní fasáda mezi okny presbyteria kaple sv. Jiří. Foto: archiv NPÚ.
12. Sv. Ondřej, 2. čtvrtina 15. století (?), vitráž, 58 x 43 cm, Český Krumlov, Hradní muzeum, původní umístění v hradní kapli sv. Jiří; inv. č. Hl 12532/006. Foto Z. Gersdorfová.
13. Sv. Barbora, 2. čtvrtina 15. století (?), vitráž, 58 x 43 cm, Český Krumlov, Hradní muzeum, původní umístění v hradní kapli sv. Jiří; inv. č. Hl 12531/008. Foto Z. Gersdorfová.
14. Smrt Panny Marie, 1330-1350, vitráž, 52 x 34 cm, Český Krumlov, Hradní muzeum, původní umístění v hradní kapli sv. Jiří, inv. č. Hl 12532/12. Foto: Z. Gersdorfová.

15. Český Krumlov, hrad, jižní fasáda, fundament kaple sv. Kateřiny (?) – současný stav. Foto: archiv NPÚ.
16. Český Krumlov, hrad, interiér kaple sv. Kateřiny (?) – současný stav, detail závěru. Foto: Z. Gersdorfová.
17. Český Krumlov, hrad, interiér kaple – pohled na klenbu. Foto: Z. Gersdorfová.
18. Český Krumlov, hrad, detail klenební konzoly z kaple sv. Kateřiny (?), 70.-80. léta 14. století. Foto: Z. Gersdorfová.
19. Jindřichův Hradec, bývalý klášter minoritů, kapitulní síň (tzv. Soukenická kaple), detail klenební konzoly, po roce 1369. Foto: Z. Gersdorfová.
20. Třeboň, bývalý klášter augustiniánů kanovníků, kostel Panny Marie a sv. Jiljí, kruchta, detail klenební konzoly, 1367-1380. Foto: M. Patrný
21. Český Krumlov, hrad, kaple sv. Kateřiny (?), vitráž západního okna, 40. léta 15. století. Foto: Z. Gersdorfová.
22. Český Krumlov, hrad, kaple sv. Kateřiny (?), vitráž východního okna, 40. léta 15. století. Foto: Z. Gersdorfová.
23. Boletice, sakristie kostela sv. Mikuláše, po roce 1400. Foto: A. Bauerová.
24. Český Krumlov, sakristie kostela sv. Víta (dnes kaple sv. Václava), po roce 1407. Reprodukce z knihy: František DVOŘÁK: Sít'ová klenba v sakristii kostela sv. Víta, mistr Jan, kolem 1410, in: *Český Krumlov, jeho život a umělecký a růst*, Praha 1948, 53.
25. Milevsko, presbytář kostela sv. Jiljí, 90. léta 14. století. Foto: P. Sommer.
26. Emil von Hartenthal, komunikační schéma tzv. Románské komory, 1912, SOA Třeboň, Velkostatek Český Krumlov, Sběrka rukopisů č. 187, Blatt 2.
27. Český Krumlov, hrad, klenba tzv. Románské komory, před rokem 1418. Foto: Z. Gersdorfová.
28. Český Krumlov, hrad, tzv. Románská komora, východní vstup do místnosti, původně oltářní nika (?). Foto: Z. Gersdorfová.
29. Epigrafický rozbor nápisu v českokrumlovské hradní kapli sv. Jiří.
30. Epigrafický rozbor nápisu sekundárně umístěného v prostorách depozitáře Státního oblastního archivu Třeboň, pobočky v Českém Krumlově.
31. Edice textu popisující slavnosti ukazování ostatků – rkp. XIV B 15 ze sbírek Národní knihovny Praha.

10.2 Přílohy

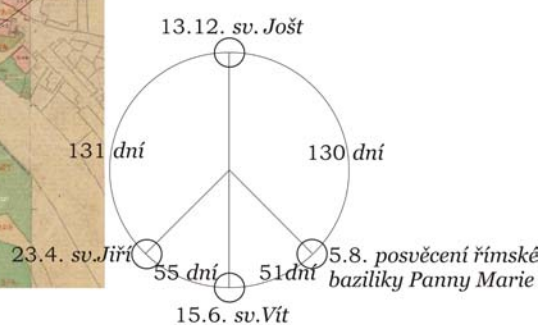
1. Český Krumlov, letecký snímek historického jádra města.

2. Český Krumlov, hlavní osy orientace města kolem roku 1300.

3. Český Krumlov, hlavní osy orientace města kolem roku 1350.

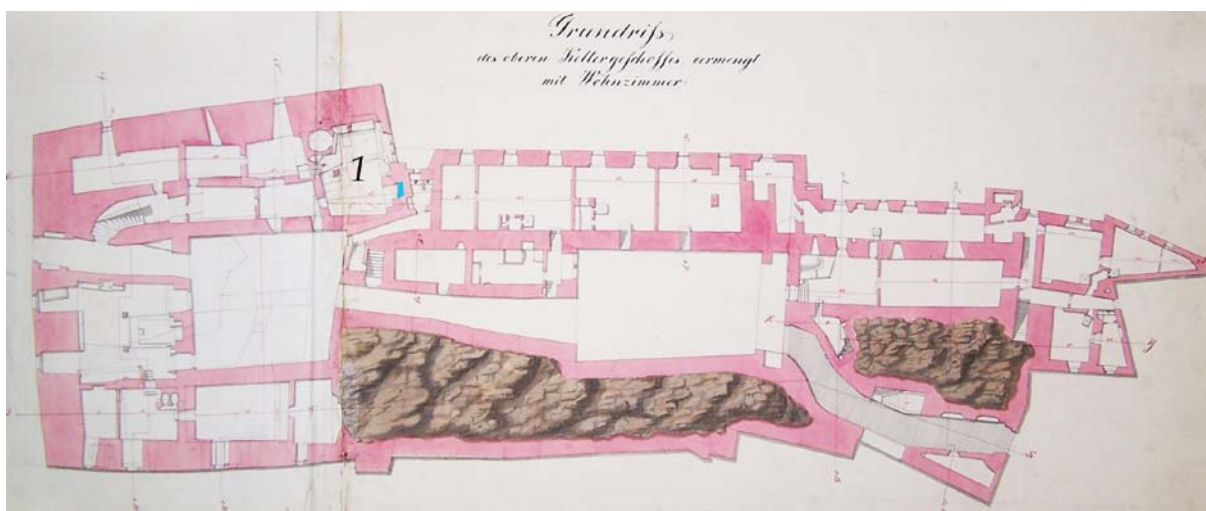

4. Český Krumlov, letecký snímek areálu státního hradu a zámku s vyznačením jednotlivých částí areálu (římskými číslicemi vyznačena nádvoří):
 1. Solnice, 2. Staré purkrabství, 3. kočárovny, 4. Hrádek, 5. Nové purkrabství, 6. Mincovna, 7. Máselnice, 8. Horní hrad, 9. Barokní divadlo, 10. Renesanční dům.

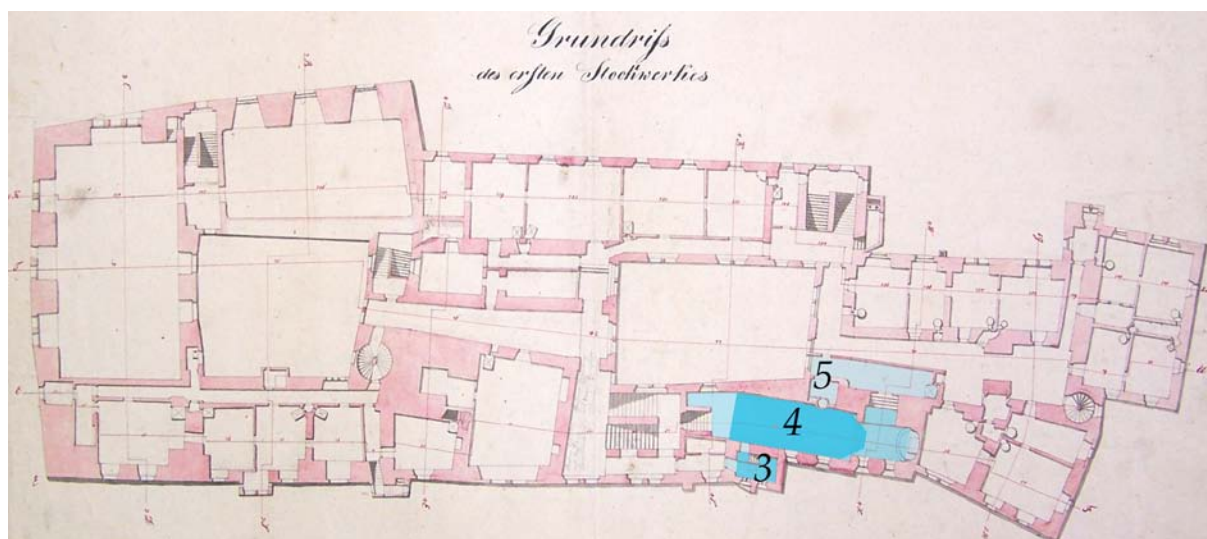
5. Předpokládaný minimální rozsah českokrumlovského hradu v 1. polovině 14. století.

6. Půdorys horního patra sklepů českokrumlovského Horního hradu se zakreslením polohy fragmentu ostění. Číslo 1 označuje prostor renesanční kuchyně, kde se fragment nachází.

7. Půdorys přízemí českokrumlovského Horního hradu se zakreslením polohy tzv. Románské komory (2).

8. Půdorys 1. patra českokrumlovského Horního hradu se zakreslením polohy kaple sv. Jiří a sv. Kateřiny (?). Tmavší barva označuje původní rozsah prostor, slaběji pozdější rozšíření.

9. Český Krumlov, hrad, detail jižní fasády Horního hradu – stav před restaurováním.

10. Český Krumlov, hrad,
interiér kaple sv. Jiří,
1749-1753 – současný stav.

11. Český Krumlov, hrad, druhotně použitý polychromovaný kamenný prvek z interiéru hradní kaple, jižní fasáda mezi okny presbyteria kaple sv. Jiří.

12. – 13. Sv. Ondřej a sv. Barbora, 2. čtvrtina 15. století (?), vitráže, 58 x 43 cm, Český Krumlov, Hradní muzeum, původní umístění v hradní kapli sv. Jiří.

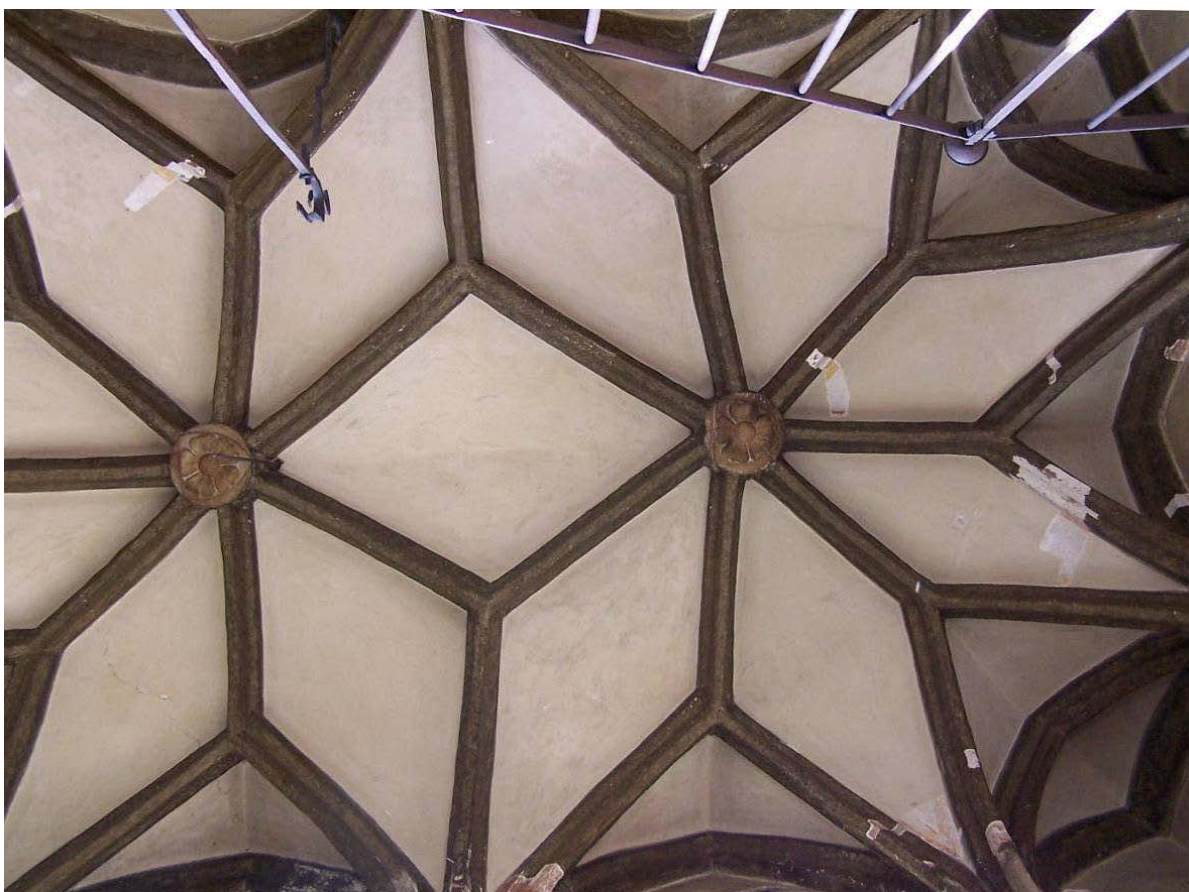
14. Smrt Panny Marie, 1330-1350, vitráž, 52 x 34 cm, Český Krumlov, Hradní muzeum, původní umístění v hradní kapli sv. Jiří.

15. Český Krumlov, hrad, fundament kaple sv. Kateřiny (?).

16. Český Krumlov, hrad, interiér kaple sv. Kateřiny (?)

17. Český Krumlov, hrad, klenba kaple sv. Kateřiny(?), 70.-80. léta 14. století, současný stav.

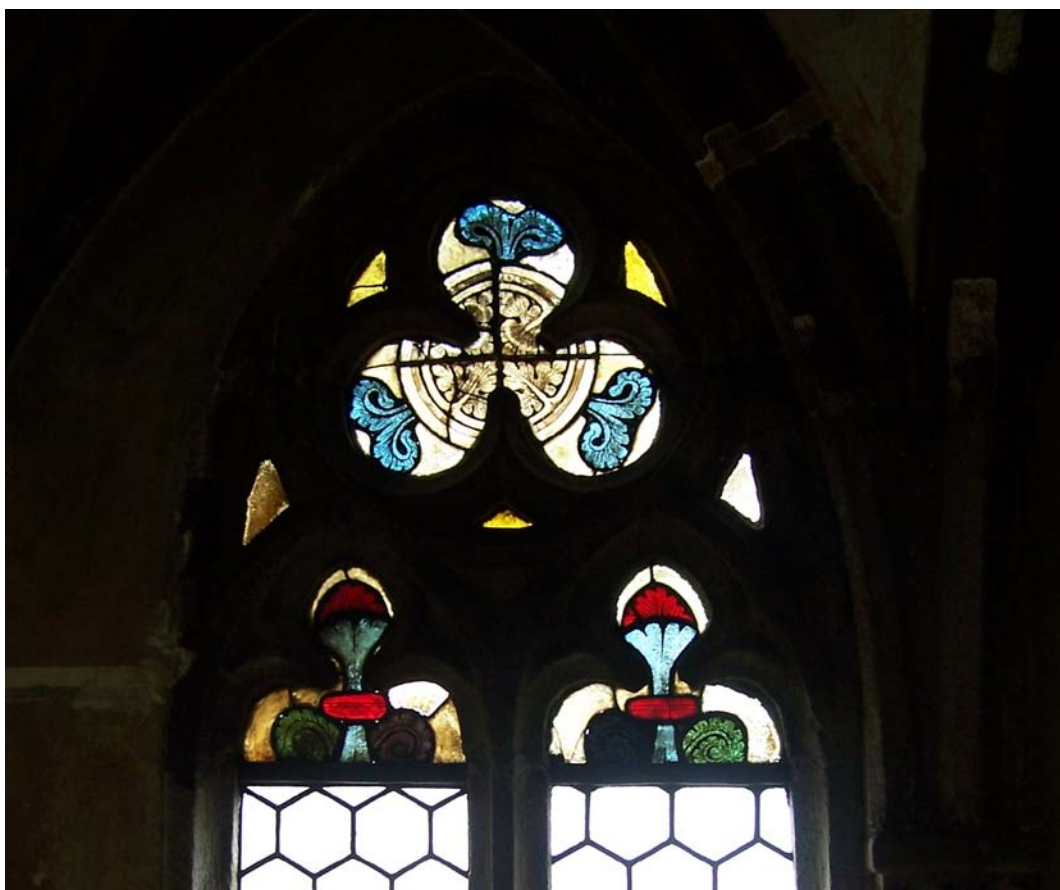
18. Český Krumlov, hrad, detail klenební konzoly z kaple sv. Kateřiny (?), 70.-80.léta 14. století.

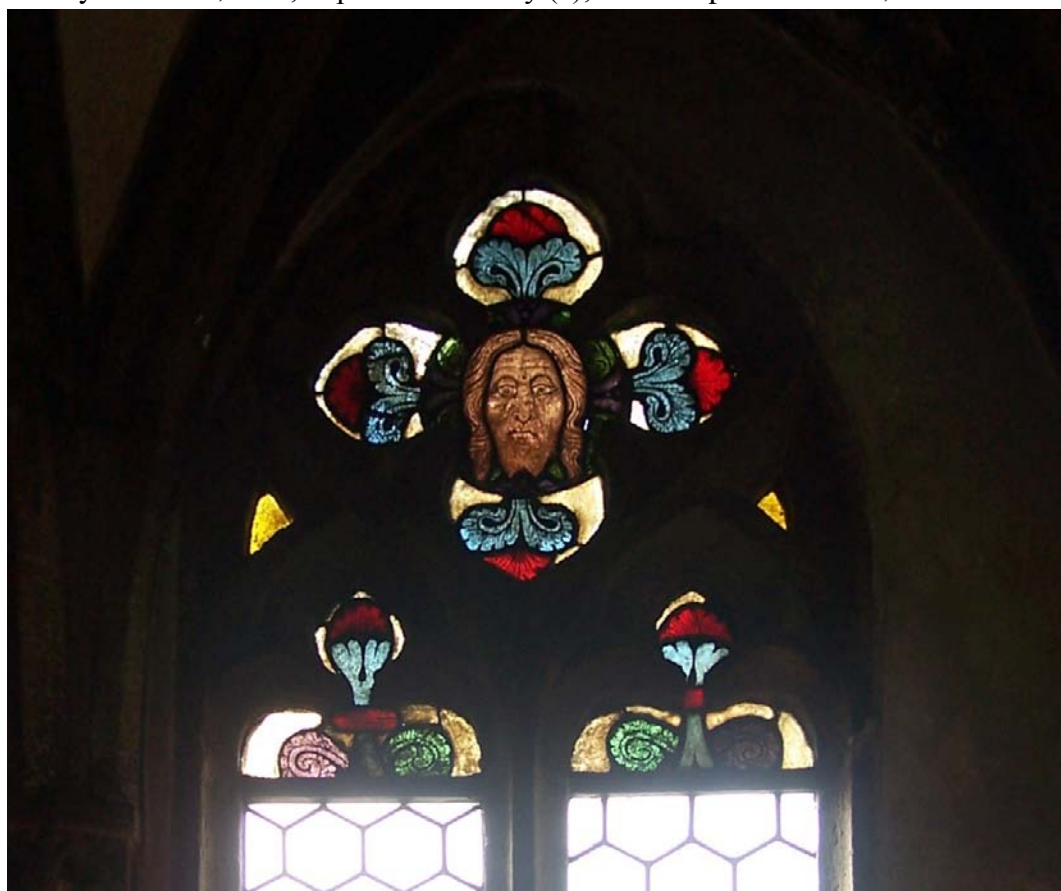
19. Jindřichův Hradec, bývalý klášter minoritů kapitulní síň (tzv. Soukenická kaple), detail klenební konzoly, po roce 1369.

20. Třeboň, bývalý klášter augustiniánů kanovníků, kostel Panny Marie a sv. Jiljí, kruchta, detail klenební konzoly, 1367-1380.

21. Český Krumlov, hrad, kaple sv. Kateřiny (?), vitráž západního okna, 40. léta 15. století.

22. Český Krumlov, hrad, kaple sv. Kateřiny (?), vitráž východního okna, 40. léta 15. století.

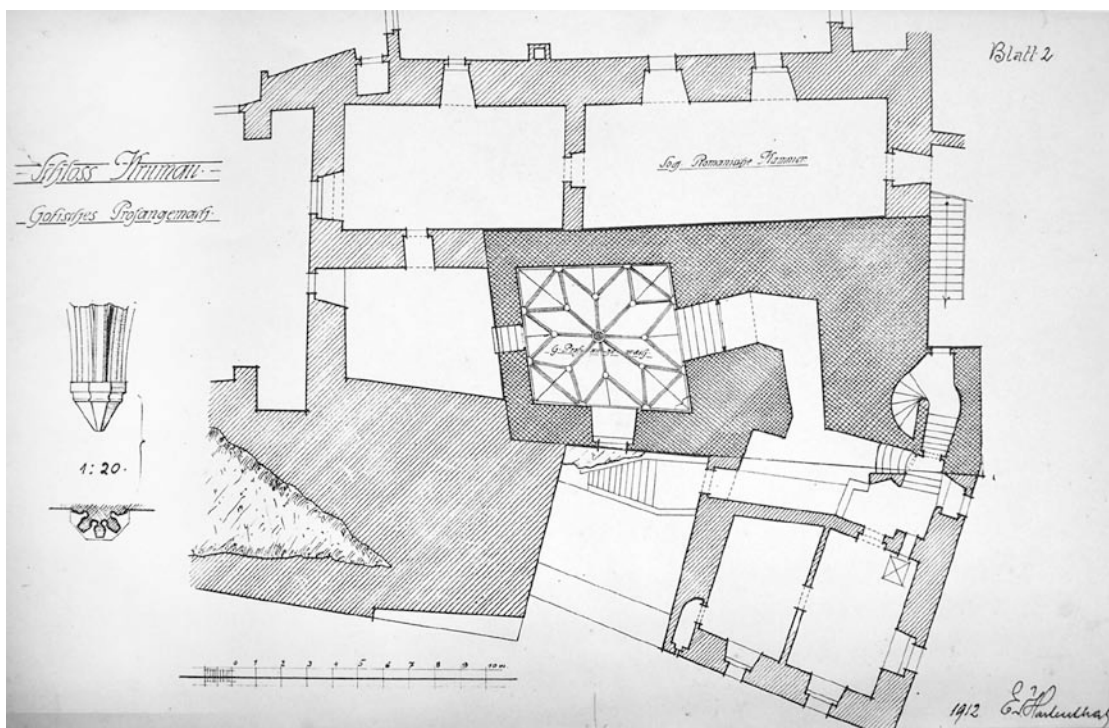
23. Boletice, kostel sv. Mikuláše, sakristie po roce 1400.

24. Český Krumlov, kostel sv. Víta, sakristie po roce 1407.

25. Milevsko, presbytář kostela sv. Jiljí, 90. léta 14. století.

26. Emil von Hartenthal, komunikační schéma tzv. Románské komory, 1912.

27. Český Krumlov, hrad, klenba tzv. Románské komory, před rokem 1418.

28. Český Krumlov, hrad, tzv. Románská komora, východní vstup do místnosti, původně oltářní nika (?).

Chronogram umístěný na západní stěně vévodských oratoří v kapli sv. Jiří nad přístupovým schodištěm do kaple vedoucím ze vstupní haly na třetím nádvoří. Nápis je proveden ve štku na umělém mramoru, zvýrazněná písmena chronogramu vyznačující dataci byla původně zlacena (polychromie dnes torzovitě zachována). Nápisové pole není výtvarně vyznačeno, pouze pod nápisem původně též zlacená knížecí koruna vyvedená pouze v plastických konturách s florálními rozvilinami na obě strany.

Rozměry nápisového pole cca X x Y cm, p. cca X/Y cm – novověká kapitála

ANNO/
QVO·IOSEPHI·S(ACRI)·R(OMANI)·I(MPERII)·PRINCIPIS/
DE SCHWARZENBERG/
HVIATIS DVCIS·PIETATE·ECCLESIAE/
S(ANCTI)·GEORGI·NOVA·NOBILIS FACIES RESTITVTA·EST.

Datum 1753.

Novověká kapitála pokračující v tradici klasické římské skriptury monumentalis bez zvláštních znaků, modul písma je pravidelný.

Obsah nápisu se váže k rokokové přestavbě kaple sv. Jiří, která byla prováděna v letech 1749-1753 dle návrhu architekta Andrease Altomonteho na iniciaci českokrumlovského vévody Josefa Jana Nepomuckého ze Schwarzenberku. Uvedené datum 1753 se váže k ukončení štukatérských prací, které v kapli prováděl Mathias André.

Nápisová deska z šedého mramoru druhotně umístěná nad dveřmi v prostorách depozitáře Státního oblastního archivu Třeboň, které se nachází v jižním traktu bývalého gotického paláce pod úrovní IV. nádvoří. Primární umístění se zřejmě vůbec nevztahuje k sakrálním prostorám zámku v Českém Krumlově. Původ desky je neznámý, zřejmě z nějaké zrušené kaple. Na současné místo byla deska zřejmě osazena po roce 1787, což by naznačoval doplněk o renovaci nápisu na poslední řádce.

ANNO·M·D·LXXXVI·DIE·S(ANCTI)·DAMASI·PAPAE·XI·/
 DIE DECEMB:(RIS) SIXTO·V·P·M·RVDOLPHO II·/
 CAES(ARE) A SACELLVM HOC CVM ALTARI IN HO·/
 NOREM D(EI)·O(PTIMI)·M(AXIMI)·ET BEA:(TAE) VIRG:(INAE) DEIPARAE·SVB·/
 INVOCATIONE·S·(ANCTI)·ANDREAE AP(OSTO)LI·ET·S(ANCTAE)·CATHA·/
 RINAE VIRGINIS ET MARTIRIS·ANOBILI VIRO·/
 D(OMI)N:(O) FERDINANDO WEIDNER A BILLERBVRG·/
 CAPITANEO ET AVLICO CAESAREO:AEDIFICATVM·/
 ET DOTATVM·PER RM:IN CHRO: PREM AC DN·/
 DNM IOANNEM CASPARVM EPISCOPVM VIENE·/
 NSEM S C M CONSILIARIVM CONSECRATVM·/
 REN(OVATIO)·F(ECIT)· AC SOLITIS INDVLGENTIIS DITATVM. ANNO 1787

Datum 6. 12. 1586.

Novověká kapitála bez zvláštních znaků, některá počáteční písmena zvětšena oproti ostatnímu textu. Vyznačená interpunkce byla v přepisu ponechána, některá slova některé zkratky (vzniklé suspensí s ponecháním počátečního písmena) odděleny tečkou, jiné zkratky (vzniklé suspensí s ponecháním první slabiky) vyznačeny dvojtečkou a zkratky vzniklé kontrakcí vyznačeny titulem (při přepisu nezachován).

renovaci z roku kapitálou menší část nápisu není ale pouze malova- deska nepochází jméno Ferdinanda berka, který měl Ten totiž neměl na dvůr Viléma byl jeho přítelem Zajímavým úda- vídeňského bisku- para Neubecka,

vysvětlit a jenž ve svém úřadě nastoupil po sedis-vakanci způsobenou odstoupením později pražského arcibiskupa Antonína Brusa z Mohelnice.

lem (při přepisu Doplnění údaje o 1787 přepsány velikosti – tato tesaná do kamene, ná. K hypotéze, že ze zámku, vede Weidnera z Bílen- kapli vybudovat. žádné bližší vazby z Rožmberka, ne- ani důvěrníkem. jem je též jméno pa Johanna Cas- který měl kapli

Rukopis uložený v NKP Praha v celkovém rozsahu 143 fol., proveniencí z českokrumlovského kláštera minoritů (Martyrologium praecedente calendario necrologium monasterii fratrum minorum. sancti Francisci Crumloviensis)., fol. 139r-141r obsahují popis slavnosti ukazování ostatků (Ordo ostendendarum reliquiarum Crumlovii in festo corporis Christi cum proclamationibus bohemicis et germanicis).

139r¹

diam h[ab]eat et curate in vigilet q[uod] monst[ra]ncie omnes idem nu[mer]o integre recipiat ab illis, quib[us] eas distribuit. P[ri]ncipae deferat monstranciam cu[m] hostia sacra, qui est missam su[m]am cantare debet; que monstrancia ponatur sup[er] calicem cum aliis reliquiis, videl[icet] cruce aurea, in qua mag[na] pars de ligno dom[in]i inclusa est, et duas monstr[an]cias tabulas argentea[s] de auratas, quar[um] una h[ab]et tres argenteas imagines in sup[er]ficie in medio qu[in]que lapides cristalinos sub quib[us] reliquie m[u]ltor[um] s[an]c[t]orum [con]tinent[ur]. Alia cum imagine s[an]c[t]e Marie Magdalene et duob[us] ang[e]lis, ipsam imagine[m] tenentes, totu[m] de argento et de aurato, sicut se dominis fundatorib[us] eorum et n[ost]ris subsc[ri]pserunt in p[er]petuu[m] p[ro] p[re]dicta sollempni[ta]te corp[or]is Christi ad [con]ventum f[rat]rum minor[um] in Chumpnow p[er]sonal[ite]r apportare p[ro]p[ri]o o[ste]ndere et sine impensis et cura f[rat]rum reduce[re] et si maior p[re]lat[us] ip[s]o abbate p[ro]tunc no[n] inte[ress]ent [!], ip[s]e abbas officium faciat et reliq[ui]a[s] p[ro]p[ri]o o[ste]ndat. Quem p[re]latum p[or]tante[m] sacram[en]tum corp[or]is Christi p[re]cedant ad min[us] tres pueri cum nolis et cimbali[s] b[e]n[e] sonantib[us]. Quatuor[um!] v[er]o viri cu[m] imaginibus evangelista[rum] celum de pannis sericeis f[a]c[t]u[m, su]p[er] p[re]d[i]c[t]u[m] p[re]latum deportent, quos q[ua]tuor viri religiosi et p[ri]ncipaliores p[re]cedant cum archa, in qua reliquie p[ri]ncipales recondite s[un]t et que p[ro]p[ri]o o[ste]ndi debuerint, de quib[us] sup[er] d[i]c[t]u[m] est in p[ri]mis vesp[er]is. Alie v[er]o monstrancie et reliquie se[cundu]m ordinato[ru]m gardiani et sacristani disponant[ur]. Item ordine[n]tur aliqui, qui g[ra]mina, frondes flores etc. in via ante p[ro]cessionem disp[er]gant.

Om[n]ib[us] istis sic ordinate dispositis, an[te]q[uam] ecc[les]iam egrediant[ur], cantores incipiant ymnu[m] „Veni Vreator Sp[irit]us“; ad que[m] cantum om[n]es genuflectant et surgentes bini et bini de ecc[les]ia omnes devote cantantes exeant et statim an[te] hostium ecc[les]ie se disj[n]gentes mediu[m] vacuu[m] faciant, in q[uo] medio illi q[ua]tuor cum archa reliquiar[um] et p[ri]ncipal[is] cum hostia pantent[ur], gradiat[ur]. Finito ymp[n]o re[sponsorio] „Homo q[ui]dam“ etc. decantent et tunc in tympano et choro in cordis et organo, in tubis et liris et c[um] laudent dominum.

139v

Et sic cantando vadant ad p[ar]ochiam. Intrando ad p[ar]ochiam de s[an]c[t]o Vito, qui est patronus, an[ti]phona cum v[er]siculo et coll[e]c[t]a cantetur. D[e]inde de s[an]c[t]o Venceslao, „Corde et lingua“, cum v[er]siculo et coll[e]c[t]a. Et cetera p[re]disposicione cantor[um] fiant in cantu p[re] pace, aut p[re] alia q[uam]cumq[ue] tribul[aci]one.

Exeundo de p[ar]ochia v[er]sus clastru[m] ad locum, ubi reliquie o[ste]ndi debe[n]t, incipiant cantores „Te Deum laud[amus]“ usq[ue] ad finem decantent et tu[n]c p[ro]pe locum

¹ Pro latinský text byla zvolena transkripce, pro texty české a německé transliterace (kvůli případnému studiu výstavby textů a konsonantických změn). Všechny zkratky byly důsledně rozvedeny s editorským vyznačením, krom tironského et a nomenclaturae sacrorum. V editorském přepise původního textu psaného gotickou minuskulou nebyla dodržena původní grafika zápisu (řádkování textu a splývání předložek se slovy). Rovněž tak nebyla respektována původní interpunkce, která byla změněna dle logického dělení větných celků.

fr[atr]um „Salve Regina“ et c[etera] cantent et sic omnes f[rat]res et p[re]sbit[er]i ecc[lesi]am fr[atr]um intrent exceptis illis q[ua]tuor cum archa et p[ri]ncipali p[re]lato, qui sacram hostiam p[or]tavit, q[ua]m tradens altari locum illu[m] cum archa vadat, uni reliquie o[ste]ndi debuerint. In qua o[ste]nsione talis ordo obs[er]vetur. Primo confessio gen[er]alis et [con]pendiosa in ut[r]oq[ue] idiomate, s[ci]licet bohemico et theutonico p[ro]p[ri]o dicatur. Infra q[ua]m p[re]lati crucem auream, in q[ua] p[re]ciosum lignu[m] s[an]c[t]e crucis i[n] magna q[ua]ntitate con tinet[ur], spinam et sudariu[m] Christi coaptent ostendendum p[ro]p[ri]o. P[ro]nu[n]ciator sive p[ro]clamator reliquiar[um], anteq[ua]m ostenda[n]tur p[ro]p[ri]o, p[ro]nu[n]ciet p[ri]mo in bohemico sic inq[ui]ens alta voce.

P[ri]ma p[ro]clamacio: „Juz mate vidyety ten swaty krzyz, na nyemzto ih[esu]s christus, nass myly hospodyn, pro nassie hrziechi raczil vmrziety, a ten swaty trn, gymzto byl coronowan, a tu ruchu, gyuzto gemv gehu swietye oczy byly zawazany.“ Hec cum aspiratione p[ro]clamet p[ro]vocando p[ro]p[ri]u[m] ad devocio[n]em: „Proste gehu swate mylosty, aby gehu trudna smrt na nas hrziessnych nebyla ztracena.“ In mediate alter vel idem in theutonico dicat alta voce er devote sum suspiriis: „Nu schult ir sehen daz heilig kreucz, daran vnser herr ih[esu]s christus durch vnser zvnde gestorben ist vnd den heyligen dorn, damit er gekront ist vnd daz heilig tuch, damit zein heyligi augen am karfreytag verpvn den wurden.“ Cum suspiriis p[ro]vocet p[ro]p[ri]u[m] ad devocionem dicens: „Pit zein heilige genade, daz zein pitter tot an vns nicht werde verloren.“ Tunc sine aliquo int[er]vallo prelati

140r

p[ro]nu[n]ciatas reliquias p[ro]p[ri]o o[ste]ndant ad omnes p[ar]tes gyrantes. Q[ua]ndo aut[em] ostend[er]e incipient reliquias sanctas, tunc ex opposite in alio emine[n]ti loco pueri cantent devote et distincte: „O crux, ave spes“ et tam diu cantent, q[ua]m diu iste reliquie o[ste]ndent[ur], nec ult[er]ius cantent, q[ua]ndo ille reliquie s[er]van[tur].

F[ac]to silencio p[ro]nu[n]ciator devote alta voce dicat. Secu[n]da p[ro]clamac[i]o: „Yuz mate widyety ten swati ubrus, na nyemzto ih[esu]s christus, nass hospodin, swym apostolom swe swate tyelo raczil daty tehdy, kdyz gest pro ny chtyel na smrt gity.“ Suspirando: „Prossto gehu swaty mylosty, at by nassem skonczeny raczil nam swe swate tyelo s prawym skrussenym daty.“ Theutonice sic: „Nu schult ir zehen daz heilig tysslach, darvff vnser her ih[esu]s christus zein heiligen leichnam gab den czwelfpoten, an dem abent, do er durch vns in dem tot geen wlt.“ Suspirando: „Nu pit zein heilige genade, daz er vns an vnserm ende mit rechter rewe geb zein heiligen leychnam.“ In mediate p[re]lati mensale dom[in]i extendant [con]tra p[ro]p[ri]u[m] et illi pueri cantent „Tantum [er]g[o] sacram[en]t[um]“ et q[ua]ndo cessabunt o[ste]nde[re] mensale d[omi]ni, tunc cessabunt de cantu.

F[ac]to igit[ur] t[er]cio silencio p[ro]clamator dicat: „Yuz mate widyety tu swatu ruchu, w nyezto“ Tercia p[ro]clamacio „gest maria, matka bozie ih[e]s[a] christa, sweho syna piestowala. A ten sslogierz w nyemzto gest v weliky patek pod krzizem stala. [?] Suspirando: „Prosste gegye swate mylosty, aby raczila sweho syna prossity za nassie hrziechi y wsseczky nedostatky.“ In theutonico sic: „Nu schult ir zehen daz heili tuch, darin maria gotter mut[e]r ir[e]n heiligen zvn vnsern h[er]ren ih[e]s[u]m christum gewunten hat und den ssloyer, daryn sy am karfreytag vnder dem kreucz gestande[n] ist. Cum suspirio: „Nu pit ir heilige genade, daz sy ir[e]n lywen zvn pit vmb vnser zvnde vnd vmb alle vnser geprechen.“

In mediate p[re]lati illas monstr[a]ncias p[ro]p[ri]o o[ste]ndant et pueri ex opposito cantent: „Audi nos nam te fi“ et incipia[n]t et t[er]mi[n]ent sic[ut] p[ri]us.

140v

In quarta proclamacione p[ro]nu[n]ciator dicat. Quarta p[ro]clamacio: „Yuz mate vidyety zub swateho Jana bozie krzstytele a zub swate[ho] peta apostola a zub swateho myculawsse, toho welikeho pomocnyka a gynych welmy mnoho swatich. Prosste gich swate mylosty, aby hospodyna raczily prosity za nassy wsiczku potrebu na dussy y na tyele a za dobre

skonczenye. In theutonico sic: „Nu schult ir zehen den heiligen czand zent iohannes, vnsers herren taufer vnd den czand zent petrs des heiligen czwelfpotens vnd den czand sent nyklas, dez wyl getreuwen nothelfers vn[d] and[er] vyl heyligen. Nu pit sy alle, daz sy vnsern h[er]ren pitten vmb alle vnser notturft an zel vnd an leib vnd vmb eyn gut ende.“

Deinde cantores ex opposito incipiant „Gaudent in cel[is] vel corpora s[ac]c[t]rum“ et tam diu cante[n]t quosq[ue] p[re]lati reliquias oste[n]dant. Ultimo post o[ste]nsionem reliquiar[um] p[ro]nu[n]ciator reliquiar[um] p[ro]p[ri]o dicat, q[uod] indulgentiam expectet. Et ante p[ro]nu[n]ciacione[m] ind[ul]genciar[um] faciat tres petitiones brevib[us] v[er]bis; prima[m] pro bono statu ecc[les]ie, s[ecun]dam p[ro] dominis istis, q[ui] p[ro]curav[er]unt istam sollempnitatem et istas excellentes reliquias, t[er]ciam p[ro] om[ni]b[us] fidelib[us] defunctis. Hiis finiti detur eis ind[ul]g[e]n[cia] papalis, sicut [con]suetu[m] est in die corp[or]is Christi, de q[ua] inf[er]ius an[n]otabo, et concludat[ur] hiis v[er]bis: „Congreget nos deus ad fut[ur]um annu[m] it[er]um huc cum maiori gaudio et cum pauciorib[us] p[er]cc[at]is.“ Et tunc p[re]lati intrent ad offi[ci]u[m] misse et p[ro]p[ri]u[m] congregatus disju[n]gatur. Pars vocetur ad curiam fr[at]rum, ubi consuerv[er]unt theutonicis p[re]dicare. S[ecun]da pars ad ambitu[m] vadat, t[er]cia in cimiterio remaneat. Quib[us] p[ro]p[ri]is in mediate p[re]dicent p[re]dicatores et repetant eis v[er]ba p[ro]clamatoris reliquiar[um] addentes, q[uod] m[u]lto plures reliquias viderunt, q[ua]m p[ro]clamate sint, quia p[ro]pter brevitatem a[n]nu[n]cia[r]i vobis non pot[er]ant. Et indulgencia[m] loci eis replicent et q[uod] b[eat]a[m] v[ir]go Maria sibi hunc locu[m] miraculose elegit et ad p[at]rociniu[m] eius

141r

devote implorent sicut multos sibi devotes est hic consolata, q[uod] vos eciam in p[re]senti et in futuro in corp[or]e et anima [con]soleur michi videtur ad p[ro]positum p[re]dicacio utilis sup[er] illud themo „B[eat]i oculi, qui videtur, que vos videtis et c[etera]. Quarta pars p[ro]p[ri]a sit in officio misse, quia si non p[re]dicaretur, tunc p[ro]p[ri]u[m] , qui non poss[et] intrare ecc[les]iam disp[er]ge[r]etur p[er] tab[er]nas et sic diabolus cito tolleret devocio[n]em de cordib[us] eorum.

P[er]fecto officio misse su[m]me omnes hospites vadant ad p[ra]ndium ad castrum et solum f[rat]res in [con]ventu remaneat comesturi. Infra p[ra]ndiu[m] distribuat[ur] elemosina paup[er]ib[us] in ambitu fr[at]rum et ecc[les]ia bene p[er]fundat[ur] aqua et mu[n]de purgetur. Sumpta refeccione cor[por]ali in mediate omnes sac[er]dotes et cl[er]ici ad ecc[les]iam f[rat]rum [con]veniant et f[a]c[t]o signo omnes f[rat]res et omnes religiosi ecc[les]iam intrent, quib[us] unus lec[t]or s[er]mone[m] in latino faciat de corp[or]e Christi. Et confessores p[ro]pt[er] zelum animar[um] tota die audiant co[n]fessionem, maxime illi, qui ex speciali g[rat]ia a dyocesano aucto[r]itate[m] h[ab]uerint absolu[t]e a casib[us] sibi res[er]vatis.

Primo in festo s[an]c[t]e T[ri]nitatis p[re]dicatores et in utroq[ue] idiomate p[ro]nu[n]cient sollempnit[er] ac studiose p[ro]p[ri]o p[re]fatam sollempnitate[m] p[ro] exhortacione p[ro]p[ri]a clausula[m] de bulla domi[ni] Urbani exceptem exponendo p[er] om[n]ia in [?] verba [con]tinet[ur]. Mandam[us] vobis univ[er]sis et in p[ro]xi[ma] do[mini]ca d[i]c[t]am qui[n]tam f[er]iam p[re]cedentem fideles salutarib[us] monitis solícite exhortantes in duce[r]e, ut p[er] veram et puram [con]fessionem et e[le]mosinaru[m] largicione[m] attentas et sedulas o[raci]ones ac p[er] alia devocionis ac pietatis op[er]a talit[er] se studeant p[re]p[ar]are, q[uo]d hui[us]modi sacramenti p[re]ciosi largiente domino m[er]eantur p[ar]ticipes fieri illaq[ue] die possint et ipsius virtute agmen consequi gratarum.